

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

Yıl 9 Sayı 2 - Aralık 2023
Year 9 Issue 2 - December 2023

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Aydın İnsan ve Toplum Dergisi

ISSN: 2149-7206
E-ISSN: 2667-4289

İmtiyaz Sahibi

Doç. Dr. Mustafa AYDIN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Yazı İşleri Müdürü

Zeynep AKYAR

Editörler

Doç. Dr. Şahide GÜLİZ KOLBURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Ayten Nur CERRAH (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Yayın Periyodu

Yılda iki sayı: Aralık & Haziran

Dil

Türkçe - İngilizce

<http://aydininsanvetoplum.aydin.edu.tr/tr/editorler-kurulu/>

Akademik Çalışmalar Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Öğr. Üyesi Burak SÖNMEZER

Grafik Tasarım

Başak GÜNDÜZ

Türkçe Redaksiyon

Süheyla AĞAN

İngilizce Redaksiyon

Behcet Özgür ÇALIŞKAN

Yazışma Adresi

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38 Sefaköy, 34295

Küçükçekmece/İstanbul

Tel: 0212 4441428 - 20402

Fax: 0212 425 57 97

Web: www.aydin.edu.tr

E-mail: aitdergi@aydin.edu.tr

Baskı/Printed by

Levent Baskı Merkezi

Sertifika No: 35983

Emniyetevler Mahallesi Yeniçeri Sokak No:6/A

4.Levent / İstanbul, Türkiye

Tel: 0212 270 80 70

E-mail: info@leventbaskimerkezi.com

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hacı DURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Arş. Gör. Ayten Nur CERRAH (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN (Bitlis Eren Üniversitesi)

Prof. Dr. Kadir CANATAN (İstanbul Zaim Üniversitesi)

Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Nacer Eddine DJABER (Université de Biskra/Algerie)

Prof. Dr. Ahmet SABIHA (American College Of Dubai/Uneted Arab Emirates)

Dr. Manal Finjan ALAK (Dijlah University/Irak)

Bilimsel Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ömer SAY, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Doç. Dr. Gökçen ÇATLI, *İstanbul Aydın Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Elif Özge Erbay, *Kültür Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Haydeh FARAJİ, *İstanbul Aydın Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Kayhan BAYRAM, *Şırnak Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Burcu GÜDÜCÜ, *İstanbul Aydın Üniversitesi*

Doç. Dr. Ayhan ERBAY, *Kültür Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Beyza Naz DENİZ, *İstanbul Aydın Üniversitesi*

Doç. Dr. Selda MERCAN, *İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa*

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŞARLAK, *Muğla Üniversitesi*

Christer LINDBERG, *Lund University*

Thomas MALM, *Lund University*

İçindekiler - Contents

Derleme

Romantik İlişkilerde Obsesif Kompulsif Davranışlar ve Mükemmeliyetçi Tutumlar: Bir Derleme Çalışması

Obsessive-Compulsive Behaviors and Perfectionistic Attitudes in Romantic Relationships:
A Literature Review

Uzm. Psk. Cevdet DURMUŞ, Doç. Dr. İtir Tari CÖMERT.....1

Profesyonel Sporcularda Tükenmişlik Sendromu ve Depresyon Hakkında Bir Derleme Çalışması

A Review Study on Burnout Syndrome and Depression in Professional Athletes

Uzm. Psk. Duygu ÖZDEMİR, Doç. Dr. İtir Tari CÖMERT.....27

Kilis Kentinde Yaşanan Suriyeli Göçünün Çevre Sorunları Üzerine

The Syrian Migration Living In Kilis City Impact On Environmental Problems

Gülhanım DEMİR.....49

Toplumsal Travma Ajanları Olarak Savaş Ve Terörizm: Modern Psiko travmatolojik ve Dissoanalitik Bir Yaklaşım

War And Terrorism As Agents of Social Trauma: A Modern Psychotraumatological and Dissoanalytic Approach.

Dr. Psk. Görkem DERİN, Prof. Dr. Erdiñ Öztürk.....65

A Humanistic Approach to the Cultural Background of the Prevailing Level of Dowry in Tlemcen Society

Tlemcen Toplumunda Hakim Çeyiz Düzeyinin Kültürel Arka Planına Hümanist Bir Yaklaşım

Pr. BEKKOUCHE Born KECHIOUCH Nassira.....83

Levels Of Reasoning And Their Impact On Universalism And Particularism In Ethics

Usamlama Düzeyleri ve Etkileri: Etik ve Evrensellik ve Tikelcilik Üzerine

Per Bauhn.....95

Doi Numaraları - Doi Numbers

Genel DOI: 10.17932/IAU.AIT.2015.012

AIT Aralık 2023 Cilt 9 Sayı 2 DOI: 0.17932/IAU.AIT.2015.012/2023.902

Romantik İlişkilerde Obsesif Kompulsif Davranışlar ve Mükemmeliyetçi Tutumlar: Bir Derleme Çalışması

Obsessive-Compulsive Behaviors and Perfectionistic Attitudes in Romantic Relationships:
A Literature Review

Uzm. Psk. Cevdet DURMUŞ, Doç. Dr. İtir Tari CÖMERT

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2001

Profesyonel Sporcularda Tükenmişlik Sendromu ve Depresyon Hakkında Bir Derleme Çalışması

A Review Study on Burnout Syndrome and Depression in Professional Athletes

Uzm. Psk. Duygu ÖZDEMİR, Doç. Dr. İtir Tari CÖMERT

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2002

Kilis Kentinde Yaşanan Suriyeli Göçünün Çevre Sorunları Üzerine

The Syrian Migration Living In Kilis City Impact On Environmental Problems

Gülhanım DEMİR

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2003

Toplumsal Travma Ajanları Olarak Savaş Ve Terörizm: Modern Psikotravmatolojik ve Dissoanalitik Bir Yaklaşım

War And Terrorism As Agents of Social Trauma: A Modern Psychotraumatological and Dissoanalytic
Approach.

Dr. Psk. Görkem DERİN, Prof. Dr. Erdiç Öztürk

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2004

A Humanistic Approach to the Cultural Background of the Prevailing Level of Dowry in Tlemcen Society

Tlemcen Toplumunda Hakim Çeyiz Düzeyinin Kültürel Arka Planına Hümanist Bir Yaklaşım

Pr. BEKKOUCHE Born KECHIOUCH Nassira

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2005

Levels Of Reasoning And Their Impact On Universalism And Particularism In Ethics

Usamlama Düzeyleri ve Etkileri: Etikte Evrensellik ve Tikelcilik Üzerine

Per Bauhn

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2006

Editörden

Değerli okuyucu,

2023 yılı Aralık sayısı ile sizlerle tekrar buluşmaktan mutluyuz. Bu sayımızda sosyoloji ve psikoloji alanlarında altı makale ile sizlerle olacağız. Şimdiden iyi okumalar dileriz.

İlk makalemiz Uzm. Psk. Cevdet Durmuş ve Doç. Dr. İtir Tarı Cömert tarafından kaleme alınmış “Romantik İlişkilerde Obsesif Kompulsif Davranışlar ve Mükemmeliyetçi Tutumlar: Bir Derleme Çalışması” başlıklı makale olacaktır. Makalede Romantik ilişkilerde obsesif kompulsif tutumların davranışlar üzerine etkisi derleme biçimi ile ele alınmaktadır.

Psk. Duygu Özdemir ve Doç. Dr. İtir Tarı Cömert tarafından kaleme alınan ikinci makale “Profesyonel Sporcularda Tükenmişlik Sendromu ve Depresyon Hakkında Bir Derleme Çalışması”dır. Çalışmada profesyonel sporcuların yaşadığı tükenmişlik sendromu ve depresyondan kavramsal olarak bahsedilmekte ve profesyonel sporculara yönelik psikolojik önerilere yer verilmektedir.

Gülhanım Demir tarafından kaleme alınmıştır. “Kilis Kentinde Yaşanan Suriyeli Göçünün Çevre Sorunları Üzerine” başlıklı makale kapsamında göç olgusu Suriyeli göçmenler üzerinden ele alınmakta ve Kilis kentinde göçten kaynaklı yaşanan çevresel sorunlar ele alınmaktadır.

Dr. Görkem DERİN ve Prof. Dr. Erdinç Öztürk tarafından kaleme alınan “Toplumsal Travma Ajanları Olarak Savaş Ve Terörizm: Modern Psikotraumatolojik ve Dissoanalitik Bir Yaklaşım” başlıklı makalede sağduyulu, barış ve gelişim odaklı bireylerden oluşan kitlelerin hüküm sürmesi adına insanlığın travmatik tarihinin psikotoplumsal analizi olarak fonksiyon gören dissoanaliz kuramı ile modern psikotraumatoloji paradigmaları temel alınarak literatür incelemesi yapılmaktadır.

Pr. BEKKOUCHE Born KECHIOUCH Nassira tarafından İngilizce kaleme alınan “Tlemcen Toplumunda Hakim Çeyiz Düzeyinin Kültürel Arka Planına Hümanist Bir Yaklaşım” başlıklı çalışmada genelde Müslüman toplumlarda, özelde ise Arap toplumlarında evlilik ritüelinde önemli bir yere sahip çeyiz konusu ele alınmakta ve konu hümanist bakış açısıyla irdelenmektedir.

Prof. Per Bauhn tarafından kaleme alınan son makale “Akıl Düzeyleri Ve Etkileri Etikte Evrensellik ve Tikelcilik Üzerine” başlıklı derleme çalışmasıdır. Bu makalede hem eleştirel düşünme düzeyinde gerekçelendirilen hem de tikelci bağlılıkları anlamlı kılan bir ahlak teorisinin ana hatlarını çizmenin gerçekten mümkün olduğu konusu ele alınmaktadır.

Sosyoloji ve Psikoloji bilimlerinin kesiştiği ve bütünleştiği Aydın İnsan ve Toplum Dergisi Aralık 2023 sayısında, disiplinler arası zenginleşmenin önemine bir kez daha vurgu yaparak, katkıda bulunabilmeyi hedefledik.

İyi okumalar dileriz.

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL

Editör

Romantik İlişkilerde Obsesif Kompulsif Davranışlar ve Mükemmeliyetçi Tutumlar: Bir Derleme Çalışması

Uzm. Psk. Cevdet Durmuş

AFatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
cevdetdurmush@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0000-2990-3084>

Doç. Dr. İtir Tarı Cömert

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü,
itcomert@fsm.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6032-4416>

ÖZ

Romantik ilişkilerde obsesif kompulsif tutumlar, bir kişinin romantik ilişkilerinde zorlayıcı düşüncelere sahip olması, sürekli yoğun endişe duyması veya kontrol gerektiren tekrarlayıcı davranışlar sergilemesidir. Bu durum, partneri sürekli kontrol etme ihtiyacı veya aşırı kıskançlık gibi belirtilerle kendini gösterebilir. Romantik ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumlar ise romantik ilişkideki yüksek standartlar ve gerçekçi olmayan beklentilerle ilişkilendirilen davranışlara işaret etmektedir. Mükemmeliyetçi bireyler, kendileri ve partnerleri üzerinde sürekli olarak mükemmeliyetçi standartları karşılamaya çalışabilirler; bu da ilişkiden doyum alamama veya yoğun eleştirel yaklaşım gibi sonuçlara yol açabilir. Bu derleme çalışması, romantik ilişkilerde gözlenen obsesif kompulsif davranışlar ve mükemmeliyetçi tutumlarla ilişkili faktörleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sonuçlar, romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışlar ve mükemmeliyetçi tutumların, ilişki doyumu, ‘kaygılı’ ve ‘kaçıngan’ bağlanma stilleri, ‘zedelenmiş sınırlar’, ‘aşırı tetikte olma’, ‘kopukluk’, ‘yüksek standartlar’ ve ‘diğerleri yönelimlilik’ gibi erken dönem uyumsuz şemalarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ‘depresyon’, ‘anksiyete’, ‘kişilik bozuklukları’ ve ‘yeme bozuklukları’ gibi psikopatoloji faktörleriyle de ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Romantik ilişki, Romantik obsesif kompulsif belirtiler, Romantik Mükemmeliyetçilik*

Makalenin geliş tarihi: 08/08/2023 - Makalenin kabul tarihi: 23/10/2023
10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2001

Obsessive-Compulsive Behaviors and Perfectionistic Attitudes in Romantic Relationships: A Literature Review

ABSTRACT

Obsessive-compulsive attitudes in romantic relationships refer to a person having compelling thoughts, constantly experiencing intense anxiety, or exhibiting repetitive behaviors requiring control. This condition may manifest through symptoms such as the constant need to control the partner or excessive jealousy. Perfectionistic attitudes in romantic relationships, on the other hand, point to behaviors associated with high standards and unrealistic expectations in the romantic context. Perfectionistic individuals may continually strive to meet perfectionistic standards for themselves and their partners, leading to outcomes such as dissatisfaction in the relationship or an intensely critical approach. This review aims to evaluate factors associated with obsessive-compulsive behaviors and perfectionistic attitudes observed in romantic relationships. The results indicate that obsessive-compulsive behaviors and perfectionistic attitudes in romantic relationships are associated with relationship satisfaction, ‘anxious’ and ‘avoidant’ attachment styles, ‘damaged boundaries,’ ‘over-vigilance,’ ‘disconnect,’ ‘high standards,’ and ‘other directedness’ related to early maladaptive schemas. Furthermore, it is revealed that these behaviors are also linked to psychopathology factors such as ‘depression,’ ‘anxiety,’ ‘personality disorders,’ and ‘eating disorders.’

Keywords: *Romantic relationship, Romantic Obsessive-Compulsive Symptoms, Romantic Perfectionism*

GİRİŞ

Biyopsikososyal bir varlık olarak insan doğumundan itibaren hayatının her anında diğer insanlarla yakın ilişkiler kurma ihtiyacı içindedir. Doğduğu andan itibaren anne ile karşılaşmaya başlanan bu ilişki ihtiyacı ilerleyen yaşlarda diğer aile üyeleriyle, yaşlılarıyla, arkadaşlarıyla, iş ilişkileriyle ve romantik ilişkileriyle karşılaşmaya devam eder.

Yakın ilişkiler, duyguların karşılıklı bir şekilde deneyimlendiği, kişiler arasında yoğun paylaşımın olduğu, olumlu ve olumsuz duyguların rahatlıkla ifade edilebildiği ve davranışa dönüştüğü, ayrılık durumunda bireylerin derin keder ve üzüntü hissettiği ilişkilerdir (Hamarta, 2004). Yakın ilişkilerin evlilik, mesleki arkadaşlık, sevgililik, arkadaşlık ilişkileri, aile üyeleriyle ilişkiler ve romantik ilişkiler gibi pek çok farklı türü vardır (Çaykuş, 2020). Romantik ilişki, duygusal boyutun daha ağır bastığı ve her iki tarafın istekli ve gönüllü olduğu bir yakın ilişki biçimidir (Hamamcı ve Esen-Çoban, 2010). Romantik ilişkiler konusunda alan yazında pek çok farklı çalışmanın yapıldığı ve özellikle psikolojik iyi oluş (Ruffieux vd., 2014; Margelisch vd., 2017), ilişki istikrarı (Ruffieux vd., 2014; Çaykuş, 2020), ilişki doyumu (Godbout vd., 2017; Taluy ve Sunal, 2016), şiddet (Godbout vd., 2017) ve boşanma (Jalili vd., 2017) gibi konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Obsesif kompulsif bozukluk; DSM-5 olarak bilinen Amerikan Psikiyatri Birliği'nin güncel tanı kitabına göre, zihinde istemsizce ortaya çıkan sürekli düşünceler, görüntüler veya dürtüler (obsesyon); bu obsesyonlarla başa çıkmak için tekrarlanan davranışlar (kompulsiyon) ile karakterize edilen bir zihinsel bozukluktur (APA, 2013). Romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışların yaklaşık 10 yıl öncesine kadar kimsenin ilgisini çekmediği görülmektedir (Doron vd., 2012a, 2012b). Romantik ilişkilerle ilgili olarak, obsesyonel düşünceler ve kişinin partnerine duyduğu sevgi, partnerinin kendisine duyduğu sevgi veya ilişki deneyiminin doğruluğu gibi konularda obsesif düşünceler ve şüpheler ortaya çıkabilir. Bu tür obsesyonları yaşayan kişiler, partnerleriyle aralarındaki sevginin gerçekliğini sürekli olarak sorgulama veya ilişkilerinin kendileri için doğru bir ilişki olup olmadığını düşünme konusunda aşırı meşgul olabilirler (Doron vd., 2012a). Romantik ilişki obsesyonları olan kişiler bu düşüncelerini nötraliye etmek, onay aramak, kontrol etmek veya karşılaştırmak gibi bir takım kompulsif davranışlarda bulunabilirler (Doron vd., 2012a).

Mükemmeliyetçilik kişinin kendisi için yüksek standart ve amaçlara sa-

hip olma eğilimi ve kusursuzluğa ulaşmak için çaba göstermesi olarak tanımlanır ve kişinin ilişkilerini birçok açıdan etkiler (Flett vd., 1989; Flett ve Hewitt, 2002). Kişinin kendine yönelik belirlediği standartlar olarak tanımlanan mükemmeliyetçilik, aynı zamanda romantik ilişkilerin kalitesini, memnuniyetini ve sürekliliğini etkileyen önemli bir faktör olarak ele alınmaktadır (Özteke, 2015). Romantik ilişkilerde mükemmeliyetçilik ise iki boyutta ele alınmaktadır: kişinin kendine yönelik mükemmeliyetçi tutumu ve kişinin partnerine yönelik mükemmeliyetçi tutumu (Matte ve LaFontaine, 2012). Buna göre, bireyin kendine yönelik mükemmeliyetçi tutum sergilemesi, kişinin romantik ilişkisi içinde kendine belirlediği abartılmış beklenti ve standartları ifade ederken, partnere yönelik mükemmeliyetçi tutum içinde olması, kişinin romantik ilişkisinde partnerine yönelik geliştirdiği aşırılık gösteren, katı beklenti ve standartları tanımlamaktadır (Matte ve LaFontaine, 2012).

Tüm bu bilgiler ışığında, romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışlar ve mükemmeliyetçi tutumlar üzerine bir derleme çalışması yapmak, bu konuların önemini anlamak ve bu davranışların ilişki dinamiklerine olan etkilerini derinlemesine incelemek için önemli bir adım olacaktır. Bu çalışma, romantik ilişkilerdeki bu özel davranış kalıplarının, ilişki istikrarı, ilişki doyumu, bağlanma...vb. gibi alanlarla nasıl bir ilişkisi olduğu ve ne gibi etkiler yaratabileceğini daha iyi anlamayı ve uygulamada farklı bakış açıları kazandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu konuda yapılan güncel çalışmaları gözden geçirerek, literatüre yeni bir perspektif eklemek ve bu alandaki bilgi boşluklarını doldurmayı amaçlamaktadır.

1. Romantik ilişkilerde Obsesif Kompulsif Davranışlar:

Romantik ilişki içerisindeki partnerlerden birinde veya her ikisinde obsesyonların olması eşler arasındaki iletişimi olumsuz etkileyip ilişki için zarar verici bir unsur haline gelebilmektedir (Abbey vd., 2007). Romantik ilişkinin başlangıç aşamalarında çiftlerin birbirlerine karşı çelişkili duygular hissetmesi, ilişkinin niteliğini sorgulaması ve ilişkiden emin olmaması normal bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Kuru, 2022). Romantik obsesyon ise bu doğal ve normal sürecin patolojik bir zihinsel versiyonu olarak tanımlanmaktadır. Klinik obsesyonlarda da olduğu gibi, birey ilişkisine karşı zihninde beliren düşünceleri mantıksız bulmakta ancak bu düşünceleri kontrol etmekte zorlanmaktadır. Öyle ki, kişi bu düşüncelerden kaçınmaya çalışırken daha fazla kaygı ve endişe duymaya başlamaktadır (Doron vd., 2014). Romantik ilişkilerde görülen obsesif kompulsif dav-

ranışlar; bireyin ilişkiye yönelik geliştirdiği kaygı ve şüphe içeren obsesyonlarını ve telafi edici davranışlarını ifade etmesinin yanı sıra; bireyin partnerine yönelik hissettiği sevgisi, partnerinin kendisine olan sevgisi ve yaşadığı ilişkinin doğruluğu hakkında duyduğu şüpheleri ifade etmektedir (Özel, 2021). Tüm ilişkilerde belli başlı sorunların olması ile birlikte her sorun obsesyon olarak tanımlanmamaktadır (Doron vd., 2014). Buna göre, kişinin ilişkiye ve partnere dair obsesyonlarının bireyde belirgin bir sıkıntıya ve işlevsel bozulmaya neden olması beklenmektedir. Dolayısıyla, Romantik ilişki obsesyon ve kompulsiyonları, OKB'nin yıkıcı bir alt boyutu olarak değerlendirilen ilişki obsesyonları altında tanımlanmaktadır (Doron vd., 2014b; Doron vd., 2017).

Bu çerçevede romantik ilişkilerde görülen obsesyon ve kompulsiyonların 2 farklı türü olduğunu görmekteyiz: ilki “ilişki içerikli obsesif kompulsif davranışlar”, diğeri ise “partner odaklı obsesif kompulsif davranışlar”.

1.1.İlişki Odaklı Obsesif Kompulsif Davranışlar:

İlişki içerikli obsesyon ve kompulsiyonların belirtileri: Bireyin partneriyle ilgili duygularına, partnerin bireye yönelik duygularına veya romantik ilişkinin doğruluğuna dair şüpheler, kaygılar ve endişelerle belirginleşen, romantik ilişkiye dair obsesif düşünceler şeklinde ortaya çıkmaktadır. (Doron vd., 2012a). Ve bu obsesyonlara eşlik eden güven arama, yoğun karşılaştırma ve nötralizasyon gibi kompulsif davranışlar şeklinde ortaya çıkmaktadır (Doron vd., 2012a). Doron ve Derby (2017) ilişki odaklı obsesyon ve kompulsiyonların bilişsel doğasını açıklamaktadır. Buna göre, tetikleyici bir olay karşısında gelişen ilişki içerikli obsesyonlar, bireyin o anını tamamen sekteye uğratarak zihnini sürekli olarak meşgul etmeye başlamaktadır. İstem dışı olarak gelişen bu düşünceler bireyde yoğun kaygı ve endişe yaratmaktadır. Bunun sonucunda ise, birey bu kaygının yarattığı etkilerden kurtulmak için kaçınma ya da nötralizasyon davranışları göstermektedir. Örneğin; birey yaşadığı endişeyi azaltmak için eşine sürekli olarak sorular sorma, kontrol etmeye çalışma, kendi duygularını sürekli olarak kontrol etme ve obsesyonel düşünceleri tetikleyen durumlardan kaçınma gibi tepkiler gösterebilmektedir. Tüm bu tepkiler kısa vadede belli düzeyde bir rahatlama sağlasa da uzun vadede kişinin söz konusu obsesyonlarının pekişmesi ve giderek şiddetlenmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum nihayetinde bireyin işlevsellik düzeyini olumsuz yönde etkilerken; eşiyile arasında güven sorunu, eşe bağımlılık ve terk edilme korkuları gibi problemlere neden olmaktadır.

1.2.Partner Odaklı Obsesif Kompulsif Davranışlar

Partner odaklı obsesyon ve kompulsiyonların belirtileri ise; bireyin partnerinde algıladığı kusurları ya da gerçek kusurları karşısında yoğun şüpheli düşüncelerini ve zihinsel meşguliyetini ifade etmektedir (Doron vd., 2012b). Birey bu düşüncelerin yarattığı endişe ile baş etmek için: kontrol etme, karşılaştırma, güven arama gibi kompulsiyonlar göstermektedir (Doron vd., 2012b). Romantik ilişkideki partnere yönelik bu tarz düşüncelere sahip bireyler partnerlerinin ahlakı, zekâ düzeyi, sosyal becerileri, dış görünüşü, duygusal istikrarı ve yeterliliğine yoğun ilgi göstermektedirler (Melli vd., 2015). Bireyde, eşinin zekâ düzeyinin yeterliliği, başarılı olup olamayacağı, fiziksel görünümündeki kusurları, duygusal olarak güvenilir ve istikrarlı olup olmadığı, mesleki yetkinliği, sosyal becerileri...vb. gibi hususlarda istemsiz ve zorlayıcı düşünceler ortaya çıkmaktadır (Doron vd., 2012b). Birey bu semptomları mantıksız, sınır dışı ve kabul edilemez olarak görmekte ve bu nedenle, suçluluk ve pişmanlık duyguları hissetmektedir. (Doron vd., 2012b; Doron vd., 2014). Bilişsel modele göre ise, bu zorlayıcı düşüncelerin yarattığı endişenin etkisinden kurtulmak ve rahatlamak için birey kontrol etme, içsel durumları sürekli olarak gözlemleme, nötralizasyon, karşılaştırma, güven arama, özeleştirme ve kaçınma gibi bir takım kompulsiyonel stratejiler izlemekte olup, kısa vadede rahatlama yaşamaktadır; ancak uzun vadede söz konusu sorun negatif olarak pekişmekte ve kısır bir bilişsel döngünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Doron ve Derby, 2017).

Araştırmalar, ilişki ve partner odaklı obsesyon ve kompulsiyonların bir arada görülmekte olduğunu ve her birinin diğerini güçlendirme ve şiddetlendirmede önemli bir etken olduğunu ileri sürmektedir (Doron vd., 2012a). Söz konusu obsesyonlar düşünce formunda olabileceği gibi tıpkı klinik obsesyonlardaki gibi imge veya dürtü şeklinde de kendini gösterebilmektedir (Doron vd., 2014a).

10 yıl öncesine kadar romantik ilişkilerde gözlenen obsesif kompulsif davranışlar ile ilgili incelemeler daha çok klinik Obsesif Kompulsif Bozukluk üzerinden ilerlemiş olup daha sonra Doron ve arkadaşları (2012a) tarafından 2012 yılında “Romantik İlişkilerde Obsesif Kompulsif Davranışlar Ölçeği” geliştirilmiş ve çalışmalarda ölçüm aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, konu hakkındaki araştırma alanının hem Türkiye’de hem de genel olarak dünyada yeni olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu bağlamda, yapılan çalışmaların daha çok; bağlanma, evlilik

doyumunu, ilişki doyumunu, uyumsuz şema ve temel inançlar gibi değişkenlerle ilgili olduğu görülmektedir.

Parlapan Baş (2019) ikili ilişkilerin zorlayıcı hale gelmesi durumunda ilişkiden alınan doyumun da azalacağını ifade etmektedir. Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada ise, ilişki doyumunu ve romantik ilişki obsesyonları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucu ortaya konmaktadır (Kuru, 2022). Buna göre, romantik ilişki obsesyonları arttıkça ilişki doyumunu azalmakta olup, romantik ilişki obsesyonları azaldıkça ilişki doyumunu artmaktadır. Bir başka çalışmada ise, İlişkiye yönelik obsesif kompulsif belirtilerin ilişkiden doyum sağlayamama ile ilişkili olabileceği görülmektedir (Brandes vd., 2020). Bunun dışında, evlilik doyumunu ve romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışlar arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu ortaya konmakta olup, düşük evlilik doyumuna sahip olan bireylerin daha fazla ilişki içerikli obsesif-kompulsif belirti gösterdiği ortaya konmaktadır (Cebeci, 2019). Dar-Perl (2018) ise romantik ilişkilerde obsesyon ve kompulsiyon belirtilerine sahip bireylerin partnerlerinin, daha düşük ilişki memnuniyeti deneyimlediklerini, bu anlamda ilişki kalitesinin zarar gördüğünü aktarmaktadır. Bunun haricinde, ilişki takıntılarla mücadele eden bireylerin duygusal zorlukları entelektüelleştirmek suretiyle bastırma eğiliminde oldukları ve bu davranışın ilişki doyumunu olumsuz etkilediği bildirilmektedir (Rumman, 2020). Romantik ilişki obsesyon ve kompulsiyonları ve ilişki doyumunu arasında ruminatif düşünceler ve kıskançlığın aracılık rolünü ele alan bir çalışma ise, romantik obsesyonların kıskançlık ve ruminasyonu arttırdığı ve bu durumun ilişki doyumunu negatif yönlü etkilediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Kılıç ve Altınok, 2021).

Yetişkin bağlanma stilleri ile evlilik uyumunun, ilişki ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtileri yordayıp yordamadığını araştıran bir çalışma; kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stilleri ve evlilik uyumunun, ilişki ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtilerini pozitif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı sonucunu ortaya koymaktadır (Özel, 2021). Bir başka çalışma ise, özellikle kaygılı bağlanma örüntüsünün romantik obsesyon ve kompulsiyonlar için güçlü bir yordayıcı olduğunu bildirmektedir (Yıldırım, 2018). Romantik ilişkilerde görülen obsesyon ve kompulsiyon belirtilerinde bağlanma stillerinin önemini inceleyen bir çalışma ise, kaygılı veya kaçınan bağlanma gibi güvensiz bağlanma stillerine sahip bireylerin, ilişki merkezli ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtiler gösterme olası-

lığının daha yüksek olduğunu öne sürmektedir (Balcı, 2021). Bir başka çalışmada ise, güvensiz bağlanmanın, özellikle de kaygılı bağlanmanın, ilişki ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtilerin ortaya çıkması ve sürmesinde etkili olduğu sonucu gözlenmektedir (Brandes vd., 2020). Trak ve İnözü (2019) ise aşırı korumacı ebeveyn tutumundan kaynaklı kaygılı bağlanma durumunda birey daha şiddetli ilişki obsesyon ve kompulsiyon belirtileri gösterebilmektedir. Ayrıca, romantik ilişkilerinde obsesif kompulsif belirtiler gösteren bireylerin yaşadıkları duygusal zorluklarla baş etmek için entelektüalizasyon mekanizmasını kullandıklarını ve bu durumun bağlanmaya olumsuz etkilerde bulunduğunu çalışmalar ortaya koymaktadır (Rumman, 2020).

Literatür incelendiğinde romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışlarla ilgili dikkat çeken diğer değişkenlerin; erken dönem şemalar ve akılcı olmayan temel inançlar olduğu gözlenmektedir. Şentürk'ün çalışmasında (2021) erken dönem uyum bozucu şemalar ve eşe yönelik kişilerarası şemalar ile romantik ilişki ve eş odaklı obsesif kompulsif semptomlar arasında pozitif ve negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Bakçepinar tarafından 2019 yılında 290 katılımcıyla yapılan çalışmada, romantik ilişki obsesyon ve kompulsiyonları ile partner temalı obsesif kompulsif belirtilerin şema alanları arasındaki ilişkisi incelenmiştir; bu çalışmada “zedelenmiş özerklik” ve “aşırı tetikte olma” şema alanlarının hem ilişki hem de partner odaklı obsesif kompulsif davranışları yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Toroslu (2020), erken dönem uyumsuz şema alanlarından “kopukluk”, “yüksek standartlar”, “zedelenmiş sınırlar” ve “diğerleri yönelimlilik” şema alanlarının belirsizliğe tahammülsüzlük seviyesinde artışa neden olduğu için, özellikle partner odaklı obsesyon ve kompulsiyon belirtilerinde bir artışa neden olduğunu bildirmektedir. Bir başka çalışma ise, erken dönem uyumsuz şemalar ile romantik ilişki odaklı obsesif kompulsif belirtiler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Karahisar, 2021). Bunun dışında, mükemmeliyetçilik kaygısı, eylemlerle ilgili şüpheler, yanlış ilişkide olma ve yalnız kalma ile ilgili katastrofik ve akılcı olmayan inançlar, ilişki odaklı obsesif kompulsif davranışları yordarken; yanlış ilişkilerde olma konusundaki katastrofik inançlar ve korkular ise yalnızca partner odaklı obsesif kompulsif davranışları yordamaktadır (Melli vd., 2018). İran’da yapılan bir çalışma ise romantik ilişkilerdeki obsesif kompulsif davranışların altında yatan faktörlerin obsesif inançlar, katastrofik inançlar, aşırı sorumlulukla ilgili inançlar olduğunu göstermektedir (Ghomian ve vd., 2021).

Romantik ilişkilerde obsesif kompulsif bozukluk çalışmalarında ele alınan bir diğer önemli faktör sosyodemografik değişkenlerdir. Özellikle ilişki süresi ve romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır; buna göre ilişki süresi arttıkça romantik ilişki ve partner odaklı obsesyon ve kompulsiyon belirtilerinin azaldığı gözlenmektedir (Abak, 2021; Karahisar, 2021; Tinella ve ark. 2023; Toroslu, 2020). Bazı çalışmalar, romantik ilişkide obsesyon ve kompulsiyonların, cinsiyet, yaş, ilişki durumu, ilişki süresi gibi sosyodemografik değişkenlere göre farklılaştığını gösterirken (Şentürk, 2021), bazı çalışmalar ise, ilişki ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtilerin Cinsiyet, (Karahisar, 2021) yaş (Karahisar, 2021; Yıldırım, 2018), gelir düzeyi, ilişki süresi gibi değişkenler açısından farklılık göstermediği sonucu ortaya çıkmaktadır (Yıldırım, 2018). Bu bağlamda, literatürde romantik ilişkilerde gözlenen obsesif kompulsif davranışlarla sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

Tüm bunlar dışında, romantik ilişkilerde görülen obsesif kompulsif davranışları bazı değişkenler olumlu yönde, bazıları ise olumsuz yönde yordamaktadır. Buna göre; ruminatif düşünme stili (Abak, 2021; Kılıç ve Altınok, 2021), beden algısı ve sosyal görünüş kaygısı (Abak, 2021), Ortoreksiya nervoza (Yılmaz, 2021) ilişki niteliğini değerlendirme düzeyi (Çaykuş, 2020), ebeveynlerin psikolojik kontrolleri (Yıldırım, 2018), düşük benlik değeri (trak ve İnözü, 2019), düşük özsaygı (Ghomian vd., 2021) suçluluk korkusu (Tinella ve vd., 2023), terk edilme korkusu (Bélangier, 2021) gibi değişkenler, romantik ilişkilerdeki obsesif kompulsif davranışları doğrudan ve pozitif yönde yordarken; bağlılık, ilişkideki güç algısı, ilişki yatırım düzeyi (Çaykuş, 2020), eş desteği (Cebeci, 2019) gibi değişkenler, romantik obsesyon ve kompulsiyonları doğrudan ve olumsuz yönde yordamaktadır.

Ayrıca çalışmalar, çocuğun ebeveynlerinin ya da kardeşlerinin bakım sorumluluğunu üstlenmesiyle, aile içindeki alt sistemler arasındaki sınırları bulanıklaştıran ve uyumsuz bir rol değişimine yol açan bir süreci ifade eden “ebeveynleşme” düzeyinin, partnere bağlı benlik değerinin (Bagget vd., 2013) ve partnerin dürüstlük, doğruluk veya çeşitli yaşam olaylarında sürekli olarak istikrarlı bir performans sergileme kabiliyetine dair kuşku duyma eğilimini ifade eden “obsesif güvensizliğin” (Brandes vd., 2020), partner odaklı obsesif kompulsif belirtilerle pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Açar, 2022).

Brandes ve arkadaşları ise (2020) obsesif biçimde güven duymamanın partner odaklı obsesyon ve kompulsiyon belirtilerini etkilemekte olduğunu ve söz konusu obsesif güvensizliğin hem bireyin kendisinin hem de partnerinin maruz kaldığı fiziksel veya cinsel şiddetle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca incelemeler, sadakatsizlik, tecavüz ve sorunlu aile geçmişi gibi faktörlerin romantik ilişkilerde obsesyon ve kompulsiyonların etiolojisinde yer aldığını ortaya koymaktadır (Ghomian vd., 2021).

Romantik ilişkilerde görülen obsesif kompulsif davranışların aynı zamanda psikopatoloji için risk faktörü oluşturduğu çalışmalarla ortaya konmaktadır. Buna göre, romantik ilişki obsesyon ve kompulsiyonlarının bireyde ve partnerinde stres (Dar-Perl, 2018), depresyon ve anksiyete riskini artırmaktadır (Brandes vd., 2020; Dar-Perl, 2018; Ghomian vd., 2021). Bunun haricinde, psikolojik iyi oluş üzerinde olumsuz etkileri olduğu çalışmalarla ortaya konmaktadır (Trak ve İnözü, 2019). Ayrıca, obsesyon ve kompulsiyonlarla ilgili uyumsuz inançların; depresyon, kaygı ve huzursuzluğa neden olmasının yanı sıra, öznel iyi oluşu olumsuz yönde etkilediği ve ilişkide gözlenen obsesif kompulsif davranışların devamlılığına neden olduğu bildirilmektedir (Melli vd., 2018). Bunun dışında, romantik ilişkilerinde obsesif kompulsif davranışlar gösteren bireylerin, buna paralel olarak obsesif kompulsif kişilik bozukları, yeme bozuklukları, öfke ve saldırganlık gibi sorunları olabileceği bildirilmektedir (Ghomian vd., 2021). Öte yandan, partnerlerden birinin obsesif kompulsif semptomlar göstermesinin; diğer partnerde romantik ilişki obsesyon ve kompulsiyonlarına neden olduğu farklı çalışmalarda görülmektedir (Dar-Perl, 2018; Littman vd., 2023) Bunun dışında, narsistik düşünme örüntülerinin partner odaklı obsesif kompulsif davranış belirtilerini yordadığı, paranoya düşüncelerinin ilişki odaklı obsesyon ve kompulsiyon belirtilerini yordadığı bildirilmektedir (Tinella vd., 2023).

2. Romantik İlişkilerde Mükemmeliyetçilik:

Romantik ilişkilerde mükemmeliyetçilikle ilgili literatürde yer alan tanımlamalara bakıldığında, bireyin hem kendisine yönelik hem de partnerine yönelik bakış açılarıyla ele alındığı görülmektedir. Bunun dışında, mükemmeliyetçi ilişkilerin sadece yakın ilişkiler çerçevesinde de alındığı gözlenmektedir. Birey, içinde bulunduğu ilişkide kendini partneriyle karşılaştırma, partneriyle arasındaki “benzerlik” ve “farklıları” öğrenmeye çalışmaktadır; bu çerçevede, söz konusu benzerlik ve farklılıklar ilişkinin niteliğini ve sonuçlarını belirlemede son derece önemlidir (Robins ve Boldero, 2003).

Hewitt ve Flett (1991) tarafından tanımlanan, “diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik” kişinin yakın çevresindeki kişiler için belirlediği gerçek olmayan standartları belirlerken; “toplum tarafından dayatılan mükemmeliyetçilik” toplumun kendisine dair beklentilerini abartılı şekilde algılama durumunu ifade etmektedir. Bu durum, kişilerarası sorunların mükemmeliyetçilikle ilişkili olabileceğini ve ilişkileri olumsuz etkileyebileceğini düşündürmektedir (Habke ve Flynn, 2002). Bu da ilişki memnuniyet ve doyum düzeyinin düşmesine ve mükemmellik beklentisi nedeniyle öfkeye ve gerginliğe neden olmaktadır (Dimitrovsky vd., 2002). Bu gerginliğin ise ilişkinin esnekliğini azalttığı ve ilişkiyi olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Yılmaz ve Ümmet, 2020). Mükemmeliyetçiliğin ilişkilerde yaşanan sorunlar ve uyumsuzluk ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu, çalışmalar sonucunda ortaya konmaktadır (Hewitt vd., 1995).

Yakın ilişkilerde yaşanan ikili mükemmeliyetçilikle iki kavramdan söz edilmektedir; bunlardan ilki kişinin partnerine yönelik mükemmellik beklentilerini ifade eden “partnere yönelik mükemmeliyetçilik” (Mackinnon vd., 2012; Stoeber, 2012), diğeri ise, kişinin partnerinin beklediği mükemmellik algısını ifade eden “partnerden algılanan mükemmeliyetçilik” (Stoeber, 2012). Bu durumun, bireyin hem kendisinin hem de partnerinin düşük ilişki uyumundan kaynaklandığı ve sorunlarla baş etme becerilerinin yetersizliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Stoeber, 2012).

Partnere yönelik mükemmeliyetçilikte, bireylerin kaygı yaşadığı ve bu kaygının nedeninin ilişkiyle ilgili işlevsel olmayan düşünceler olduğu belirtilmektedir (Yılmaz ve Ümmet, 2020). Bu bireyler, yakın ilişki oluşturma mükemmelliğe bağlı olduğuna dair bir düşünceye sahip olduklarından ve ilişkiyle ilgili yüksek hedeflere sahip olduklarından partnerlerine karşı saygı, güven ve sevgisizlik sorunları yaşamaktadırlar (Mackinnon vd., 2012). Özellikle, yüksek hedef ve beklentilere ulaşamaması durumunda yaşadıkları başarısızlık algısının buna neden olduğu ifade edilmektedir.

Lopez ve arkadaşları (2006), bireyin partnerine yönelik yüksek beklentiler belirlemesi ve bu beklentilerin karşılanmaması durumunun kendisinde; öfke, doyumsuzluk ve çatışma yaratabileceğini ifade etmektedirler. Bu nedenle, partnere yönelik beklentiler ve bu beklentilerin karşılanıp karşılanmamasına dair algılar yüksekten düşüğe doğru değişmekte olup, bu durum ilişkiye biçilen değer için önemli bir öge olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, bireyin partnerinden beklediği yüksek beklentileri

ve bu beklentilerin karşılanması algısı arasındaki çelişki, uyumsuz ilişki mükemmeliyetçiliğine bir örnek olarak literatürde yer almaktadır.

Alan yazında yapılan çalışmalara bakıldığında, ikili mükemmeliyetçiliğin genel olarak; evlilik uyumu (Mee vd., 2015), ilişki kalitesi (Tosun ve Yazıcı, 2021) İlişki doyumu (Williams ve Gill, 2020), bağlanma (Stoeber, 2012), uyumsuz sorun çözme stratejileri (Stoeber, 2012), eş seçiminde irrasyonel inançlar ve beden imajı (Özteke, 2015) gibi değişkenlerle ilişkili olduğu göze çarpmaktadır.

Mükemmeliyetçi tutumların yakın ilişkileri üzerindeki etkisini araştıran çalışma sayısının sınırlı olması ve romantik ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumları ölçen bir ölçme aracının olmamasından dolayı Matte ve Lafontain (2012) “Romantik ilişkilerde mükemmeliyetçilik ölçeğini” geliştirmişlerdir. Söz konusu ölçek 14 maddeden oluşmakta olup iki farklı alt boyutta mükemmeliyetçiliği ölçmektedir. Bu boyutlar bireyin kendine ve partnerine yönelik mükemmeliyetçi tutumlarını ele almaktadır. Bu çerçevede, Matte ve Lafontain (2012) romantik ilişki mükemmeliyetçiliğini, kişinin romantik ilişki içerisinde kendisine ve partnerine yönelik belirlediği beklentiler ve standartlar olarak tanımlamaktadırlar.

Ölçme aracının yakın zamanda geliştirilmiş olması, konuyla ilgili daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Romantik ilişkilerde görülen mükemmeliyetçi tutumlar ile ilgili son yıllarda yapılmış sınırlı sayıda araştırmalara bakıldığında genel olarak; “ilişki doyumu”, “evlilik uyumu”, “bağlanma” ve “sosyodemografik yapılar” gibi faktörlere ışık tuttuğu gözlenmektedir.

Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırma, ilişki doyumu ve ikili ilişkilerde mükemmeliyetçi kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Adaköy, 2019). Buna göre, mükemmeliyetçi kişilik özelliklerinden “düzen” alt boyutunun ilişki doyumu ile negatif ve yüksek düzeyde ilişkisi olduğu; “farklılık” ve “yüksek standartlar” alt boyutlarının ise ilişki doyumu ile orta düzeyde ve pozitif yönde ilişkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca, “diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik” ve “toplum tarafından dayatılan mükemmeliyetçilik” ile evlilik uyumu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunurken, diğer alt boyut olan “kendine yönelik mükemmeliyetçilik” ile evlilik uyumu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (Kızılöz-Başsayın, 2018). Bununla uyumlu olarak bir başka çalışmada, üniversite öğrencilerinin ikili ilişkilerde güven ve

mükemmeliyetçi tutumlarının, ilişki doyumu üzerinde etkisi incelenmiştir (Şensoy, 2019). Sonuçlara göre, “diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik” alt boyut düzeyinde yaşanan artış ile birlikte ilişki doyumunda bir azalma olduğu gözlenirken, “kendine yönelik mükemmeliyetçilik” alt boyutu ve güven düzeyindeki artışla ile birlikte ilişki doyumunun da arttığı gözlenmektedir. Bunun dışında, ilişkide aşırı hak talep etme düzeyindeki artışın, ikili ilişkilerde “diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik” düzeyinde bir artışa neden olduğu ve bunun da romantik ilişkiden alınan doyumu azalttığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Candel ve Apetrei, 2020). Satıcı (2018) ise, bireyin mükemmeliyetçilik düzeyindeki azalmanın, romantik ilişki doyumunu güçlendirebileceğini, çalışmaları sonucunda ortaya koymaktadır. Bir başka çalışmada ise Mükemmeliyetçiliğin ilişkideki stres seviyesini artırdığı ve ilişki memnuniyetini azalttığı sonucu görülmektedir (Faber ve Schlarb, 2018). Bir başka çalışmanın sonuçlarına göre ise, ikili ilişkilerde olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik seviyesi ile ilişki doyumu arasında negatif yönlü bir ilişki gözlenmektedir; buna göre, olumlu veya olumsuz mükemmeliyetçilik seviyesi arttıkça romantik ilişkiden alınan doyum azalmaktadır (Kol, 2020). Bu sonuçların aksine, bir başka çalışma olumlu mükemmeliyetçilik özellikleri arttıkça ilişkiden alınan doyumun arttığını, olumsuz mükemmeliyetçilik özelliklerinin artışıyla da ilişki doyumunun azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Phillips vd., 2022). Bu çalışmayla uyumlu olarak Gingras ve arkadaşları (2020), olumlu mükemmeliyetçiliğin ilişki doyumunu artırırken olumsuz mükemmeliyetçiliğin ilişki doyumunu azalttığını bildirmektedirler.

Romantik ilişkilerde yapılan çalışmalarda karşılaşılan bir diğer faktörün; “Bağlanma” olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, ebeveyne bağlanma düzeyinin, ikili ilişkilerdeki olumlu veya olumsuz mükemmeliyetçi özellikleri yordayıp yordamadığı araştırılmış; bu çerçevede, bu iki değişken arasında lojistik ve sıralı lojistik regresyon analizlerinin farklı sonuçlar verdiği görülmüştür (Ergin ve Demirli, 2020). Buna göre; sıralı lojistik regresyon analizinde, ebeveyne bağlılığı ortalama olan bireylerin, ikili ilişkilerdeki mükemmeliyetçi tutumlarında bir artış olduğu gözlenirken; normal lojistik regresyon analizinde, ebeveyne bağlılık düzeyinin artması durumunda, ikili ilişkilerdeki mükemmeliyetçi tutumlarında bir azalma olduğu gözlenmiştir. Bir başka çalışmada ise, kişilerarası mükemmeliyetçilik ile kaygılı bağlanma arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Yıldırım, 2018). Lafontain ve arkadaşları (2019) ise, güvensiz bağlanmanın romantik mü-

kemmeliyetçilikle ilişkili olduğunu çalışmaları doğrultusunda belirtmektedirler. Bir diğer çalışma ise, kaygılı ve kaçınan bağlanma modellerinin romantik mükemmeliyetçilikle ilişkili olduğunu; özellikle “Toplum tarafından dayatılan mükemmeliyetçilik” alt boyutunun yükselmesinin, kaygılı ve kaçınmacı bağlanma ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Lafontaine vd., 2021). Bunu dışında kaygılı ve kaçınmacı bağlanma ve kişilerarası mükemmeliyetçilik alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bildirilmektedir (Lam ve Hewitt, 2018). Bir başka çalışmanın sonuçlarında ise, eşlerinin mükemmeliyetçi olduğunu belirten kadınların bağlanma davranışlarının daha düşük seviyelerde olduğu belirtilmektedir (Aktün, 2022). Murphy (2020) ise uyumlu mükemmeliyetçi kişilerin genellikle daha olumlu ve sağlıklı ilişki inançlarına sahip oldukları için güvenli bağlanma stillerini benimsediklerini; uyumsuz mükemmeliyetçi kişilerin ise daha olumsuz ilişki inançlarına sahip olma eğiliminde olduklarını, bu kişilerin ise kaygılı bağlanma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir.

Bunun dışında, romantik ilişkilerde mükemmeliyetçilik ve psikolojik iyi oluş kavramları bir arada ele alınmaktadır. Buna göre yapılan bir çalışmanın bulguları; sosyal medya bağımlılığının romantik ilişkilerde mükemmeliyetçiliği pozitif yönde yordadığı, romantik ilişkilerde mükemmeliyetçiliğin ise iyilik halini negatif yönde yordadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Saticı 2019). Bunun dışında, Yılmaz ve Ümmet (2020) tarafından yapılan çalışmada romantik ilişkilerdeki mükemmeliyetçiliğin psikolojik iyi oluş ve çocukluk çağı travmalarıyla ilişkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Sonuçlar; “kendine yönelik mükemmeliyetçilik” düzeyi ile psikolojik iyi oluş düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu; “diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik” düzeyi ile çocukluk çağı travmaları, duygusal istismar, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve cinsel istismar puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu; Çocukluk çağı travmaları ile psikolojik iyi oluş puanlarının hem “kendine yönelik mükemmeliyetçilik” hem de “diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik” puanlarını anlamlı düzeyde yordadığını göstermektedir.

Romantik ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumlarla ilgili yapılan çalışmalarda ele alınan bir diğer faktör sosyodemografik değişkenlerdir. Konuyla ilgili en güncel ve kapsamlı veriyi Ergin ve Demirli (2020) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmayla ortaya koymaktadırlar. Bu çerçevede, bazı sosyodemografik değişkenler ikili ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumlarda bir artışa neden olurken bazı değişkenler azalmaya neden olmaktadır.

Buna göre; İkili ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumlarda artmaya neden olan ilk faktörün “cinsiyet” olduğu görülmektedir; özellikle erkeklerin ikili ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumlarının kadınlara göre daha belirgin olduğu görülmektedir. Bunun özellikle cinsiyet rolleri ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Erkeklerden beklenen güçlü, başarılı ve kusursuz olma baskısı, mükemmeliyetçilik eğilimini artırabilmektedir.

“Anne mesleği” bir başka sosyodemografik değişken olarak ele alınmaktadır; buna göre, annesi mühendis veya doktor olan kişilerin ikili mükemmeliyetçilik seviyelerinde bir artış gözlenmektedir. Çocukların söz konusu meslek gruplarındaki anne babalarının başarılarını takip etme veya bu seviyeye ulaşma konusunda daha fazla baskı hissedebileceği düşünülmektedir.

Bunun dışında, “baba ile yaşama” durumunun bir başka sosyodemografik değişken olduğu görülmektedir; bu doğrultuda, babası ile yaşayan bireylerin ikili mükemmeliyetçilik seviyelerinde bir artış gözlenmektedir. Bu artışın özellikle aile dinamikleri, beklentiler veya bireyin rol modelleri ile ilişkilendirilmektedir. Baba ile birlikte yaşayan bireyler, aile bağları ve beklentileri nedeniyle daha fazla mükemmeliyetçilik baskısı altında olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca, örneklem dağılımında “ilişki süreleri” azaldıkça, ikili ilişkilerdeki mükemmeliyetçilik tutumlarında anlamlı bir artış görülmektedir. Bu durum ilişkilerin başındaki dönemlerde ortaya çıkan beklentilerin ve idealizmin azalmasıyla ilişkilendirilmektedir. Zamanla, gerçekçi olmayan beklentiler yerini daha sağlıklı ve gerçekçi beklentilere bırakabilmektedir.

İkili ilişkilerde gözlenen mükemmeliyetçilikte azalmaya neden olan ilk sosyodemografik faktör “anne ile yaşama durumu” faktörüdür; bu doğrultuda annesi ile yaşayan bireylerin ikili mükemmeliyetçilik seviyelerinde bir azalma olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, “ebeveyne bağlanma” arttıkça ikili ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumların azaldığı görülmektedir. “Cinsiyet” değişkeni açısından bakıldığında ise; kadınların ikili mükemmeliyetçilik seviyelerinin erkeklere göre anlamlı düzeyde daha az olduğu görülmektedir. Son olarak, “Kardeş sayısı” bir başka değişken olarak literatürde görülmektedir; buna göre, kardeşi olmayan bireylerin mükemmeliyetçilik seviyelerinde anlamlı bir azalma olduğu bildirilmektedir (Ergin ve Demirli, 2020).

Öte yandan, romantik ilişkilerde mükemmeliyetçilikle ilgili yapılan farklı çalışmalarda farklı değişkenlerin de ele alındığı görülmektedir. Buna göre, özellikle “Toplum tarafından dayatılan mükemmeliyetçilik” alt boyutunda, partnerin uyguladığı fiziksel ve psikolojik şiddet düzeyinin arttığı gözlenmektedir (Lafontaine vd., 2021). Bir başka çalışmada, romantik mükemmeliyetçilik düzeyi arttıkça, romantik ilişkilerdeki ortak sorunlarla başa çıkmak için çiftlerin birlikte kullandığı stratejileri ifade eden “Di-yadik başa çıkma” becerilerinde bir azalma olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Lafontain vd., 2019). Ayrıca, kişiler arası mükemmeliyetçiliğin tüm alt boyutları ve cinsel kaygı arasında pozitif bir ilişki bulunmuş olup buna göre mükemmeliyetçilik seviyesi arttıkça cinsel kaygı düzeyinde de bir artış yaşanmaktadır (Lam ve Hewitt, 2018). Bunun dışında, özellikle “kendine yönelik mükemmeliyetçilik” alt boyutunun; bireylerde kıskançlık seviyesini ve yapıcı ve yıkıcı başa çıkma tarzlarını anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur (Kara ve Deniz, 2021). Bir başka çalışmanın bulguları ise, “partnerden algılanan mükemmeliyetçilik” beklentilerinin bekar olma olasılığının artmasıyla sonuçlanabileceğine işaret edilmektedir (Vacca vd., 2020). Bir başka çalışmada ise, mükemmeliyetçiliğin “düzen” alt boyutu ve partneri affetme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Kurt ve Demir, 2022). Bilinçli farkındalık düzeyi ile romantik ilişkilerdeki mükemmeliyetçi tutumlar arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucu ise, bir başka araştırmada ortaya çıkmaktadır (Bozburun, 2022). Aynı çalışmanın bir başka sonucu ise, duygusal deneyimleri ve duygusal ifadeyi anlama ve ifade etme yeteneğinin kısıtlı veya zayıf olması durumunu ifade eden “Aleksitimi” ile romantik ilişkilerdeki mükemmeliyetçilik arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak üniversite öğrencilerinin aleksitimi düzeylerinin yükselmesi ile birlikte, romantik ilişkilerdeki mükemmeliyetçi tutumlarında da bir artış gözlenmektedir. Ayrıca, bireylerin ebeveynleri arasındaki ilişki davranışları, romantik ilişkilerindeki mükemmeliyetçilik düzeyini etkilemektedir (Tosun ve Yazıcı, 2021). Bu durum, ebeveynlerin ilişki modelinin, çocukların romantik ilişkilerine yansıdığını göstermektedir. Bunun dışında, “Diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik” profilindeki bireylerin beğenilme, ilişkiye girme isteği ve sıcaklık açısından diğer profildeki bireylere göre daha fazla puan aldığı bildirilmektedir (Davis vd, 2018). Aynı çalışmaya katılan “kendine yönelik mükemmeliyetçi” profilleri, daha yetenekli bireyler olarak algılanmaktadır. Yine aynı çalışmanın bir başka bulgusu ise; katılımcıların, mükemmeliyetçi birey-

lerle uzun vadeli ve yüksek yatırım gerektiren ilişkilerde daha az mutlu olmayı beklediklerini belirtmektedirler. Bunun haricinde, partner odaklı mükemmeliyetçiliğin hem çocuk odaklı mükemmeliyetçilikle hem de narsisizm düzeyiyle pozitif yönlü ilişkisi bulunmaktadır (Piotrowski, 2020). Son olarak, “partner odaklı mükemmeliyetçi” tutumların, romantik ilişkilerde yaşanan zorlukların ve gerginliklerin özel bir yordayıcısı olduğu; bu çerçevede, ilişki kalitesinde bir azalmaya neden olabileceği bildirilmektedir (Faber ve Schlarb, 2018; Piotrowski, 2020).

Sonuç

Bu derleme çalışması, romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışlar ve mükemmeliyetçi tutumlara etki eden faktörleri incelemektedir. Araştırmada, ilişki doyumu, bağlanma stilleri, erken dönem olumsuz şemalar ve psikopatoloji gibi değişkenlerin, romantik ilişkilerdeki obsesif kompulsif davranışlar ve mükemmeliyetçi tutumlar üzerinde önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir.

Romantik ilişkilerdeki obsesif kompulsif davranışlarla ilgili son yıllarda yapılan çalışmaların; bağlanma, ilişki uyumu, ilişki doyumu, erken dönem olumsuz şemalar, irrasyonel inançlar, sosyodemografik değişkenler, psikopatoloji değişkenlerinin etkileri hakkındadır. Ayrıca romantik ilişkilerde mükemmeliyetçilik kavramının farklı değişkenle ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu açıdan ilişki doyumu, bağlanma, sosyodemografik değişkenler, psikolojik iyi oluş ve diğer pek çok değişkenin romantik ilişkilerde mükemmeliyetçi tutumlarla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir.

Bu derleme çalışması, romantik ilişkilerde ortaya çıkan obsesif kompulsif belirtiler ve mükemmeliyetçi tutumlara etki eden faktörlerin anlaşılması açısından önemlidir ve özellikle psikoterapi uygulamaları için yol gösterici olabilir. Özellikle çift terapisi süreçlerinde obsesif kompulsif davranışlar ve mükemmeliyetçi tutumlarla ilgili; özellikle çiftlere özgün ihtiyaçlarına yönelik özelleştirilmiş bir yaklaşım benimsenmesinin son derece önemli olduğunu bu çalışmaların bulguları göstermektedir.

Gelecekteki araştırmalarda ise sıkı metodolojik standartların gözetilmesi, geniş örneklem gruplarının kullanılması, uzun vadeli izleme çalışmalarının yapılması ve daha fazla klasik derleme, sistemik derleme veya meta-analiz çalışmalarının gerçekleştirilmesi; bu konuya daha fazla dikkat çekmek için fayda sağlayacaktır. Bu şekilde, romantik ilişkilerde obsesif kompulsif davranışlar ve mükemmeliyetçi tutumları etkileyen faktörlerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması sağlanabilir.

Kaynakça

Abak, E., & Güzel, H. Ş. (2021). Ruminatif düşünme stili, beden algısı ve sosyal görünüş kaygısının romantik ilişki ve partner odaklı obsesif kompulsif semptomlarla ilişkisi (tur), *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(3): 368-382.

Abbey, R. D., Clopton, J. R. & Humphreys, J. D. (2007). Obsessive–compulsive disorder and romantic functioning [Obsesif kompulsif bozukluk ve romantik işlevsellik], *Journal of Clinical Psychology*, 63(12): 1181–1192.

Açar, Ş. (2022). Ebeveynleşme, Partnere Bağlı Benlik Değeri, Obsesif İnançlar ve Obsesif Güvensizliğin Partner Odaklı Obsesif Kompulsif Belirtilerle İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adaköy, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin ilişki doyumları ile ikili ilişkilerde mükemmeliyetçi özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aktün, Ç. (2022). A dyadic analysis of the link between couples' perfectionism and attachment behaviors, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Özyeğin University, Graduate School of Social Science.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington, DC: Author

Baggett, E., Shaffer, A., & Muetzelfeld, H. (2013). Father–daughter parentification and young adult romantic relationships among college women. *Journal of family Issues*, 36(6), 760-783.

Bakçepinar, E. (2019). Romantik ilişki ve partner temalı obsesyon ve kompulsiyonların şema alanları açısından incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balcı, E. S. (2021). The predictive role of insecure attachment styles on relationship centered and partner focused obsessive compulsive symptoms: The mediator role of relationship satisfaction and intention of infidelity. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bélanger, J. J., Collier, K. E., Nisa, C. F., & Schumpe, B. M. (2021). Crimes of passion: When romantic obsession leads to abusive relationships, *Journal of personality*, 89(6): 1159- 1175.

Bozburun, İ. (2022). Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerde mükemmeliyetçiliklerinin bilinçli farkındalık ve aleksitimi açısından incelenmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Brandes, O., Stern, A. ve Doron, G. (2020). “I just can’t trust my partner”: Evaluating associations between untrustworthiness obsessions, relationship obsessions and couples violence, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 24.

Candel, O. S., & Apetrei, L. (2020). Sense Of Relational Entitlement, Perfectionism And Couple Satisfaction: Preliminary Associations. *Paths Of Communication In Postmodernity*, Romania: University of Iasi, 212.

Cebeci, B. (2019). Evlilik doyumunun eş desteği ve ilişki içerikli obsesif-kompulsif semptomlar ile ilişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çaykuş E.T. (2020). İlişki istikrarı: ilişkilerde güç algısı, ilişkişel alçak-gönüllülük ve romantik ilişkilerde obsesyon ve kompulsiyon ilişkilerinin incelenmesi, Doktora tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dar-Perl, T. (2018). “I’m not sure about our relationship”: Examining the associations between relationship obsessive-compulsive disorder (ROCD) symptoms and partners’ well-being, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Herzliya: Reichman University (IDC), Baruch Ivcher School Of Psychology.

Davis, W. E., Abney, S., Perekslis, S., Eshun, S. L., & Dunn, R. (2018). Multidimensional perfectionism and perceptions of potential relationship partners, *Personality and Individual Differences*, 127: 31-38.

Dimitrovsky, L., Levy-Shiff, R. ve Schattner-Zanany, I. (2002). Dimensions of depression and perfectionism in pregnant and nonpregnant women: Their levels and interrelationships and their relationship to marital satisfaction, *The Journal of Psychology*, 136(6): 631-646.

Doron, G., & Derby, D. (2017). Assessment and Treatment of Relationship-Related OCD Symptoms (ROCD) A Modular Approach, *The Wiley handbook of obsessive compulsive disorders*, 1: 547-564.

Doron, G., Derby, D. S., & Szepsenwol, O. (2014a). Relationship obsessive compulsive disorder (ROCD): A conceptual framework, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 3(2): 169-180.

Doron, G., Derby, D. S., & Szepsenwol, O. (2014b). Relationship obsessive-compulsive disorder (ROCD): A conceptual framework, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 3: 169–180.

Doron, G., Derby, D. S., Szepsenwol, O. ve Talmor, D. (2012a). Tainted love: Exploring relationship-centered obsessive compulsive symptoms in two non-clinical cohorts, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 1: 16-24.

Doron, G., Derby, D. S., Szepsenwol, O. ve Talmor, D. (2012b). Flaws and all: Exploring partner-focused obsessive-compulsive symptoms, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 1: 234-243.

Doron, G., Derby, D., & Szepsenwol, O. (2017). “I can’t stop thinking about my child’s flaws”: An investigation of parental preoccupation with their children’s perceived flaws, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 14: 106–111.

Ergin, B., Demirli, C. (2020). Vakıf Üniversitelerindeki Öğrencilerin Ebeveynine Bağlanma ile İkili İlişkilerdeki Mükemmeliyetçilik Düzeyinin İncelenmesi, *Academic Platform Journal of Education and Change*, 3(2): 179-207.

Faber, J., & Schlarb, A. (2018). Picture perfect-how seeking perfection influences sleep and romantic relationships, *Somnologie*, 22(3).

Flett, G. L., Hewitt, P. L., Blankstein, K.ve O’Brien, S. (1991). Perfectionism and learned resourcefulness in depression and self-esteem, *Personality and Individual Differences*, 12(1): 61-68.

Flett, G. L., Hewitt, P. L.ve Dyck, D. G. (1989). Self-oriented perfectionism, neuroticism and anxiety, *Personality and Individual Differences*, 10(7): 731- 735.

Flett, G.L. ve Hewitt, P.L.(2002). Perfectionism and Maladjustment: An Overview of Theoretical, Definitional and Treatment Issues, *Perfectionism: Theory, Research and Treatment*, (Ed) Flett, G.L. ve Hewitt, P.L, Washington: American Psychological Association, s: 5- 27

Ghomian, S., Shaeiri, M. R., & Farahani, H. (2021). Relationship Obsessive Compulsive Disorder (ROCD) in Iranian culture: Symptoms, causes and consequences, *Journal of fundamentals of mental health*.

Gingras, A., Lessard, I., Mallette, F., Brassard, A., Bernier-Jarry, A., Gosselin, P., & Pierrepont, C. (2020). Couple Adaptation to the Birth of a Child: The Roles of Attachment and Perfectionism, *Journal of Marital and Family Therapy*, 47(3): 581-594..

Godbout, N., Daspe, M. È., Lussier, Y., Sabourin, S., Dutton, D., & Hébert, M. (2017). Early exposure to violence, relationship violence, and relationship satisfaction in adolescents and emerging adults: The role of romantic attachment. *Psychological trauma: Theory, research, practice, and policy*, 9(2), 127-137.

Habke, A. M., Flynn, C.A. (2002). Interpersonal Aspects of Trait Perfectionism. In G. L., (Ed) Flett, P. L., Hewitt, Perfectionism: Theory, Research and Treatment, Washington, DC, US: American Psychological Association s: 151-180.

Hamamcı, Z., ve Esen-Coban, A. (2010). Dysfunctional relationship beliefs of late adolescence in adjustment to university, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2): 300- 304.

Hamarta, E. (2004). Üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerindeki bazı değişkenlerin (benlik saygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) bağlanma stilleri açısından incelenmesi, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hewitt, P. L., Flett, G. L. ve Mikail, S. F. (1995). Perfectionism and relationship adjustment in pain patients and their spouses, *Journal of Family Psychology*, 9(3): 335-347.

International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(1): 61-76.

Jalili, L., Najar, S., Nezamivand-Chegini, S., & Yaralizadeh, M. (2017). The relationship between factors related to divorce request and mental health among divorce applicant women referred to legal medicine organization in Ahvaz. *Journal of family & reproductive health*, 11(3), 128-137.

Kara, E., & Deniz, M. E. . (2021). An Examination Of Irrational Relationship Beliefs And Perfectionism As The Predictors Of Coping With Romantic Jealousy, *Turkish International Journal Of Special Education And Guidance & Counselling*, 10(2): 184–196.

Karahisar, İ, N. (2021). Üniversite öğrencilerinde erken dönem uyumsuz semaların ve yetişkin ayrılık anksiyetesinin romantik ilişki odaklı obsesif kompulsif belirtilerle ilişkisinin incelenmesi, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Kent Üniversitesi.

Kılıç, N., & Altınok, A. (2021). Obsession and relationship satisfaction through the lens of jealousy and rumination, *Personality and Individual Differences*, 179: 110959.

Kızılöz Başsayın, A. (2018). Evli bireylerde mükemmeliyetçilik evlilik uyumu ve cinsel doyum arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kol, K. (2020). Olumlu olumsuz mükemmeliyetçilik ile ilişki doyumunu arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, K., Demir, M. (2022). Romantik İlişkilerde Mükemmeliyetçilik ve Affetme.

Kuru, E. K. (2022). Üniversite öğrencilerinde ilişki doyumunu ve romantik obsesyon ilişkisinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi

Lafontaine, M. F., Azzi, S., Bell-Lee, B., Dixon-Luinenburg, T., Guérin-Marion, C., & Bureau, J. F. (2021). Romantic perfectionism and perceived conflict mediate the link between insecure romantic attachment and intimate partner violence in undergraduate students, *Journal of family violence*, 36: 195-208.

Lafontaine, M.-F., Péloquin, K., Levesque, C., Azzi, S., Daigle, M.-P., & Brassard, A. (2019). Beyond the simple association between romantic attachment insecurity and dyadic coping: An examination of romantic perfectionism as a mediator, *Journal of Relationships Research*, 10: e12.

Lam, N. C., & Hewitt, P. (2018). Testing the Role of Perfectionism in Attachment Style and Sexual Functioning in Women, *Undergrad J Psychol*, 5: 27-35.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Littman, R., Leibovits, G., Halfon, C. N., Schonbach, M., & Doron, G. (2023). Interpersonal transmission of ROCD symptoms and susceptibility to infidelity in romantic relationships, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 37: 100802.

Lopez, F. G., Fons-Scheyd, A., Morua, W., Chaliman, R., (2006), Dyadic Perfectionism as a Predictor of Relationship Continuity and Distress among College Students, *Journal of Counseling Psychology*, 53(4): 543-549.

Mackinnon, S. P., Sherry, S. B., Antony, M. M., Stewart, S. H., Sherry, D. L.ve Hartling, N. (2012). Caught in a bad romance: Perfectionism, conflict, and depression in romantic relationships, *Journal of Family Psychology*, 26(2): 215-225.

Margelisch, K., Schneewind, K. A., Violette, J., & Perrig-Chiello, P. (2017). Marital stability, satisfaction and well-being in old age: variability and continuity in long-term continuously married older persons. *Aging & Mental Health*, 21(4), 389-398

Matte, M.ve Lafontaine, M. F. (2012). Assessment of romantic perfectionism psychometric properties of the romantic relationship perfectionism scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 45(2): 113- 132.

Mee, F. F., Hazan, S. A., Baba, M., Talib, M. A., & Zakaria, N. S. (2015). Relationship between perfectionism and marital satisfaction among graduate students. *International Journal of Education and Research*, 3(8), 179-186.

Melli, G., Bulli, F., Doron, G., & Carraresi, C. (2018). Maladaptive beliefs in relationship obsessive compulsive disorder (ROCD): Replication and extension in a clinical sample, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 18: 47-53.

Melli, G., Carraresi, C., & Doron, G. (2015). The role of perfectionism in relationship obsessive-compulsive disorder (ROCD). In 45th Congress of European Association for Behavioural & Cognitive Therapies, Jerusalem: August.

Murphy, K. (2020). Perfectionism and Relationship Beliefs, Doktora Tezi, Philadelphia: Chestnut Hill College, The Faculty of the Department of Professional Psychology.

Özel, E. P. (2021). İlişki odaklı ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtileri yordamada bağlanma stillerinin ve evlilik uyumunun rolü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özteke, H. İ. (2015). Bağlanma, Eş Seçiminde Sınırlandırıcı İnançlar ve Beden İmgesi Baş Etme Stratejilerinin Romantik İlişkilerde Mükemmeliyetçiliği Yordaması, Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Parlapan Baş, E. (2019). Association of relationship obsessive-compulsive symptoms with depression, anxiety and stress: Marriage and child related factors as moderators, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Phillips, N., Carpenter, R., Mangan, E., & Burns, L. (2022). Predictors of Relationship Satisfaction: What's Perfection got to do with it?, *Journal of Psychology*, 10(1): 39-56.

Piotrowski, K. (2020). Child-oriented and partner-oriented perfectionism explain different aspects of family difficulties, *Plos one*, 15(8): e0236870.

Robins, G., ve Boldero, J. (2003). Relational discrepancy theory: The implications of self- discrepancy theory for dyadic relationships and for the emergence of social structure, *Personality and Social Psychology Review*, 7(1): 56-74.

Ruffieux, M., Nussbeck, F. W., & Bodenmann, G. (2014). Long-term prediction of relationship satisfaction and stability by stress, coping, communication, and well-being. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(6), 485-501.

Rumman, G. (2020). Relationship Obsessive Compulsive Disorder: Intellectualization in Codependent Relationships as an Unconscious Defense Against Intimacy, Doktora Tezi, California: Pacifica Graduate Institute.

Satıcı, B. (2018). Genç yetişkinlerde mükemmeliyetçilik ile romantik ilişki doyumunu arasında duygusal zekâ ve bilinçli farkındalığın aracılık rollerinin incelenmesi. Doktora tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Satıcı, B. (2019). Sosyal medya bağımlılığı ve iyilik hali: Romantik ilişkilerde mükemmeliyetçiliğin aracılık rolü, *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20): 699-727.

Stoerber, J. (2012). Dyadic perfectionism in romantic relationships: Predicting relationship satisfaction and longterm commitment, *Personality and Individual Differences*, 53(3): 300-305.

Şensoy, G., Asıcı, E. ve İkiz, F. E. (2019), İlişki doyumunun mükemmeliyetçilik ve güven aracılığıyla yordanması, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46(46): 230- 249.

Şentürk, Ö. (2021). Erken dönem uyum bozucu şemalar ve eşe yönelik kişilerarası şemaların romantik ilişki ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtilerle ilişkisi, *Yayımlanmış yüksek lisans tezi*, İstanbul: İstanbul Kent Üniversitesi.

Taluy, N., & Sunal, A. B. (2016). Impact of the interaction effect of the constructive and destructive responses to dissatisfaction on romantic relationship satisfaction Yapıcı ve yıkıcı çatışma çözme tepkilerinin karşılıklı etkileşiminin ilişki doyumunu üzerindeki etkileri. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5163-5173.

Tinella, L., Lunardi, L., Rigobello, L., Bosco, A., & Mancini, F. (2023). Relationship Obsessive Compulsive Disorder (R-OCD): The role of relationship duration, fear of guilt, and personality traits, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 37: 100801.

Toroslu, B. (2020). Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ile Romantik İlişki ve Partner Odaklı Obsesif-Kompulsif Belirtiler Arasındaki İlişkide, Mükemmeliyetçilik ve Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Aracı Rolü, *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tosun, C. & Yazıcı, H. (2021). Perceived Parental Relationship Behaviors, Dyadic Perfectionism in Romantic Relationships and Relationship Quality Among College Students, *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 8(1): 158-165.

Trak, E. ve Inozu, M. (2019). Developmental and self-related vulnerability factors in relationshipcentered obsessive compulsive disorder symptoms: A moderated mediation model, *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 21: 121- 128.

Vacca, M., Terrasi, M., Esposito, R. M., & Lombardo, C. (2022). To be or not to be in a couple: Perfectionism as a predictor, *Current Psychology*, 41(5): 3165-3172.

Williams, M., & Gill, C. (2020). Preregistered replication of Stoeber (2012): Dyadic perfectionism in romantic relationships.

Yıldırım, B. (2018). Beliren Yetişkinlikte Romantik ilişki temalı ve eş odaklı obsesif kompulsif belirtilerin gelişimsel yordayıcıları: özerklik, bağlanma ve mükemmeliyetçilik, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, E. (2021). Ortoreksiya nervozanın yordayıcıları: Romantik ilişki ve partner odaklı obsesif kompulsif belirtiler, mükemmeliyetçilik, bilişsel esneklik ve benlik saygısı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, M., & Ümmet, D. (2020). Romantik ilişkilerdeki mükemmeliyetçiliğin psikolojik iyi oluş ve çocukluk çağı travmalarıyla ilişkilendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Profesyonel Sporcularda Tükenmişlik Sendromu ve Depresyon Hakkında Bir Derleme Çalışması

Uzm. Psk. Duygu Özdemir

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Klinik Psikoloji

psikologduyguozdemir@gmail.com,

Orcid: <https://orcid.org/0009-0003-3888-3240>

Doç. Dr. İtir Tarı Cömert

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi,

İstanbul İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü,

itcomert@fsm.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6032-4416>

ÖZ

Profesyonel sporcularda yoğun antrenman programları, müsabaka takvimleri dolayısıyla sosyal yaşamda kısıtlılık, fiziksel, duygusal zorlanmalar yaşanmaktadır. Bu zorluklara ek olarak spor camiası, antrenör, taraftar ve yakın çevrenin başarı beklentileri eklendiğinde profesyonel sporcular psikolojik problemler yaşama ve psikopatoloji geliştirme açısından risk altındadırlar. Bu çalışmada ise; profesyonel sporcuların yaşadığı tükenmişlik sendromu ve depresyondan kavramsal olarak bahsedilmektedir. Son kısımda ise profesyonel sporculara yönelik psikolojik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Profesyonel Sporcu, Tükenmişlik Sendromu, Depresyon*

A Review Study on Burnout Syndrome and Depression in Professional Athletes

ABSTRACT

Professional athletes experience intense training programs, competition schedules, limitations in social life, physical and emotional difficulties. In addition to these difficulties, professional athletes are at risk in terms of experiencing psychological problems and developing psychopathology when the success expectations of the sports community, coaches, fans and close environment are added. In this article; The concepts of burnout syndrome and depression experienced by professional athletes are included. In the last part, psychological suggestions for professional athletes are given.

Keywords: *Professional Athlete, Burnout Syndrome, Depression*

Giriş

Profesyonel spor dünyası gün geçtikçe gelişmekte ve dönüşmektedir. Profesyonel spor alanında başarı elde etmek için de profesyoneller tarafından güncel sistemler ve yaklaşımlar kullanılmaktadır. Profesyonel sporcuların istedikleri başarıyı elde etmek için son yıllarda en çok önem gösterdiği alanlardan biri de psikoloji alanıdır. Sporcuların bu ilgisiyle orantılı olarak psikoloji alanında çalışan bilim insanları da profesyonel sporcuların psikolojisine çok yönlü yaklaşmaktadır. Psikologlar sporcularla çalışırken sadece motivasyon, hedef koyma, takım uyumu gibi spor psikolojisine ait kavramlar değil klinik alana dahil olan psikopatolojiler ve davranış bozulmaları ile de ilgilenmektedir. Sporcular uzun süreli ve yoğun antrenman programlarının yanı sıra stres altında yüksek performans göstermeleri gereken yarışmaları, maçları olan kişilerdir. Hedeflerine ulaşmak için kendi mutluluğundan, sağlığından, ailesinden ve sosyal yaşantısından büyük fedakarlıklar yapmak durumunda olan kişilerdir bu fedakarlıklar sebebiyle hemen tüm sporcular hedeflerine ulaşabilmek için kazanmak zorunda hisseder bu durumda yoğun bir kaygı, stres kaynağı olmaktadır (Kuzu, 2019). Profesyonel sporcular, yarışma içinde ve dışında stres kaynakları yaşayabilirler bu gibi stres kaynakları stresin kronik hale gelmesine sebep olabilir (Nicholls, Taylor, Carrol ve Perry, 2016). Bu bağlamda sporcular kaygı bozuklukları, depresyon gibi psikopatolojileri yaşama açısından risk altında olmaktadır.

Profesyonel sporcular sadece karşısında yer alan rakipleriyle değil, kendileriyle de mücadele ederler. Sporcular kişisel duyguları, düşünceleri, içerisinde yer aldığı koşulların psikolojik ve fiziksel zorluklarıyla da mücadele ederler. Bu mücadeleye antrenörlerinin, takımlarının, sevdiklerinin hatta medya ve taraftar beklentileri de eklenince mücadele oldukça zorlaşır. Bu mücadele de yoğun bir kaygı ve stres ortaya çıkarır. Ortaya çıkan bu kaygı ve stres hali, uzun vadede sporcuların psikolojik sağlık açısından tükenmelerine neden olmaktadır. Mevcut stres haliyle artık başa çıkamamak, kişisel kaynakların ve zorluklara toleransın azalması hali literatürde “tükenmişlik sendromu” olarak isimlendirilir (Kuzu, 2019).

Profesyonel sporcular her ne kadar yaptıkları sporların bedenlerine olumlu etkileri sebebiyle fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimlerine katkı sağlasalar da mücadele ve stres içinde olmanın getirdiği sosyal, psikolojik ve fiziksel zorlanmalara da açık hale gelmektedirler. Bu zorlanmalar, günlük hayattaki işlevselliklerini ve kişisel iyilik hallerini bozabilmektedir. Kişisel iyilik

halinin etkilenmesi, özellikle günlük hayat işlevselliğinin olumsuz etkilenmesi sporcuları psikopatoloji geliştirmeye yatkın hale getirmektedir. Profesyonel sporcuların yaşayabileceği pek çok psikopatoloji olabilmektedir. Bu psikopatolojiler kaygı bozukluğu, okb, alkol-madde bağımlılığı, depresyon olarak sıralanabilir (Karakaya, Çoşkun ve Ağaoğlu, 2006). Bu çalışmamın bir konusu olan depresyon da bunlardan biridir.

Depresyon, Türk Dil Kurumu'na göre "bunalım ve çöküntü" halidir (Yıldız ve Doğu, 2022). Depresyon, kişinin iyilik halinin olmadığı, günlük hayatı etkileyen bir psikopatolojidir. Depresyonda motivasyon eksikliği, değersizlik hissi, karamsarlık, umutsuzluk, suçluluk duygusu ve kendine zarar verme düşünceleri görülebilmektedir (Güven, 2022). Tüm bu yaşanan belirti ve duygu, düşünce yapısı itibariyle depresyon, profesyonel sporcu olmanın doğası ve gereklilikleri ile ters düşmektedir. Bu sebeple her bireyde olduğu gibi profesyonel sporcularda da psikiyatri hekimi ve klinik psikolog tarafından çalışılması, tedavi edilmesi gereken önemli bir durumdur.

Tükenmişlik sendromu, resmi olarak tıbben kabul edilen bir tanı değildir fakat klinik pratikte sık görülen bir durumdur. Psikolog Freudenberger tarafından ortaya sunulan tükenmişlik sendromu kavramı, kişide yoğun fiziksel, zihinsel, duygusal yorgunluğa neden olan şiddetli bir stres halidir. Bu şiddetli stres hali kişinin günlük işlevlerini de oldukça olumsuz etkilemektedir (Dolgun, 2010).

1. Profesyonel Sporcu Olmak

Profesyonel spor, kişilerin spor faaliyetlerini meslek olarak yaptığı ve bundan maddi kazanç sağladığı işi olarak tanımlanabilir. Profesyonel sporcular, çeşitli liglerde ve turnuvalarda yarışabilirler. Bu spor dalları, futbol, basketbol, voleybol, yüzme, atletizm, jimnastik, tenis, güreş, halter gibi pek çok spor dallarını içerebilir. Profesyonel sporcular, spor performanslarına bağlı olarak aylık, yıllık maaş, prim gibi finansal kazançlar elde ederler. Profesyonel sporcular, uzman antrenörler, teknik bir kadro ile çalışmalarını yürütürler. Ek olarak menajer, sponsorluk anlaşmaları, reklam sözleşmeleri ve medya ve sosyal medya telif hakları gibi değişik kaynaklardan da gelir elde edebilirler. Profesyonel sporcuların hedefi, performanslarını en üst seviyeye ulaştırmak ve başarı kazanmaktır bu sebeple yoğun antrenmanlar yaparlar. Ayrıca profesyonel spor son yıllarda bir endüstriye dönüştüğünden dolayı büyük bir sektör haline gelmiştir. Profesyonel sporcular isimleri ve hayranları aracılığıyla tanınarak kendi

markalarını ve akademilerini kurmuşlardır. Profesyonel sporcular aynı zamanda toplum tarafından rol model alınan, idol görülen ve marka değeri olan kişilerde olabilmektedir. Örneğin; Messi, C.Ronaldo, Roger Federer ve Michael Phelps gibi isimler örnek verilebilir.

2.Tükenmişlik Sendromu ve Profesyonel Sporcularda Tükenmişlik Sendromu

Tükenmişlik sendromu kavramı literatürde ilk defa 1974 senesinde Herbert J. Freudenberger tarafından tanımlanmıştır. Tükenmişlik sendromu: “başarısızlık, yıpranma, enerji ve güç kaybı veya insanın iç kaynakları üzerinde, karşılanamayan arzular, istekler sonucunda ortaya çıkan bir tükenme hali şeklinde tanımlanmıştır (Izgar, 2003; akt. Dolgun, 2010). Kişinin hayatında meydana gelen fiziksel ve duygusal tükenme sonunda, kendisini yetersiz, güçsüz hissetmesi ve bu durumla başa çıkma kaynaklarının yetersiz kalması sonucu tükenmişlik sendromu olarak isimlendirilmektedir (Maslach, 2003; akt. Şimşek, 2022). Tükenmişlik sendromu; başa çıkma mekanizmalarının yetersiz kalmasıyla ilişkilidir (Hill ve ark., 2010). Tükenmişlik hali, stresle başa çıkma kaynaklarının, maruz kalınan stres karşısında yetersiz kalması sonucu ortaya çıkmaktadır. (Smith, 1986).

Tükenmişlik sendromuyla ilgili pek çok tanım yer almaktadır fakat spor alanına özgü tanımlaması yapılmaya çalışılmıştır. Sporda tükenmişlik hali; sporcunun eskiden sevdiği, haz duyduğu sporundan artık eskisi kadar keyif alamama, soğuma dolayısıyla katılım göstermeme gibi durumların bütünüdür (Özcoşan, 2018). Bu belirtiler hem fiziksel hem de duygusal olarak yaşanabilir. Sporda tükenmişlik bir sendroma dönüşür ve genellikle çözüm bulunamazsa sporu bırakma olarak sonuçlanmaktadır (Beşiktaş, 2016; akt. Özcoşan, 2018).

Profesyonel sporcularında yaşadığı psikolojik problemlerin başında tükenmişlik sendromu gelmektedir. Tükenmişlik sendromu literatürde “sporcu tükenmişliği” ve “aşırı antrenman sendromu” olarak da yer almaktadır. Tükenmişlik sendromu kavramı sporla ilişkili olarak ilk kez Thomas D. Raedeke tarafından araştırılmıştır (Kelecek, 2022). Tükenmişlik sendromunun fiziksel, bilişsel ve psikolojik yönden pek çok belirtisi bulunur. Fiziksel yorgunluk ve enerji düşüklüğü en sık yaşanan fiziksel belirtilerendir. Performans düşüklüğü de fiziksel açıdan görülen önemli bir belirtidir. Dikkat ve odaklanma problemleri de tükenmişlik sendromunun önemli bilişsel belirtilerindedir. Tükenmişlik sendromu yaşayan sporcular kendisi ve çevreyle ilgili olumsuz duygu ve düşünceler yaşamasının yanı sıra spor

hayatında ve kişisel hayatındaki hayallerini, hedeflerini ve motivasyonunu kaybetmesi olarak çeşitli belirtiler yaşamaktadır (Kelecek, 2022).

Tükenmişlik sendromu üç ana nedenden oluşur: Birincisi, duygusal tükenmedir. Sporcunun duygusal olarak tükenmesi, güdülenme kaybı, umutsuzluk ve depresif duygu ve hislerle ortaya çıkmaktadır. İkincisi, yetersizlik hissidir. Sporcular, yetersizlik yaşadığında kendilerini ve başarılarını sorgulama eğilimi içerisine girerler. Duygusal tükenmenin yarattığı enerji kaybı ile dolaylı olarak performans düşüşü yaşanabilir ve bu düşüş yetersizlik hissini daha da tetikleyici hale gelmektedir. Üçüncüsü ise empati yokluğudur. Sporcu spor dışındaki günlük hayatından kopması ve sosyal ilişkilerinde zorlanmalar yaşaması, sosyal anlamda izolasyon yaratabilmektedir (Raedeke ve Smith, 2001).

Literatüre baktığımızda; fazlasıyla özverili ve fedakâr olan, kişisel hedef ve standartları çok yüksek olan bunların karşılığında ise maddi veya manevi tatmini az olan sporcular tükenmişlik sendromu yaşama ihtimali daha yüksektir (Kelecek, 2022) Sporcuların performanslarını ve spora olan bağlılık seviyeleri çok yönlü ve çok boyutlu bileşenler oluşturur. Bu bileşenler fiziksel, psikolojik, sosyolojik olarak sınıflanabilir. Yapılan spora göre değişiklik gösterse de ortalama spora başlama yaş aralığı 7-12 yaş aralığı olduğu söylenebilir. Bir profesyonel sporcunun, 7-12 yaş itibarıyla stresli yarışmalar mücadele ve fiziksel olarak yorucu antrenmanlı bir hayata başladığı söylenebilir. Küçük yaşlardan beri bu yoğun tempoya uyum sağlamaya çalışan profesyonel sporcuların önemli bir kısmının tükenmişlik yaşaması olağanüstü bir durum değildir. Buna rağmen tüm sporcular tükenmişlik sendromu yaşar gibi bir genelleme de mümkün değildir. Tükenmişlik sendromu yaşama ihtimali konusunda profesyonel sporcuların sahip oldukları fiziksel, psikolojik ve davranışsal özellikler ön plana çıkmaktadır. Fiziksel özellikler; fiziksel kapasite, güç, yetenekler, yoğun antrenmanlar olarak açıklanabilir. Psikolojik özellikler ise özgüven, mükkemmeliyetçilik, sorun çözme becerisi, strese tolerans, belirsizliğe tahammülsüzlük, duygu regülasyonu, motivasyon kaynakları olmak üzere genel anlamda psikolojik sağlık kavramı ile tanımlanabilir. Davranışsal durumlar ise uyku, beslenme, takım dinamiklerine ve antrenmanlarına uyum olarak açıklanabilir. Ayrıca pek çok kuramsal teori tükenmişlik sendromunu sporcuların yaşadığı kontrol eksikliği hissiyle açıklamaktadır (Coakley, 1992; Nixdorf, 2018).

Tükenmişlik sendromunun ortaya çıkışına ve şiddetine katkıda bulunacak çeşitli dışsal faktörlerde bulunmaktadır bu faktörlerden biri de yüksek seviye stres içerisinde bulunma halidir. Bu stres hali, kaygı ve tükenmişliğe yol açabilmektedir. Uzun saatler süren antrenman saatleri, yoğun sezonluk takvimler profesyonel sporcular için yorgunluk nedeni olmaktadır ve bu yorgunluk sporcunun zamanla olumsuz duygular içerisine girmesine neden olur. Yoğun takvim içerisinde, sosyal ortam ve desteklerden ayrı kalmak da bu mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Profesyonel sporcular, sporcu kimliğinin yanı sıra kendi kişisel yaşamlarının da dengesini korumak zorunda kalırlar. Her insanın yaşadığı problemler olan romantik ilişki sorunları, ekonomik zorluklar, aile içi sorunlar ve sağlık sorunları gibi durumlarla da ayrıca baş etmek durumunda kalırlar. Ayrıca, tükenmişlik sendromu sportif performansı düşüşünün yanı sıra sosyal ilişkileri de olumsuz etkilemektedir ve dolayısıyla depresyon riskini arttırdığına dair araştırmalarda bulunmaktadır (Smith, Pacewicz ve Raedeke, 2019). Tükenmişlik sendromu; spora ve sporculuğa dair uyum becerilerini de olumsuz etkiler ve spordan kopmaya neden olmaktadır (Larson, Young, McHugh ve Rogers, 2017).

Profesyonel sporcuların yaşadığı tükenmişlikle ilgili bireysel nedenlerin yanı sıra özellikle sporun endüstrileşip bir sektöre dönüşmesiyle ve çoğu profesyonel sporcunun yaptığı sporu meslek haline getirmesiyle kurumsal boyutta tükenmişliğe neden olan durumlar olabilmektedir. En önemli nedenlerden biri sporcunun gösterdiği çaba ve maddi doyum dengesizliğidir. Sporcuların maddi doyumunu sağlandığında sadece tükenmişliğe karşı korumanın yanında ekstra olarak motivasyon seviyeleri de yükselecektir (Kelecek, 2022). Şüphesiz her meslek grubu iş kaybı ve maddi kaynaklı olarak kaygılar yaşar, fakat bu noktada sporcuların kaygıları biraz daha gerçekçi olduğunu söylemek mümkündür. İlk sebebi, sakatlık gibi bir durumda kişinin mesleğini kaybetme olasılığı diğer mesleklere oranla çok daha yüksektir. İkincisi ise optimal sportif performans yaşı 18-40 yaş aralığıdır. 40 yaştan sonra pek çok sporcu düşen performansla, sadece hayatında bir beceriyi değil, maddi geçim kaynağını da kaybetme durumuyla baş etmek durumunda kalmaktadır. Her iki spora özgü durumda sporcuları yıpratıcı ve tüketen riskler barındırmaktadır. Ayrıca, çoğu zaman performansla olumlu katkı sağlayacağını düşündüğümüz takım arkadaşları da kimi zaman anlaşmazlıklar sebebiyle spordan soğuma ve tükenmişlik yaşama halinin ana sebebi olabilmektedir (Kilo & Hassmen, 2016; akt. Özcoşan, 2018).

3. Depresyon ve Profesyonel Sporcularda Depresyon

Depresyon; depresif duygudurum hali, keyifsizlik, yorgunluk, isteksizlik, suçluluk, umutsuzluk gibi olumsuz duygu ve düşüncelerle karakterize bir tanıdır. Bazı vakalarda kendine zarar verme ve intihar düşünceleri de görülebilir. Depresyon bir psikolojik bozukluk olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple depresyon bir tanı olarak Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı olan DSM-5 de tanı grubu olarak yer almaktadır (DSM-5, Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). DSM-5'e göre tanı kriterleri ise; çökün duygudurum, ilgisizlik ve zevk alamama hallerinin de yer aldığı en az beş (5) belirti olması, bu yaşanan belirtilerin sosyal, mesleki ve günlük hayatında işlevlerini etkileyecek biçimde ve sıkıntı vermesi gerekir. Tanı için tüm bu belirtilerin de en az iki (2) hafta sürmesi gerekmektedir. Depresyon; birincil depresyon dediğimiz durum bedensel ya da herhangi başka bir tıbbi nedene bağlı olmadan ortaya çıkan çökkünlük hissi ile karakterize olduğunu söylemek mümkündür. Depresyon tanısına özgü olan ve dışarıdan nesnel şekilde gözlemlenebilen duygulanım, beden dili bulunmaktadır. Bu görünümde yüz çizgileri belirgin, alın çizgileri derin, omuzlar çökük, suratta ise hüznü bir ifade bulunmaktadır. Öz bakım normale göre azalmış, bazı kişilerde ise psikomotor aktivitelerin hızında ağırlaşma, durgunluk görülebilmektedir. Çok ağır depresyon durumundaysa mutizm tanısını andıran konuşmama hali görülebilir. Duygulanım (Affect) açısından ise genel bir keyif almamama durumu gözlemlenebilir. Sık sık ve kolaylıkla ağlayabilirler. Yine duygudurum (mood) da en hâkim olan isteksizlik, önceden zevk aldığı şeylerden zevk almama olarak görülebilir. Bilişsel yetiler açısından bakıldığında sık sık unutkanlıktan şikâyet ederler. Unutkanlıkları günlük yaşamlarını verimsiz etkileyecek denli şiddetli olabilir. Unutkanlık ise üzüntü, ilgisizlik sebebiyle dikkatin azalmasına bağlı görülen bir semptomdur. Depresyon yaşayan bir hastanın düşünce süreçleri ve içeriği de değişmiştir. Düşünce hızı eskiye oranla yavaşlamış, düşünce içeriği olarak geçmiş pişmanlıklar, acı veren olumsuz olaylar ve gelecekte korku hakimdir. Bu hastalar için geçmiş iyi yaşanmamış, gelecek ise umutsuzdur. Çaresizlik ve umutsuzluk genel hâkim düşünce olarak görülür. Hastanın öz saygısı oldukça düşmüş haldedir. Kendini işe yaramayan ve değersiz biri olarak görmektedir ve kötülüğü hak ettiğini düşünmektedir. Son olarak, bedensel ve fizyolojik belirtilere bakıldığında da psikomotor ajitasyon, yemek yeme düzeninde değişiklikler, enerjisizlik, halsizlik, çabuk yorulmadan şikâyet ederler. Çoğu hastada ise uyku düzeni artma veya azalma olarak normalden farklı bir halde görülür (Aşkın, 2000).

Profesyonel sporcular bedensel sağlıklarına ve performanslarına oldukça önem verirler, bedensel sağlıklarının yanında zaman zaman yoğun tempodan kaynaklı psikolojik anlamda da zorlanmalar yaşamaları olasıdır. Profesyonel sporcular sporda başarılı olmak için bedensel ve zihinsel açıdan dengeli olmak oldukça önemlidir. Bu dengeli durum, duygu, düşünce ve davranışlara yansıdığı takdirde sporcular istenilen performansa erişebilmektedir (Bayraktar, 2011). Profesyonel sporcularda görülen depresyon belirtileri; yorgunluk, kilo ve iştah kaybı, uyku problemleri, duygusal istikrarsızlık, kaygı, terleme, vücut ağrılarına ek olarak motivasyon kaybı, benlik saygısında azalma ve performans düşüşü ile karakterizedir (Nixdorf, 2018). Sporcularda görülen depresyonun pek çok farklı sebebi olabilir. Bu sebeplerden biri yüksek performans beklentileridir. Yüksek beklentinin yanında başarıyı koruma ve devam ettirme isteği de sporcuları psikolojik anlamda zorlamaktadır. Sporda sakatlanmalar, oldukça yaygındır fakat sporcuların en korktuğu konudur. Sakatlanma dolayısıyla haftalarca, aylarca çok sevdikleri spordan uzak kalabilirler. Bu durum, profesyonel sporcular için çok önemli bir kayıptır. Sakatlık hali, sporcular için psikoanalitik kuramda bahsedilen sevgi nesnesini kaybetme halidir, sporcular sakatlık durumunda yoğun depresif duygular yaşarlar (Williams, 2013). Sporda her zaman rekabet ve baskı bulunur fakat özellikle profesyonel sporcularda rekabet ve baskı sadece rakiple ilgili değildir. Profesyonel sporcuların çoğu kamuoyu tarafından ten azından kendi camialarında tanınan kişilerdir. Bu sebeple kamuoyu, taraftar, antrenör ve çevre hatta medya organları tarafından sürekli baskı ve eleştirilere maruz kalırlar. Bu durumda depresyonun getirdiği yetersizlik, değersizlik hislerini tetiklemektedir (Aslan, 2014). Profesyonel sporcular için yaşam standartları, rutinleri çok önemlidir. Bu standartlara uyum sağlamak için profesyonel sporcular özellikle yarışma ve yoğun antrenman kampı dönemlerinde sosyal olarak izole olmak zorunda kalmaktadırlar. Sosyal izolasyon hali, doğrudan depresyon için önemli bir koruyucu faktör olan duygusal ve sosyal desteğin yokluğu anlamına gelmektedir (Gulliver, Griffiths ve Christensen, 2012).

Profesyonel sporcularda depresyon, rekabet baskısı, yüksek performans beklentileri, sakatlık durumu, fiziksel ve zihinsel tükenme gibi durumlar nedeniyle görülebilmektedir. Sporcuların yaşadığı başaramama endişesi dolayısıyla yetersizlik ve değersizlik duyguları görülebilmektedir (Aslan, 2014). Sporcuların en ufak sakatlık yaşaması, iyileşme süresi nedeniyle spordan uzak kalmaya neden olabilir bu durumda depresyona neden olmanın yanında var olan depresyonun seviyesini de şiddetlendirebilir. Profes-

yonel sporcu olmak, emek, odak ve özveri gerektiren bir seçimdir. Sporcu kimliğine sahip olmak sadece bir hobi değil, bir yaşam stili seçmek anlamına gelir. Bu kimliğin olumlu yönleri olduğu gibi kimi zaman olumsuzlukları da depresyonu ortaya çıkarabilmektedir.

4. Profesyonel Sporcularda Tükenmişlik Sendromu ve Depresyon Hakkında Yapılan Çalışmalar

Ülkemiz dışında yapılan birçok çalışma da tükenmişlik sendromu ve kaygı ilişkisine yer verilmiştir (Koivula 2002; Gualberto ve Wiggins, 2008; Hill, 2010). Kaygının yanı sıra tükenmişlik sendromu ve stres ilişkisi de oldukça fazla araştırılmıştır. Yapılan çalışmalarda, stres ve tükenmişlik sendromu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Cohn, 1990; Raedeke, 1997; Raedeke ve Smith, 2004; Gustafsson ve Skoog, 2007; Tabei, 2012). Tükenmişlik sendromuyla ilgili özellikle genç sporcuların risk altında olduğuna dair bulgular mevcuttur (Cohn, 1990; Gould ve Dieffenbach, 2003; Harris ve Watson, 2011; Jowett, 2016). Genç sporcularla yapılan çalışmalarda; genç sporcuların deneyim eksikliği sebebiyle yoğun strese ve baskıyı daha az tolere edebildikleri görülmüştür. Tükenmişlik sendromu spor bilimciler tarafından “aşırı antrenman sendromu” şeklinde de tanımlanmaktadır. Bu sebeple sürantrnman olmak, yorgunluk, yoğun kamp ve yarışma takvimi gibi fiziksel koşulların tükenmişlik seviyesindeki etkileri araştırılmıştır. Uzun süre yoğun antrenman, müsabaka ve kamp süreçlerinin tükenmişlik sendromuna neden olduğu görülmüştür (Rowland, 1986; Henschen, 2000; Melamed, 2006). Profesyonel sporcularda görülen tükenmişlik sendromunun en önemli psikolojik değişkenlerinden biri de motivasyon olduğu görülmüştür (Gould, 1996; Smith, 2010; Defreese ve Smith 2013). Tükenmişlik sendromunu ortaya çıkartan düşünce yapılarından biri de profesyonel sporcuların koyduğu yüksek standartlar, mükemmeliyetçilik seviyeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her müsabakayı kazansa dahi tatmin olmayan hep daha iyisini arzu eden ve kendine sürekli olarak eleştirel yaklaşan sporcuların, diğer sporculara kıyasla tükenmişlik yaşama ihtimallerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Gustafsson ve Skoog, 2007; Hill ve Appleton, 2011). Ülkemizde de özellikle son yıllarda profesyonel, elit sporcularla yapılan çalışmaların sayısında ve yine tükenmişlik sendromuyla ilgili yapılmış olan çalışma sayısında halen yetersiz olsa da bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Ülkemizde yapılan ilk çalışmalardan biri de Gümüşdağ ve arkadaşları (2013) yapılan çalışmadır. Bu çalışma, profesyonel futbolcularla yapılan saldırganlık ve kaygının tükenmişlik kavra-

myla ilişkisi ölçülmüştür. Bu çalışmaya göre; saldırganlık ile tükenmişlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır fakat aynı çalışma kaygı ile tükenmişlik sendromu ilişkisini doğrular niteliktedir.

Kelecek ve arkadaşları (2016) yapılan çalışma ise Raedeke ve Smith tarafından 2001 yılında geliştirilen “sporcu tükenmişlik envanteri” ni Türkçe uyarlaması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma tükenmişlik sendromu açısından kadın sporcuların dahil edildiği ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Futbol, hentbol, tenis ve voleybol sporcularıyla yapılan bir çalışmadır. Bu çalışmada bu branşlardan hem erkek hem de kadın sporcular yer almıştır.

Kelecek ve Göktürk (2017) bu çalışma ise ilk kez sadece profesyonel kadın sporculara yönelik yapılan bir çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Çalışma, profesyonel futbol oynayan kadın sporcuların spora bağlılık seviyesinin, sporcu tükenmişlik sendromu üzerindeki etkisine yönelik bir çalışmadır. Bu çalışma sonucunda kadın futbolcuların spora bağlılık seviyeleri ve tükenmişlik seviyeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre spora bağlılık seviyesi ne kadar yüksekse, tükenmişlik seviyesi o derece düştüğü görülmüştür.

Yıldız (2018)’in çalışmasına göre tükenmişlik sendromu ile takım içi mobbing davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu çalışma ise amatör futbol takımlarında forma giyen sporcularla gerçekleştirilen bir çalışma olarak yerini almıştır.

Kuzu (2019) tarafından amatör futbolcularla yapılan çalışmada ise bekar futbolcular, evli futbolculara göre daha fazla tükenmişlik yaşadığı görülmüştür. Aynı çalışmada milli takım forması giyen ve daha önce giymiş futbolcular hiç milli takıma girmemiş sporculara göre daha fazla tükenmişlik yaşadığı görülmüştür. Yine bu çalışmada tükenmişlik için en dezavantajlı yaş grupları 18-23 yaş, 24-27 yaş olarak bulunmuştur. Eğitim seviyesi yükseldikçe, tükenmişlik sendromu riski azalmaktadır bu veriler dolayısıyla eğitim seviyesinin koruyucu bir faktör olduğunu söylenebilir. Futbolcuların lig seviyelerine bakıldığında ise 1.ligde oynayan futbolcuların 2.lig ve 3.lige göre daha fazla tükenmişlik seviyesi olduğu saptanmıştır.

Kurtulget, Kaplan ve Çepikkurt (2018) çalışması profesyonel basketbolcularla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma zihinsel dayanıklılık ve tükenmişlik ilişkisine odaklanmıştır. Yapılan analize göre zihinsel dayanıklılık ve

tükenmişlik arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeyi arttıkça, tükenmişlik sendromu yaşama olasılığı azaldığı yorumu yapılabilir.

Bir başka çalışma ise Çaloğlu ve Yalçın (2020) tarafından yapılmıştır. Çalışma profesyonel güreşçilerle yapılmıştır. Bu çalışmaya göre 2-4 yıl arası spor yaşına sahip olan sporcular 4-6 yıl spor yaşına sahip olan sporculara göre daha düşük seviyede tükenmişlik yaşadıkları görülmüştür. Antrenman sayısı ise 7 ve üzeri olan sporcular 6 antrenman olan sporculara göre daha yüksek tükenmişlik seviyesi tespit edilmiştir. Bu sonuca göre antrenman sayısı arttıkça tükenmişliğin arttığı yorumu yapılabilir. Coğrafi açıdan kıyaslama yapıldığında ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan sporcular en yüksek tükenmişlik seviyesine sahip olduğu görülmüştür.

Şimşek (2022) tarafından voleybolcularla yapılan çalışmada cinsiyet değişkeni incelenmiştir. Erkek sporcuların tükenmişlik seviyesi daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada mevki değişkeni de incelenmiştir istatistiksel olarak anlamlılık bulunamamıştır. Spor yaralanması geçirme değişkeni ise anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca göre daha önce spor yaralanması geçiren sporcular daha yüksek tükenmişlik düzeyine sahip oldukları görülmüştür.

Demiralay (2021) ise amatör ve profesyonel futbolcularla gerçekleştirdiği çalışmada sporcuların yaşadığı tükenmişlik sendromuna beslenme ve diyetetik bilimi gözüyle yaklaşmıştır. Bu araştırmaya göre sporcu tükenmişliği ile öğün atlama arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sporcu tükenmişliği sigara-alkol kullanımı açısından incelenmiştir. Sigara kullanma durumuyla duygusal-fiziksel tükenme açısından anlamlı ilişki saptanmıştır fakat alkol kullanma ile anlamlılık bulunamamıştır. Bu çalışmada en önemli tespitlerden biri ise uyku kalitesi ve sporcu tükenmişlik seviyesi ilişkisidir. Buna göre; istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Profesyonel sporcularda spor psikolojisi alanına ilgi arttıkça, sporcuların ve spor camiasının psikoloji araştırmalarına daha fazla katılım sağladığını söylemek mümkündür. Profesyonel sporcuların pek çoğu psikopatolojilerle ilgili çalışmalara spor kariyerlerine zarar verir endişesiyle ön yargılı olabilmekteydiler fakat son yıllarda bu düşünce tarzının yavaş da olsa değiştiğini söylemek mümkündür.

Profesyonel sporcularda depresyon çalışmalarından olan Şahin (2021)'in

çalışmasında Covid-19 salgını süresince salon hokey süper lig oyuncularıyla yapılan çalışmadır. Bu çalışmada, cinsiyete değişkenine göre depresyon ilişkisi incelenmiştir ve anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yaş değişkeni ve eğitim durumu değişkenlerine göre de anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Sporcuların anne ve baba eğitim durumu değişkenleri de incelenmiştir. Anne eğitim durumu açısından anlamlı bir ilişki bulunmazken, baba eğitim seviyesi ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu ilişkinin analizi sonucunda ise babası ortaokul seviyesinde olan sporcuların depresyon düzeyi, lise ve üniversite eğitim seviyesinde babaya sahip olan sporculardan daha yüksek bulunmuştur. Özgüven ve depresyon ilişkisi de incelenmiştir ve özgüven yükseldikçe, depresyon seviyesinin düştüğü şekilde negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Turhan (2009) profesyonel futbolcularla yaptığı araştırmaya göre depresyon ve başarıya ulaşma motivasyonu arasında negatif yönde güçlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuca göre; depresyon seviyesi arttıkça, sporcular spor başarısına ulaşma konusunda daha isteksiz oldukları yorumu yapılabilir. Depresyon yaşayan kişilerde görülen anhedoni, isteksizlik gibi belirtilerin profesyonel sporcularında başarıya karşı isteksizliğini olumsuz etkilediği görülmektedir. Ayrıca depresyonda görülen kişinin kendisine ve geleceğe karşı umutsuz oluşu, spor başarısı hususunda da umutsuzluk yarattığı görülmektedir.

Aslan (2014) araştırmasında ise farklı yaşlardan profesyonel atletlerin depresyon seviyelerini araştırılmıştır. Bu araştırmaya göre; spor yaşı ile depresyon seviyesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. En yüksek depresyon puanları 4-7 yıl spor yaşı olanlarda bulunmuştur. Bu çalışmada depresyon şiddeti konusunda literatürden daha farklı bir sonuç elde edilmiştir. Literatürde profesyonel sporcuların depresyon seviyelerinin genellikle hafif düzeyde olduğu görülmektedir (Turhan, 2008, Çiçek ve ark., 2013; Gezer, 2008). Bu araştırmada ise profesyonel atletlerin orta ve şiddetli düzeyde depresyon düzeyleri olduğu saptanmıştır. Aslan (2014)'a göre bu durumun sebebi sporcuların araştırma yapıldığı dönemde yarışmalarının yaklaşmasıdır. Yarışma öncesi yaşanan çalkantılı ruh hali, yarışma ve performansa yönelik kaygılar, olumsuz düşünceler sonucun yüksek çıkmasına neden olma ihtimali bulunmaktadır. Cinsiyetin ise depresyon açısından istatistiksel olarak anlamlılık teşkil etmediği görülmüştür. Yaş ise depresyon ilişkisi açısından anlamlı bulunmuştur. Yaş arttıkça, depresyon seviyesinde artış görülmektedir.

Dündar (2020) çalışmasında ise profesyonel ergenlik çağındaki sporcuların depresyon seviyelerini yaptıkları branşa göre incelemiştir. Buna göre; atletizm sporunu yapan sporcuların depresyon seviyesi kayak ve triatlon sporcularına göre anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde, halter sporcularının depresyon puanlarının da kano, kayak ve triatlon sporcularından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada kadın sporcuların depresyon seviyesi daha yüksek olduğu görülmüştür. Depresyon puanının yüksek olduğu branşlar; yüzme, atletizm, halter, eskrim; depresyon puanının düşük olduğu kano, triatlon ve kayak olduğu saptanmıştır.

Karakaya, Çoşkun ve Ağaoğlu (2006) profesyonel yüzücülerle yapılan çalışmada, yüzücülerin depresyon seviyesi ve benlik saygıları ilişkisi incelenmiştir. Kadın yüzücülerin depresyon seviyesi, erkek sporculara göre daha yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmada benlik saygısı erkek sporcuların, kadın sporculara kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Profesyonel sporcuların benlik saygı ve depresyon düzeyleri normal sporcu olmayan kişilerle de kıyaslanan bir çalışma özelliğini taşımaktadır. Bu sonuçlara göre profesyonel sporcuların depresyon seviyesi normal insanlara kıyasla daha düşük bulunurken, benlik saygısı seviyesi daha yüksek bulunmuştur. Bu verilerin sebebi ise profesyonel sporcuların kazandığı başarılar sonucu başarıma hissi kaynaklı olarak özgüven gelişimi olması ve bu özgüvenin benlik gelişimine ve saygısına olumlu katkı sağladığı söylenebilir. Depresyon düzeyinin normal insanlara göre düşük olmasının sebebi ise egzersiz yapmanın fiziksel ve psikolojik sağlığa olumlu etkilerinden kaynaklanabilir fakat uzun vadede egzersiz yapmak ve profesyonel olarak spor farklı kavramlardır. Yoğunluk, şiddet, baskı, maddi ve manevi beklentiler gibi etmenlerden dolayı sağlığa faydalı olan ve depresyon için koruyucu bir aktivite olan spor yapıyor olmak, profesyonel sporcular için tam tersine dönüşebilmektedir. Profesyonel sporcularda tükenmişlik sendromunun ve depresyonun ana sebebini profesyonel spor yapıyor olmak oluşturuyor olma ihtimali yüksektir.

5. Depresyon, Tükenmişlik ve Spor İlişkisi

Duygular her insan için önemlidir, profesyonel sporcular için de duygu ve düşünce yapıları oldukça önemlidir. Profesyonel sporcuların, duyguları ve düşünceleri performanslarına pozitif ve negatif etki edebilmektedir. Neumann (2004) yaptığı çalışmada genç performans sporcularıyla sporcu olmayan akranların karşılaştırıldığı çalışmada, spor yapan kişiler daha çalışkan, daha canlı, daha sosyal ve girişken, zor koşullara daha çabuk adap-

tasyon sağlayabilen, strese dayanıklılığın daha yüksek olduğunu saptamıştır. Araştırmaya göre spor yapan kişiler spor yapmayanlara oranla daha dışa dönük ve duygusal olarak daha dengeli olduğu görülmüştür (Baştuğ ve Cumralıgil, 2004; akt. Aslan, 2014).

Profesyonel sporcular, özellikle yarışma öncesi uyarılma seviyeleri ve kaygı düzeyleri çok fazla olmaktadır. Aşırı kaygı, odaklanmaya olumsuz etki ederek, performansı düşürmektedir. Yine aşırı kaygı, kasları çok fazla gererek sporcuların en çok korktuğu durum olan sakatlık riskini de arttırmaktadır. Araştırmalara göre yapılan spor dalının türünün etkileriyle ilgili de çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, bireysel spor yapan sporcular ve takım sporu yapan sporcular arasında yapılmaktadır. Bireysel spor yapanlar, yalnız başlarına antrenman yapmayı seven ve bu şekilde verimli olan, mizaç olarak daha öfkeli ve gergin kişiler olduğu görülmüştür (Alpaslan, 2009).

Yapılan bilimsel çalışmalara göre, spor yapmak hem kaygı hem de depresyon için hem tedavide kullanılan hem de tedaviye ek olarak kullanılan bir yöntemdir. Aslında burada kastedilen spor şekli, profesyonel bir spor değil, daha çok düzenli ve planlı egzersiz yapma amaçlanmaktadır. Düzenli egzersiz yapmak, benlik saygısını arttırdığı saptanmıştır. Profesyonel sporun, sağlığa pozitif etkilerinin yanında, profesyonel sporcuların yoğun temposundan kaynaklı olarak profesyonel sporculara özgü negatif etkileri olabilmektedir. Negatif etkilerinden biri de çalışma konum olan “tükenmişlik sendromu” ’dur. Tükenmişlik sendromu antrenman ve dinlenmenin dengesizliğinden oluşmaktadır. Profesyonel sporcularda tükenmişlik sendromu en kolay antrenmanlarda gelişim gösterememe, isteksizlik veya yarışmalarda performans düşüşü, odaklanma ve motivasyon sorunları ile baş göstermektedir. Tükenmişlik sendromunun en basit ve tekili tedavisi sporcu-yu dinlendirme tekniğidir (Doğan, 2005).

Depresyon ve egzersiz ilişkisine yönelik yapılan çalışmalarda ise tutarlılık görülmektedir. Bu tutarlılık, egzersizin depresyona iyileşmeye katkı sağladığı yönündedir. Egzersizin, depresyona karşı çalışması mekanizması hormonal anlamda antidepressanlara benzemektedir. Özellikle haftada iki kez, bir kez aerobik bir kez de anaerobik egzersizler yapmak depresyona karşı maksimum faydayı sağlamaktadır. (Yeltepe, 2010). Yeltepe (2010) yaptığı bu çalışmada katılımcılara 8 hafta süresince haftada 2 kez egzersiz yapmaları istenmiştir. Bu çalışma sonucunda; tedavinin 1. haftasından itibaren 1. Yıla kadar iyileşmeye pozitif etkisi olduğu bulunmuştur.

Ayrıca, bu çalışmayla ilgili önemli bir bulguda, egzersizden en çok fayda sağlayan kişilerin yüksek şiddetli depresyona sahip olmasıdır. Ayrıca egzersiz cinsiyet ayrımı olmaksızın olumlu etki sağlamaktadır. Bir diğer bulgu ise; en etkili depresyon tedavisinin ilaç tedavisi, psikoterapi ve egzersiz üçlü kombinasyonu olduğu görülmüştür. Özetle; yapılması gereken çıkarım egzersiz ve depresyon arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğudur (Yeltepe, 2010).

Sonuç ve Öneriler

Profesyonel sporcular, başarılı olmak için fiziksel sağlıklarına fazlasıyla özen göstermektedir. Gelişen spor bilimleri çalışma metodolojileriyle, eskiden antrenör-aile-sporcu olan üçlüye fizyoterapist, spor hekimi, diyetisyen, psikolog gibi profesyonel ekip üyeleri eklenmiştir. Sporda başarıya gerçek bir ekip çalışmasıyla ve özveriyle ulaşılmaktadır. Çalışmanın konusu olan tükenmişlik sendromu hakkında önerilerim; sporcuların fizyolojik gelişimleri ve psikolojik gelişimleri alanında profesyonel kişilerce mutlaka takip edilmelidir. Antrenman programları konusunda kısa, orta ve uzun vadeli hedefler şeklinde antrenör ve sporcu ortak kararıyla sezonluk plan ve program belirlenmelidir. Yoğun yarışma ve kamp takvimleri konusunda ilgili federasyonlar sporcuların fiziksel, psikolojik koşullarını dikkate alarak yıllık takvimler oluşturulmalıdır. Profesyonel sporcular sezon başından itibaren spor psikoloğu ya da spor psikolojisi alanında çalışan klinik psikologlardan destek almalıdır. Psikolog, doğru hedef belirleme, kişilik özelliklerini, olası risk faktörlerini, koruyucu faktörleri dikkate alarak psikolojik danışmanlık sürecini planlamalıdır. Spor federasyonları, ilgili spor özelinde zihinsel dayanıklılık ve psikoloji alanında psikologlar aracılığıyla düzenli periyotlarla seminer ve eğitimler gerçekleştirilmelidir. Profesyonel sporcular için uyku kalitesi, beslenme alışkanlıkları, sosyal faktörler tükenmişlik sendromundan korunmak için oldukça önemlidir, bu açılardan istikrar ve düzen sağlanmalıdır. Profesyonel sporcular haftalık düzenli aralıklarla dinlenme, toparlanma süreci yaşamalıdır. Sporcular, fiziksel antrenmanlarına ek olarak imgeleme, self-talk, nefes egzersizleri ve gevşeme egzersizleri gibi psikolojik antrenmanlar yapmalıdır. Profesyonel sporculara rol-model olması açısından tecrübeli sporcular mentor olarak destek sağlayabileceği interaktif eğitim ve atölyeler gerçekleştirilmelidir.

Çalışmanın diğer konusu olan depresyon için öneriler; depresyon psikiyatri alanının nezlesi olarak geçen çok sık görülen bir psikopatoloji olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple sporcuların en sık vakit geçirdiği kişiler

olan antrenör, aile gibi kişilere spor federasyonları tarafından psikologlar aracılığıyla depresyon başta olmak üzere psikopatolojiler hakkında temel düzeyde psikoeğitim verilmelidir. Sporcuların psikopatoloji geliştirme açısından risk faktörleri belirlenmelidir. Özellikle psikopatoloji geliştirme riski hafif, orta, şiddetli gibi seviyeler belirlenmelidir. Şiddetli ve orta seviyede sporcular başta olmak üzere sporcular düzenli aralıklarla psikiyatri hekimi, klinik psikolog muayenelerinden geçmelidirler. Profesyonel sporculara duygu düzenleme çalışmaları, davranışsal beceri geliştirme eğitimi, bilişsel esneklik gibi konularda spor federasyonları, spor bakanlığı tarafından eğitimler verilmelidir. Buna paralel olarak spor federasyonlarında ve spor bakanlığında daha fazla sayıda psikolog için iş imkanları sağlanmalı ve uygun görevler verilmelidir.

Son olarak tükenmişlik sendromu ve depresyon özellikle yaşayan ve korunmak isteyen profesyonel sporcular için zaman zaman mola verme tekniği işlevsel olmaktadır. Profesyonel sporcuların özellikle tükendiğini hissetmeye başladığı ve fiziksel, psikolojik yakınmaların çoğaldığı dönemlerde minik aralar uzun vadede spordan kopuşları engelleyecek ve depresyon başta olmak üzere tüm psikopatolojiler açısından koruyucu bir hamle olacaktır.

Kaynakça

Alpaslan, A.H. (2009). Ergen yaştaki lisanslı sporcularda anksiyete ve depresyon düzeyleri ile yaşam kalitesinin araştırılması. Uzmanlık tezi. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.

Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013.

Aslan, V. (2014). Farklı yaş kategorilerindeki atletlerin depresyon düzeyleri ve imgeleme biçimlerine etkisinin araştırılması. Yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aşkın R. Kronik Depresyon (distimi), Duygu durum bozuklukları dizisi 2000; 1(1), 44-47.

Baştuğ, G, Çumralıgil B. (2004). Kros sporu ile uğraşan sporcuların depresyon düzeylerinin yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından incelenmesi, Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(3) 95-100.

Beşiktaş MY. (2016). Spor müsabakalarına psikolojik hazırlıkta imgelemenin rolü ve önemi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

Biber, E., Ersoy, A., Acet, M. Ve Küçük, V. (2010). Türk futbol antrenörlerinin tükenmişlik düzeyinin değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi 12(2), 134-143.

Biricik, Y. S. (2023) Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezi sporcularının tükenmişlik düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkide dayanıklılığın aracılık etkisi. Çevrimiçi Rekreasyon ve Spor Dergisi, 12(2), 70-84.

Cohn, P.J. (1990). An exploratory study on surces of stress and athlete burnout in youth golf. The Sport Psychologist, 4, 95-106.

Creswell, S.L., ve Eklund, R.C. (2003). The athlete burnout syndrome. New Zealand Journal of Sports Medicine, 31, 4-9.

Çakır, S. (2019). Spor yapan bireylerde tükenmişlik sendromu ve içsel motivasyon arasındaki ilişki: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Okul Spor

Salonları Örneği. Yüksek lisans tezi. T.C Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çaloğlu, M. Ve Yalçın, Ö.M (2020). Sporcu eğitim merkezlerindeki güçreşçilerin sporcu tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 59-73.

Demiralay, A.G (2021). Amatör ve profesyonel futbolcuların beslenme bilgi düzeyinin, uyku davranışlarının ve tükenmişlik durumlarının incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Demirci, E. (2018). Sporcularda tutkunluk, mükemmeliyetçilik ve tükenmişlik arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dinçer, Ş., Ertuna, A. (2020). Aşırı Antrenman Sendromu. Spor Hekimliği Dergisi, 55(1), 61-68.

Doğan, O. (2005) Spor Psikolojisi. İstanbul. Nobel Kitapevi; 77-81.

Dolgun, U. (2010). Tükenmişlik sendromu. Örgütsel davranışta güncel konular, 287-310.

Durna, U. (2005). A tipi ve B kişilik yapıları ve bu kişilik yapılarını etkileyen faktörlerle ilgili bir araştırma. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19(1) 276-290.

Düz, D.D., Taşkiran, A., & Sadık, R. (2021). Covid-19 Pandemi sürecinin profesyonel kadın basketbol oyuncularında beslenme alışkanlıklarının yeme tutumu ve depresyon tutumu üzerine etkileri. Journal of Health and Sport Sciences, 4(3), 78-88.

Gould, D. Tuffey, S. Udry, E. & Loehr, J. (1996). Burnout in competitive junior tennis players. The sport psychologist. 10(4), 322-440.

Gustafsson, H.&Skoog, T. (2007). The roles of stress and optimism in burnout among collegiate athletes. Journal of Sport Psychology, 10(2).

Gümüüşdağ, H. Bastık, C. Yamaner, F. Kartal, A. Ünlü C. (2013). Burnout in Professional soccer players. Iib International Refereed Social Sciences Journal, 10(4).

Harris, B.S and Watson, J.C. (2011). Assessing youth sport burnout: A personal and Individual Differences, (17), 657-663.

Hill, A.P., Hall, H.K & Appleton, P.r. (2010). Perfectionism and athlete burnout in junior elite athletes. *Anxiety, Stress & Coping*, 23(4), 415-430.

Karakaya, I., Coşkun, A., & Ağaoğlu, B. (2006). Yüzücülerin depresyon, benlik saygısı ve kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 7:162-166.

Kelecek S. (2022). Sporcularda tükenmişlik: Bir model testi. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kelecek, S., Oran, A., & Bülbül, B. (2022). Sporcu tükenmişliğinin belirlenmesinde antrenör-sporcu ilişkisi, güdülenme ve algılanan güdülme ikliminin rolü. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 7(3), 207-223.

Kelecek, S., & Göktürk, E. (2017). Kadın Futbolcularda Sporcu Bağlılığının Sporcu Tükenmişliğini Belirlemedeki Rolü. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 162-173.

Kilo R. A., & Hassmen, P. (2016). Burnout and turnover intentions in Australian coaches as related to organisational support and perceived control. *International Journal of Sport Science & Coaching*, 11(2), 151-161.

Koçyiğit, B. ve Pepe, O. (2022). Triatlon sporcularında tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi, *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 95-108.

Köroğlu E. Depresyon nedir, nasıl baş edilir? Ankara, HYB Yayıncılık, 2004.

Kurtulget, E., Kaplan, G., Çepikkurt, F. (2018). Basketbolcularda tutkunculuk ve zihinsel dayanıklılığın tükenmişliği belirlemedeki rolü. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 82-91.

Kuzu, C. (2019). Profesyonel ve bölgesel amatör lig futbolcularının tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Madigan, D.J, (2020). Coping tendencies and changes in athlete burnout over time. *Psychology of Sport and Exercise*, 48.

Mc Williams, N. (2013). *Psikanalitik Tanı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Nixdorf, R. (2018). *Depression and burnout in (junior) elite athletes: Reviewing the state of knowledge and analysing their relationship*. Doktora Tezi. Fakultat für Sport Gesundheitswissenschaften.

Özcoşan, V. (2018). *Farklı spor dallarındaki sporcuların tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenlere göre araştırılması*. Yüksek lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi. 287-310.

Öztürk M. O., Uluşahin A. (2011). *Depresyon. Ruh Sağlığı ve Bozuklukları Kitabı*. 11.Baskı 250-270.

Raedeke, T.D., Smith, A.L. (2001). *Development and Preliminary Valiation of an Athlete Burnout Measure*. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 281-306.

Ströhle, A. (2009). *Physical activity, exercise, depression and anxiety disorders*. *Journal of neural trasmission*, 116(6), 77.

Şahin, M. (2021). *Covid-19 Pandemi sürecinde salon hokey süper lig oyuncularında depresyon kaygı ve stresin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Amasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Şimşek, S. (2022). *Üst düzey voleybolcularda öz yeterlik psikolojik iyi oluş tükenmişlik ve başarı ilişkisi*. Yüksek lisans tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turhan M. (2009). *Profesyonel futbolcularda depresyon düzeyi, anksiyete düzeyi ve kişilik özellikleri ile sporda başarı motivasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkçapar, H. (2018). *Klinik Uygulamada Bilişsel-Davranışçı Terapi: Depresyon*. İstanbul, Epsilon Yayınevi.

Yeltepe H. (2010) *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören yetişkinlerde düzenli egzersizin depresyon ve yaşam kalitesine etkisi*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

Kilis Kentinde Yaşanan Suriyeli Göçünün Çevre Sorunları Üzerine

Gülhanım Demir

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye
gulhanimdemir@aydin.edu
<https://orcid.org/0009-0000-6703-9063>

ÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu, Sosyoloji, Psikoloji, Ekonomi, Siyasal Bilimler, Sosyal Antropoloji, Hukuk, Tarih ve coğrafya gibi sosyal bilimlerin çalışma alanı içerisine girmektedir. Göç; günümüz değişen şartları ve çoğalan hacmiyle, göç alan bölge ve devletlerin kamu düzeni ve toplumsal istikrarını etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle göç; toplumun, ulus ve uluslararası kurumların öncelikli konusu olarak kamu politikası ve hizmet alanına dâhil edilmiştir. Ulus ve toplumların göçün getirdiği sorunlarla orantılı olarak göçü yönetme potansiyeline sahip olmaları mevcut kamu düzeninin ve istikrarın sağlanması açısından zorunlu olduğu kadar yönetim açısından ise söz konusu sorunların sosyo-ekonomik gelişime evrilmesi için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Suriye’de Nisan 2011 yılı itibarıyla yaşanan siyasi ve sosyal krizlerin ardından çıkan savaş neticesinde Türkiye’ye göç edenlerin sayısı milyonları bulmuştur. Sığınma ve göç hareketleri bakımından fazlasıyla tecrübeli olan ülkemiz, göç hareketlerinden defaten birebir etkilenmiş ve bu sürecin içerisinde yer almak zorunda kalmıştır. Büyük bir Suriyeli sığınmacı nüfusa ev sahipliği yapan Kilis, küçük bir sınır şehridir. Yapılan çalışmanın amacı Kilis şehrinde bulunan Suriyeli sığınmacıların çevre sorunlarına olan etkileri irdelemektir. Sığınmacılarla ilgili verilerin elde edilmesinde literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada sığınmacıları göçe yönelten unsurlar saptanmaya çalışılmıştır. Sorunun uluslararası olduğu düşünülürse çözümü içinde uluslararası örgütlerin yardımlarını arttırmaları, kamu kurumları tarafından gerekli tedbirlerin alınması ve en önemlisi göçün nedenlerinin ortadan kaldırılması için gerekli adımların atılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye’den göç, Göç, Sığınmacılar, Çevre sorunlar.

Makalenin geliş tarihi: 01/08/2023 - Makalenin kabul tarihi: 02/11/2023
10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2003

The Syrian Migration Living In Kilis City Impact On Environmental Problems

ABSTRACT

The phenomenon of migration, which is as old as the history of humanity, enters the field of study of social sciences such as Sociology, Psychology, Economics, Political Sciences, Social Anthropology, Law, History and geography. Migration; It is known that with today's changing conditions and increasing volume, it affects the public order and social stability of the regions and states receiving immigration. Therefore, immigration; It has been included in the field of public policy and service as a priority issue of society, nation and international institutions. The fact that nations and societies have the potential to manage migration in proportion to the problems brought on by migration is not only essential for maintaining the current public order and stability, but also an important opportunity for the aforementioned problems to evolve into socio-economic development in terms of management.

As a result of the war that broke out after the political and social crises experienced in Syria as of April 2011, the number of people who migrated to Turkey reached millions. Our country, which is highly experienced in terms of asylum and migration movements, has been affected by migration movements over and over and had to take part in this process. Kilis, which hosts a large Syrian refugee population, is a small border city. The aim of the study is to examine the effects of Syrian refugees in Kilis on environmental problems. The literature review method was used to obtain data on asylum seekers. In the study, it was tried to determine the factors that lead the refugees to migration. Considering that the problem is international, it is necessary to take the necessary steps to increase the assistance of international organizations, to take necessary measures by public institutions, and most importantly to eliminate the causes of migration.

Keywords: *Migration from Syria, Migration, Refugees, Environmental problems*

Giriş

Yazılı kaynaklar, insanlığın varoluşundan bu yana çok çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerleri terk ederek farklı coğrafyalara göç ettiklerini bize göstermektedirler (Özkan,2023:118). Göç, eski ancak devamlı değişen, yenilenen ve dünyanın her yerinde görülmesi muhtemel evrensel bir olay olup, toplum bireylerinin yaşadıkları “yeri”, “yaşam koşullarını”, “konutunu”, “işini”, “eğitimini”, “sosyal çevresini”, “ailesini”, coğrafi koşullarının değişmesini kapsayan bir süreçtir. Ülkemiz Anadolu coğrafyası ise tarih boyunca göç hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı bir bölge halini almıştır. Söz konusu göç hareketlerinin yaşanmasında, bu coğrafyanın sahip olduğu iklim, önemli ticaret yolları üzerinde olması gibi faktörler de etkili olmuştur. Ayrıca bu coğrafya tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapması yanında farklı coğrafyalarda yerinden edilmiş pek çok topluluk için de sığınacak güvenli bir alan oluşturmuştur. (Yaman, 2019: 113). Göç olgusunu, göç edenlerin gözüyle, insan onuruna yakışır daha iyi bir yaşam hayali için ortaya koyduğu mücadelenin adıdır şeklinde ele almak mümkündür (Bayram ve Şengül, 2023: 337). Göç olgusu; düzenli göç, düzensiz göç ve yerinden edilme olmak üzere üç ana başlık altında incelenebilmektedir. Bu kavramlara bakıldığında;

Düzenli göç; yabancıların, yasal yollarla bir ülkeye girişini, ülkede kalışını ve ülkeden çıkışını ifade eden süreçtir. Düzensiz göç; yabancıların yasadışı yollarla bir ülkeye girişini, ülkede kalışını, ülkeden çıkışını ya da yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamasıdır. Yerinden edilme; çoğunlukla silahlı çatışma ya da doğal afetler nedeniyle bir kişinin evinden ya da vatanından zorla çıkarılmasıdır. Göç, kökeni bakımından endüstrileşme ile birlikte yaşanan ekonomik gelişmelerle bağdaştırılan bir kavram olarak kabul edilse de aslında sömürgecilik döneminden itibaren incelenmesi gereken bir olgudur. Birçok sosyal bilimin (sosyoloji, tarih, coğrafya antropoloji, iktisat) inceleme alanına giren göç olgusu hakkında tüm bilimlerin aradığı ortak iki temel soru vardır: *Göçün sebepleri nedir? Göçün sonuçları nelerdir?*

Göç bazen isteğe bağlı bir şekilde gerçekleşirken (Sosyo-ekonomik kaygılar), kimi zaman ise zorunlu nedenlerden (savaş, doğal afet, siyasi baskılar vb.) dolayı ortaya çıkmaktadır. Nonneman & Kaizen (2007: 121-146) göre bireyin yaşadığı yeri terk etme sebeplerini genel olarak iki başlık altında açıklamıştır. İlki, yoksulluk veya işsizlik gibi ekonomik gerekçeler; ikincisi ise savaş, insan hakları ihlalleri gibi siyasi ve askeri nedenlerdir. Faist,

(2003:14) ve Wood (1994:614) göre ise göçü zorunlu sebeplerle gerçekleşen bir eylem olarak ele almakta, bu sebepleri üç gruba ayırmaktadır. İç savaş, siyasi ve sosyal istikrarsızlık, can ve mal güvenliğine yönelik tehditler birinci; çevresel sorunlar ile insan yaşamını tehdit eden ekonomik buhranlar ikinci; etnik veya dini sebeplerle gerçekleşen silahlı mücadele veya çatışmalar ile kabile kavgaları ise üçüncü gruba örnek olarak gösterilebilir. Bu üç grubun ortak çıktısı ise zorla yerinden edilenlerdir. Dünyanın bazı bölgelerinde yaşanan ekonomik geri kalmışlık yoksullaşma, işsizlik, siyasal istikrarsızlık, siyasi ve dini baskılar ile iç savaş gibi nedenler göç hareketlerinin en önemli dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu dinamiklerin sonucu oluşan göç hareketleri toplumsal, siyasal, psikolojik, kültürel, ekonomik, hukuki, mekânsal birçok farklı alanı etkilemektedir. Bu etkiler göçün, kent yerleşim düzeni üzerinde önemli bir yansıması olarak gözlenmektedir.

Bu çalışmada “Arap Baharı”nın neden olduğu göç ve göç sonrasında “Geçici Koruma Statüsünde” Kilis’e yerleştirilen Suriyeli sığınmacıların çevresel sorunların artmasında nasıl bir etkiye sahip oldukları konusuna odaklanılmıştır.

1- Göç Olgusu İle İlgili Bazı Temel Kavramlar:

Göçmen; (migrant) göç eylemini gerçekleştiren kişiyi ifade etmek için kullanılır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) “Maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendilerine ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir bölgeye veya ülkeye hareket eden kişiler ve aile fertleri” (IOM, 2013: 36) şeklindeki tanımıyla göçmen olmak için göç eyleminin iradi şekilde gerçekleşmesine vurgu yapmaktadır. Göçmen kavramı genellikle “daha iyi yaşam koşullarına kavuşma” umuduyla isteğe bağlı olarak gerçekleşir ve bu istek belirli hazırlık sürecinden sonra göçe karar vermek olarak şekillenir (Deniz, 2009: 8). Buradan kişinin kendi rızasının ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

Sığınmacı; sığınmacı ifadesinin geçtiği kanunlar yürürlükten kaldırılmış olup yerine şartlı mülteci ifadesi kullanılmaktadır.

Şartlı Mülteci; “*Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen*

yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür.” (YUKK-m.62). Kanunda tanımlanmış olan şartlı mülteci kavramında bir zorunluluğun ortaya çıktığı görülmektedir.

Mülteci; Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişidir (Çiçekli, 2009: 42). Mülteci kavramı, göçmen kavramından farklı olarak isteğe bağlı değil de zoraki nedenlerden dolayı ortaya çıkan bir süreci anlatmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası koruma kanununda (YUKK m.62) yer alan “Avrupa ülkeleri dışından gelen kişiler, hiçbir şartta Türkiye’de mülteci statüsünü kazanamayacaklar, şartlı mülteci olarak kabul edilebileceklerdir” hükmü gereğince Türkiye; Suriye’den gelenlere, mülteci, şartlı mülteci ya da ikincil koruma statüsü vermemiş “Geçici Koruma statüsünde” ülkeye kabul etmiştir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar da, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.

Geçici koruma: Geçici koruma kanununda (YUKK m.91) ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumadır (RG 22.10.2013-29153). Türkiye, geçici korumanın açık sınır politikası ile ülke topraklarına kabulü, geri göndermeme ilkesi ve gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması gibi temel unsurları yerine getirerek ülkeye kitlesel akınla gelen Suriyelilere geçici koruma sağlamaktadır.

Mülteci ve göçmen kavramları genelde karıştırıldığından, bu iki kavram arasında Sebep, niyet(saik) ve olanak açısından üç temel farktan söz edilebilir

	Sebep	Niyet (Saik)	Olanak
Mülteci	Can güvenliğinin tehlikede olmasından duyulan korku	Baskı ve korku gibi zorunlu sebepler	Zorunlu kaldıkları için göç ettiklerinden, göç sırasında kullanılan olanaklar, ani verilen karara uygun ve zorlayıcıdır.
Göçmen	Ekonomik refah seviyelerini iyileştirmek amaçtır.	Gönüllük	Göçmenlerin olanakları mültecilerden fazladır

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ayrıca göçmenler kendi iradeleri ile ülkelerinden ayrıldıklarından o ülkenin korumasından yararlanabildikleri gibi göç hareketini kolaylaştıracak azda olsa belgelere sahiptirler (BMMYK Türkiye Temsilciliği, 1998: 68). Mülteciler ise zor koşullarda süreç gerçekleştiğinden göç hareketlerini kolaylaştıracak hiçbir belgeye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

2- Kilis'te Yaşanan Suriyeli Göçünün Altta Yatan Nedeni; “Arap Baharı”:

Arap ülkelerinde baş gösteren ekonomik sorunlar ve buna bağlı gelecek kaygısı, otoriter rejimlere duyulan öfke, yok denecek kadar az olan eşitlik hakkının yoksunluğu vb. nedenlerle var olan bombanın fitili, eğitilmiş bir sokak satıcısı Tunuslu Muhammed Buazizi'nin kendisini yakmasıyla önceleri “Arap Baharı” olarak tanımlanan sonrasında ise “Halk Hareketleri”ne dönüşen bir süreci olduğu ateşlemiştir. Muhammed Buazizi, yaktığı ateşle Ortadoğu'da yaşanacak dönüşüm hareketlerinin sembolü olmuştur. Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharı, akabinde diğer ülkelere de yayılmıştır. Suriye'ye 2011'de sığınan Arap Baharı sürecinde halkın istekleri Beşar Esad rejiminin müdahaleleri ile karşı karşıya kalmış ve sonuçta kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Rejimin halka karşı silahlı bu tutumu Suriye'de bir ayaklanmanın başlamasına sebep olmuştur. Bu iç savaş neticesinde milyonlarca kişi yerinden edilmiş, ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar ilk olarak sınır komşuları olan ülkelere göç etmiştir. Suriye'den kaçmak zorunda kalan insanların oluşturduğu kitlesel göç hareketinden en fazla etkilenen ülkelerden birisi hiç şüphesiz Türkiye olmuştur. Türkiye bu göç krizi karşısında açık kapı politikası izleyerek ülkelerindeki iç savaştan kaçan insanları kabul etmiş ve temel ihtiyaçlarını karşılamıştır (Çelik-Fırat, 2020: 33).

Türkiye'nin uyguladığı “Açık Kapı” politikası ile Suriye'de yaşanan olayların iç savaş halini alması ve şiddetinin artmasına paralel olarak, ülkeye gelen Suriyelilerin sayısında yıllar içerisinde çok önemli artışlar görülmüştür. Türkiye'ye gelen 3 milyon 739 bin Suriyelinin yaklaşık 106.923'ü Kilis Geçici Koruma Merkezine yerleştirilmiştir. Kilis nüfusu ise 141.454'tür. (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>). Sığınmacıların Kilis kentini tercih etmelerinin nedenlerinin başında coğrafi yakınlık ve ulaşım kolaylığı gelirken, ikinci sırayı Kilis'te akraba ve tanıdıklarının olmasının aldığı söylenebilir.

Türkiye, stratejik coğrafi konumu, sosyolojik yapı, kültürel farklılıklar ve dini dinamikleri açısından, hem göç sürecinin başlangıç hem de son varış

noktası olabilen bir ülke olarak kendini bulmaktadır dememiz mümkündür. Türkiye'ye yönelen göç hareketleri, göç eden bireylerle yerleştikleri bölgelerde yaşayan nüfus arasında çeşitli düzeylerde fiziksel, ekonomik, kültürel, dil ve dini açıdan çatışmaların meydana gelmesine neden olabilmektedir. Göç süreci, hem göçmenlerin hem de göç edilen bölgenin sosyal dokusunu etkileyen karmaşık bir süreçtir. Bu göç olaylarının yaşanması, göçmenlerle yerel halk arasında uyum sorunlarına yol açabilmektedir (Şengül, 2022: 124-125). Bu noktada sorunları en aza indirebilmek için çeşitli önlemler Türk hükümeti tarafından alınmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin göç politikası farklı kademelerden geçmiş ve süreç içerisinde ortaya çıkan gereksinimlere göre yeni çözüm yolları uygulanmaya çalışılmış ve hala çalışılmaktadır. İlk aşamada temel ihtiyacın, ülkeye yeni gelenlerin bir yere yerleştirilmesi (sığınma) ihtiyacının giderilmesi yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması, hudut boyunca kurulan kamplarda sığınmacıların barınma, eşya, giysi ve gıda gereksinimlerini tedarik edilerek sağlanmış, ancak sonradan gelen göçmenlerin sayısının önemli ölçüde artması karşısında kampların kapasiteleri yetersiz kalmıştır. Bazı sebeplerle kamplarda kalmayı tercih etmeyen kişi ve ailelerin varlığı ile sadece kamplarla çözüm yetersiz kalmıştır. Günümüzde beş ayrı şehirdeki kamplarda hayatlarını sürdüren 51.592'ye (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>) yakın Suriyeli bulunmakla birlikte 3.687.648 (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>) kişi ise kentlerde yerli halk ile birlikte yaşamaktadır.

Bugün göçmenleri “kamplarda kalanlar” ve “kamp dışı göçmenler” olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Kamplarda bulunanların durumunun hizmetlere ulaşım olanakları göz önünde bulundurulduğunda kamp dışından kalanlara oranla daha iyi oldukları söylenebilir. Kamp içi göçmenlerin gıda ve temizlik ihtiyaçları karşılanmaktadır. Ayrıca kamplarda bulunan sağlık ocakları ve eğitim merkezleri de bu hizmetlerden yararlanmalarını kolaylaştırmaktadır. Göçmenlerin %93,4'ünü oluşturan kamp dışı göçmenlerin ise hizmetlere ulaşım yönünden dezavantajlı olduğu söylenebilir. Sağlık ve eğitim imkânlarından yararlanma hakları olmasına rağmen, düzenli bir gelir ve kalacakları bir evleri bulunmamaktadır. Gelenlerin sayısındaki beklenmedik artış karşısında geçici barınma merkezlerinin yetersiz kalmasının öngörülebilir sonucu olarak, Suriyelilerin ülkemizin geneline yayılmış olduğu bilinmekte olup kontrol altında tutulamadıklarından ülkemizdeki sayıları tam olarak bilinmemektedir.

Göçün nedenleri süreci ve sonuçları açısından ne kadar karmaşık bir olgu olsa da, temelinde yatan temel unsurlar başlıca; ekonomik faktörler, doğal afetler ve siyasi sorunlardır. Göçün neden olduğu gelişmeler ise genel olarak şehrin fiziki yapısına, kültürel dokusuna, yönetim birimlerine ve ekonomik gelişimine yönelik etkiler doğurmuştur. Ayrıca göç olgusu, göç hareketlerine hazır olmayan şehirlerde çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Yaşanan çevre sorunları başlıca kaynakların eksilmesi, çarpık kentleşme, alt yapı sorunları, işsizlik ve trafiğin artması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

3-Bir sınır ili olarak Kilis ve Demografik Yapısı:

“Türkiye ve Suriye’yi birbirinden ayıran sınırın ve bunun sınırda yaşayanların algılarındaki sınır ile örtüşmediği” (Aras, 2015:145) gerçeği Suriye’de yaşanan İç Savaşın akabinde görülen zorunlu göç ile bir kere daha ortaya çıkmıştır. Savaşla birlikte Türkiye’ye sığınarak hayatta kalmaya çalışan milyonlarca Suriyeli mültecinin (Arap, Kürt, Türkmen kökenli) ilk olarak sınır illerine iltica edip bu bölgelerde yaşamaya devam etmelerinin nedenleri arasında coğrafi yakınlığın yanı sıra politik sınırın bozmadığı akrabalık ilişkileri, sosyal ve kültürel yakınlık yer almaktadır (Çalışkan ve Kaya, 2021: 33-34). Bu nedenle göç edilen iller arasında Kilis’i özel kılan özelliklerin başında sınır ili olması gelmektedir. Kilis, coğrafi olarak “Verimli Hilal” olarak adlandırılan bölgenin kuzeybatısında ve tarihte “İpekyolu” adı verilen ticaret güzergâhında bulunduğundan, hep stratejik bir öneme sahip olmuştur. (Harunoğulları, 2016: 384) Suriye sınırına en yakın noktada bulunan ve nüfusu birkaç yıl içerisinde Suriye’den aldığı yoğun göç dalgasıyla birlikte iki katına çıkmıştır. Kilis aynı zamanda Suriye’den göç eden nüfusun Türkiye’nin diğer illerine geçişte bir transit bölge konumunda olup 2011 sonrası Suriye’den göç eden nüfus sayısının yerel nüfustan fazla olmasının diğer bir nedeni oluşturmuştur.

Kilis’e göç edenlerin sağladığı ucuz iş gücü ve güvenlik sorunu yerli halkın önce Gaziantep, akabinde diğer şehirlere doğru göç etmelerine neden olmuştur (İncili, 2020, 1981). Göçün sonucu olarak şehrin demografik yapısının da etkilendiği görülmüştür. Şehrin iç mahallelerindeki konutlar özellikle eski Kilis evleri düşük kira sebebiyle çoğunlukla göçmenler tercih edildiğinden, yerli halk yeni yerleşim alanlarına doğru göç etmişlerdir (İncili, 2020:1981). İç mahallelerdeki göçmen yoğunluğu ile birlikte alt yapı yetersizlikleri dış mahallere yönelik talebi hızlandırmış ve iç mahalleler ile dış mahalleler arasındaki farkı mimari ve sosyal imkân açılarında

keskinleştirmiştir. Dış mahallerde dikey mimari hâkim iken iç mahallelerde tarihi yapıların etrafını kuşatan bitişik nizam mimari ve kısıtlı sosyal imkânlar dikkat çekmektedir. Dış mahallelerdeki nüfus artışı beraberinde hızlı bir konut ihtiyacını tetiklemiş ve kenti güneye doğru, zeytin ve fıstık bahçelerinin yer aldığı verimli tarım arazilerine doğru genişlemeye zorlamış ve şehrin en önemli ulaşım arteri olan Gaziantep çevre yoluna kadar dayanmıştır. Suriye’den aldığı yoğun göç dalgasıyla birlikte iki katına çıkan Kilis’te demografik baskının beraberinde getirdiği sorunlarından biri olan alt yapı hizmetlerindeki aksamalardır. Orhan ve Gündoğar’ın (2015: 20) da belirttiği üzere, “Suriyeli sığınmacılarla birlikte belediyelerin sorumluluğunda olan çöp toplama, toplu taşıma, trafik, su temini ve dağıtımı, şehir temizliği, zabıta hizmetleri, inşaatların kontrolü, kültürel faaliyetler gibi konularda ekstra yük ortaya çıkmıştır.

Kilis’te nüfusun %73’si şehirde yaşarken, %27’i ise kırsal alanda yaşamaktadır. Şehrin nüfus yoğunluğu ise km² başına 99 kişidir (<https://www.nufusu.com/il/kilis-nufusu>). Kilis 7 Aralık Üniversitesi ise 2007 yılında eğitime başlamasıyla öğrenci sayısında önemli ölçüde artış yaşanmış, süreç içerisinde bölüm sayısında yaşanan artışa bağlı olarak gerek personel, gerekse öğrenci bakımından (2007’den 2021 kadar yaklaşık 11000 öğrenci ve 1500 personel) 12500 kişiye ulaşmıştır (Sönmez & Başkaya, 2013). Bu durum da nüfus artışında önemli bir etki doğurmuştur. 2021 Aralık ayı verilerinde göre bölgede 141.456 (goç.gov.tr) kişiye oluşan göçmen sayısı Kilis nüfusuna eklenmiştir. Bu açıdan Kilis kenti bu süreçte sosyo-ekonomik anlamda değişime başlamış ve 2011 yılından sonra Suriyeli göçmenlerin gelmesiyle birlikte de bu değişimin boyutu daha da farklılaşmıştır.

4- Göç Sürecinin Kilis Kentine Yansımaları:

Türkiye sığınma ve göç hareketleri bakımından fazlasıyla tecrübeli bir ülke konumundadır. Nitekim sınır komşularında ve yakın çevresinde çeşitli sebeplere bağlı olarak görülen göç hareketlerinden defaten birebir etkilenmiş ve bu sürecin içerisinde yer almak zorunda kalmıştır.

Suriye’de ortaya çıkan, siyasi ve sosyal krizler neticesinde Nisan 2011 yılı itibarıyla, 252 kişi ile başlayan Türkiye’ye yönelik olan nüfus hareketinin boyutu Göç İdaresi Başkanlığının (2021) 21 Nisan tarihinde yayımladığı son istatistiklere göre günümüzde 3.671.811 kişiye ulaşmıştır (Efe vd 2022: 71-97). Bölge ülkelerini içine alan büyük tabloya bakıldığında ise bu rakamın oldukça yüksek olduğunu görmek mümkündür.

Göç olgusu, kapsamı gereği fiziksel anlamda bir yer değişiminden daha fazla mana barındırmaktadır. Göç olgusu üzerine yapılan çalışmalardan da rahatlıkla anlaşılacağı üzere, göçle beraber göç edilen, başka bir ifadeyle göçmenlere ev sahipliği yapan ülkede demografik değişimler, dini ve etnik çatışmalar, ötekileştirme, toplumsal uyum, işsizlik, refah bölüşümü gibi çeşitli sosyal ve ekonomik problemler ortaya çıkmaktadır. Temelde insan hareketliliği olan göç olgusu, güvenlik ile ilgili bir mesele olmaktan ziyade bir yönetim meselesidir (Sağiroğlu, 2015:19). Göçlerin ilk etkilerinin görüldüğü yerlerin fiziki çevre olduğu söylenebilir. Göçle birlikte konut, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve altyapı hizmetlerinde yadsınamaz bir açık ortaya çıkmaktadır. Bunun en mühim nedeni ise insanların öncelikle barınma, çalışma, fiziksel, biyolojik, vb. gereksinimlerini giderme zorunluluğunun olmasıdır.

Kilis Belediyesi 2020 Faaliyet Raporunda artan nüfusa bağlı olarak oluşan çevre sorunları için yaptıkları çalışma ve projelerden bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları; Avrupa Yatırım Bankası tarafından finanse edilen Atık Aktarma İstasyonu Projesi kapsamında katı atık düzenli depolama tesisinde kapasite artışının yapılması, Kilis Belediyesi tarafından kullanılmak üzere 600 adet hibe çöp konteyneri alınması, Mülkiyeti belediyeye ait olan 5 MW Güneş Enerjisi Santrali projesinin tamamlanması, Kilis geneline yerleştirilmiş 303 adet yeraltı çöp konteyneri kaldırılması örnek olarak gösterilebilir. AB fonlu “Suriye krizine cevap olarak Türkiye de dayanıklılık projesi kapsamında ayrıca Solar çamur kurutma tesisi kuruldu. ABD nüfus Mülteciler ve Göç bürosu (USBPRM) fonlu atık getirme merkezi kuruldu. Sıfır atık ve eğitimleri ve farkındalık arıtma kampanyası başlatıldı.

Bu dönemde kente yeni yerleşen halk kesimi birçok alanda hizmetlerin kendilerine ulaşmasını beklemekte ve hizmetlerin karşılanamaması durumunda ise acil ihtiyaçlarını kendi çabalarıyla gidermeye çalışmaktadır. Türkiye'nin farklı kentlerinde yerel halkla birlikte yaşayan Suriyeli nüfusunun yerel nüfusa oranının en fazla olduğu şehir Kilis'tir. Ayrıca Kilis'in küçük bir şehir olması, konut yetersizliği ve bunun ortaya çıkardığı kiralık ev bulma sorunu ve kira fiyatlarında meydana gelen artışlar özellikle kirada oturan yerel halkın, üniversite öğrencilerinin ve burada çalışan memurların endişelerinin tırmanmasına yol açmaktadır.

Yoğun göç hareketlerinin yaşandığı bölgede nüfusun hızlı artışıyla birlikte

“konut, kanalizasyon, içme suyu, çevre sağlığı ve sağlık hizmetleri, ulaşım ile park ve yeşil alanlar, eğitim ve katı atık yönetimi gibi birçok alanda gereksinimleri arttırmıştır”

Göçle ortaya çıkan problemler içinde gecekondulaşmaya ayrı değinilmesi gerekmektedir. Çünkü göçün en mühim sonuçlarından biri olarak gecekondulaşma ortaya çıkmaktadır. Gecekondulaşma, şehri hem fiziki hem de sosyal çevre sorunlarıyla yüz yüze getirmektedir. Bir taraftan sağlıksız bir altyapısız yapılaşma sürerken, diğer yandan yakıt, çöp üretimi gibi sebeplerle hava, su ve toprak kirliliği artış kaydetmektedir. Bu kirlilik, tüm şehir insanının ve ekosistemin hayatını farklı açılardan tehdit etmektedir (Ceritli, 1995:18) Gecekondulaşma çarpık kentleşmeyi beraberinde getirerek hem görüntü kirliliğine neden olmakta hem de doğal çevreyi tahrip etmekte, sosyal ilişkilerin ve iletişimin kurulma çevresini yeni bir biçime sokmaktadır.

Göç yoğun değil, göç edilen yer gelişmiş ve göçü tolere edebilecek bir kapasiteye sahipse büyük çaplı sorunlar ortaya çıkmazken bunun tersi bir durumda önemli çevresel ve toplumsal sorunların yaşanması da kaçınılmaz olmaktadır. Nüfusun iki katından fazlasına çıktığı Kilis’in mevcut kapasitesi, ihtiyacı karşılamakta zorlanmaktadır. Bu nedenle Kilis’te yaşanan hızlı demografik değişim ile birlikte, şehirde alt yapı problemlerinin belirmeye hale geldiği anlaşılmakta olup, ayrıca nüfusun yaklaşık %50’si Suriyeli sığınmacılardan oluştuğu şehirde, trafik yoğunluğunun da oldukça fazla arttığı ve bundan dolayı hava kirliliğinin yükseldiği görülmektedir.

5- Değerlendirme ve sonuç:

Türkiye coğrafi ve jeopolitik konumu nedeniyle önemli bir geçiş bölgesi haline geldiğinden, göçle ilgili daha köklü düzenlemelere gereksinim duyulmakta olduğu açıktır. 2011 yılında başlayan ve Suriye’de yaşanan göç akınlarına karşı “açık kapı politikası” uygulayan Türkiye’nin, göçün oluşturduğu sorunlara daimî politikalar geliştirmek amacıyla sığınmacılıkla ilgili yeni düzenlemeler yapmak zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Kilis’e yerleştirilen sığınmacıların “misafirlik” durumlarının uzaması, yoğun göçün getirdiği konut, çevre sağlığı, kanalizasyon, içme suyu ve sağlık hizmetleri, ulaşım ile park ve yeşil alanlar, eğitim ve katı atık yönetimi gibi birçok alanlarda ihtiyaçların artması bu hizmetlerin Suriyelilerle paylaşılacak zorunda kalınması ile beraber gösterilen hoşgörünün azalmasına da neden olmuştur. Nüfus artışına paralel olarak bahse konu olan fiziki sorun-

ların ortaya çıktığı gibi sosyal uyum sorunu, eğitim sorunları, kültür şoku, suç oranlarındaki artış, hastalıkların bulaş riski gibi insani sorunlarda görülmektedir. Sorunun uluslararası niteliği gereği ortaya çıkan çevre sorunlarının giderilebilmesi için öncelikle hükümetlerin geliştirecekleri uluslararası politikaların uygulanmasının ve BM'nin gelen Suriyeli göçmenlerin sayısını dikkate alarak fon ayırmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada değinildiği gibi Kilis Belediyesinin çevre kirliliğini önlemede aldığı tedbirler yerinde ve yadsınamaz olmakla beraber; Kilis kentinin demografik yapısının bozulma riski ile karşı karşıya kalması ve sınır güvenliğinin tehdit altında olması açısından, göçle gelenlerin tampon bölgelerde tutulması, Suriye'de bir an önce barışın sağlanarak göçle gelen sığınmacıların ülkelerine dönüşleri için gerekli çözüm önerilerinin üretilmesinin daha öneme ve önceliğe sahip olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akkol, Ö. Ü. M. L. Kentleşme ve Çevre Sorunları.

Aras, R. (2015). Mayın ve Kaçakçı Türkiye-Suriye Sınırını İnşa ve Bozma Pratikleri. Konya: Çizgi Yayınevi.

Atılğan, A., & Aydoğdu, Y. (2017). Siyasal Rejimlerin Zorunlu Göçe Etkileri: Irak Ve Suriye Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme. I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset Kongresi, 12-14.

Aygül, H. H. ve EKE, E. (2018). 21.Yüzyılda Uluslararası GÖÇ VE MÜLTECİLER: Bir Türkiye Perspektifi. Nobel yayın evi

Bardakçı Tosun, S. (2016). Göçün Çevre Sorunlarına Etkileri. In 3rd International Symposium On Environment And Morality (Isem2016) 4-6 Nov 2016 Alanya/Antalya-Turkey.

Bayram, K. ve Şengül, F. N. (2023). Perception of Immigration among University Students (A Comparative Analysis Istanbul-Şırnak Example). İçtimaiyat, 7 (1) , 341-357.

Bildik, H. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Kent Hayatına Etkileri: Kilis Örneği (Master's Thesis, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Cengiz, D. (2015). Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri Ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği. Electronic Turkish Studies, 10(2).

Çalışkan ve Kaya (2021). Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Mekansal Kümelennemelerinin İzmir Özelinde Analizi, The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration, (Ed.) Meryem Bulut, Ceren Aksoy Sugiyama ve Kadriye Şahin. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Çelik, Abdullah-Fırat, Mustafa Şahin. (2020) "Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Hak-Hizmet Temelli Uygulamaların Birliği". Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu. ed. Yakup Bulut - Soner Akın. 33-69. Konya.

Çıkmaz, E. ve Aksu, M. Suriyeli Mülteciler Ve Güvenlik Sorunsalı: Kilis İli Örneği.

Deniz, M. (2009). Sanayileşme Perspektifinde Kentleşme Ve Çevre İlişkisi. *Coğrafya Dergisi*, (19), 95-105.

Efe İbrahim, Ülker osman,(2022) DALKILIÇ Muhammed Mücahit (2022) “Zorunlu Göçün 10. Yılında Kilis’teki Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler” Göç araştırmaları Dergisi c.8 sayı 1.

Güven, S. (2016, November). Göç, Çevre Ve İletişim. In 3rd International Symposium On Environment And Morality (Isem2016) 4-6 Nov 2016 Alanya/Antalya-Turkey.

IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. 2 Şubat 2023, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.

İncili, Ö. F. (2020). Kilis Kent Nüfusunun Coğrafi Analizi. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(4), 1957-1983.

Karagözoğlu, N. Çevre Sorunları, Nedenleri Ve Çözüm Önerileri: Yozgat Örneği. *International Journal Of Geography And Geography Education*, (42), 356-373.

Koçak, Y. Ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri. *Kafkas İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:3 Sayı:3*

Laczko, F. ve Rudolf, A. (2013). World migration report 2013. International Organization for Migration Press. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2013_en.pdf

Memiş, H. (2015). İç Savaş Nedeniyle Kilis’te Yaşayan Suriyelilerin Oluşturduğu Sosyo-Ekonomik Algılar Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Journal Of Social Sciences*, 14(52).

Muharrem, E. S. ve Hamza, A. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme Ve Göç: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. In *Journal Of Social Policy Conferences* (No. 48).

Mülteciler,<https://Multeciler.Org.Tr/Turkiyedeki-Suriyeli-Sayisi/#:~:Text=%C5%9eehirlerde%20ya%C5%9fayan%20suriyelilerin%20say%C4%B1s%C4%B1,%2c6'u%20%C5%9fehirlerde%20ya%C5%9f%C4%B1yor>.

Nonneman, W. ve Kaizen, J. (2007). Irregular migration in belgium and organized crime: an overview. *International Migration*, 45(2), 121-146.

Özkan, kamil (2023) Dış'tan İç'e Evrilen Bir Kitlesele Göç: Türkiye'nin Suriyelileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* C: 14 S: 1.

Sağıroğlu, A. Z. (2015). Türkiye'nin Değişen Göç Karakteri. *Sosyoloji Di-vanı* (6), s. 9-30.

Şengül, F. N. (2022). Türkiye'de Yaşayan Göçmenlere Yönelik Tutumlar: Üniversite Öğrencileri Örneği. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 5 (2) , 120-140.

Taş, H. Y., ve Özcan, S. (2018). Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Der-gisi*, 7(17), 36-54.

Yaman, F. (2019). *Göç ve Toplum*, İstanbul: Ketebe Yayınları.

Zeliha, Ö. ve Ercoşkun, Ö. Y. *Kentsel Dönüşüm Strateji Belgelerinde Sür-dürülebilirlik Değerlendirmesi*.

Toplumsal Travma Ajanları Olarak Savaş ve Terörizm: Modern Psikotravmatolojik ve Dissoanalitik Bir Yaklaşım*

Dr. Psk. Görkem DERİN

*İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü,
Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Psikotravmatoloji ve Psikotarih Araştırmaları
Birimi, gorkem.derin@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-9527-3110*

Prof. Dr. Erdinç Öztürk

*İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü,
Sosyal Bilimler Anabilim Dalı,
Psikotravmatoloji ve Psikotarih Araştırmaları Birimi, Başkanı
erdincerdinc@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0003-1553-2619*

Öz

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan “toplumsal travmalar: savaşlar ve terörizm”; bireyleri, toplulukları ve ulusları psikososyopolitik açıdan etkilemektedir. Dijital ağ platformlarının toplumlar tarafından yoğun bir şekilde kullanılması ve kitle iletişim cihazlarının yaygınlaşmasıyla birlikte “savaş” ve “terörizm” fenomenleri, geçmişe oranla önemli bir psikotoplumsal dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Modern psikotravmatoloji ilkelerine ve dissoanaliz kuramına göre ülkelerin kendi içerisinde yaşantıladığı bölgesel çatışmalar artık siber uzamda uluslararası bir nüfuz yaratmaktadır ki bu nüfuz, “toplumsal travma döngü”lerinin oluşmasına yol açmaktadır. Dissoanalitik açıdan “yanlış çocuk yetiştirme stilleri”, “disfonksiyonel aileler” ve “kitlesele baskılar”, savaşların ve terör olaylarının örtük etken ajanlarıdır. Ebeveynlerin benimsedikleri şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin içerisinde adeta saklanarak kuşaklaraşırı geçiş yapan örseleyici yaşantılar, toplumsal travmalarla kendini göstermektedir. “Dissoanalitik Psikotarih” perspektifinden travmatik yaşantıları önlemeye dair gerçekleştirilecek küresel müdahalelerle; savaşların, terör olaylarının ve soykırımların dünyadaki tüm uluslar adına sonlandırılabilceği kuvvetle vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal travma; savaş; terörizm; dissoanaliz; psikotravmatoloji*

* **Not:** *Bu çalışma birinci yazarın İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı'nda tamamladığı doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.*

Makalenin geliş tarihi: 20/10/2023 - Makalenin kabul tarihi: 02/11/2023

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i2004

War And Terrorism as Agents Of Social Trauma: A Modern Psychotraumatological and Dissoanalytic Approach

Abstract

As old as human history, “social traumas: wars and terrorism” affect individuals, communities, and nations psychosociopolitically. With the intensive use of digital network platforms by societies and the widespread use of mass communication devices, the phenomena of “war” and “terrorism” have undergone a significant psychosocial transformation compared to the past. According to modern psychotraumatology principles and dissoanalysis theory, regional conflicts within countries can now create an international influence in cyberspace, which leads to the formation of “social trauma cycles”. Dissoanalytically, “negative child-rearing styles”, “dysfunctional families” and “mass oppressions” are the latent agents of wars and terror incidents. The traumatizing experiences, which are almost hidden in the violence-oriented negative child-rearing styles adopted by parents and transmitted across generations, manifest themselves in social traumas. From the perspective of “Dissoanalytic Psychohistory”, it is strongly emphasized that with global interventions to prevent traumatic experiences, wars, terror incidents, and genocides can be ended on behalf of all nations in the world.

Keywords: *Social trauma; war; terrorism; dissoanalysis; psychotraumatology*

Giriş

Bugün, tüm dünyada barış odaklı bir yaşam örgütlenmesinin hüküm sürebilmesi adına psikotoplumsal travmalara özellikle iç çatışmalara, savaşlara ve terörizme hatta soykırımlara karşı etkin ve uygulanabilir dissoanalitik küresel müdahale stratejilerinin geliştirilmesi adeta bir zorunluluk halini almıştır. Dissoanalitik yaklaşım; ardışık savaşların, terör ataklarının ve süreğen baskıların, birer “toplumsal travma” olarak ulusların çocuk yetiştirme stillerinin negatif ya da pozitif yönlü değişimindeki en önemli etken ajanlar olduğunu vurgulamaktadır (Öztürk, 2022c: 1361). Bir diğer ifadeyle geçmişten günümüze olan uzamda varlanış gösteren ardışık savaşlar, terör atakları ve süreğen baskılar, toplumsal ya da kitlesel travmalar olarak çocuk yetiştirme stilleri üzerinde negatif ya da pozitif yönde fonksiyon görmektedirler. Nötralize ve tahmin edilmesi güç majör travmatik yaşantılar olarak küresel halk sağlığı sorunlarına evrilen savaşlar ve terör atakları, günümüzde ivedilikle sonlandırılması gereken “katastrofik psikotoplumsal” olgulardır (Öztürk, 2023a: 318). Kitlesel şiddet eylemleri sırasında ya da hemen sonrasında bireylerin ruhsal açıdan zarar görmesi, deneyimlenen şiddetin ve kötülüğün görmezden gelinmesi hatta bu kitlesel şiddet eylemlerinin duyulmaması ya da konuşulmaması odaklı dissosiyatif reaksiyonlarla karakterize örseleyici öykülerin bütünü, savaş travmalarının kendisini oluşturmaktadır. Savaş ve terör travmalarının deneyimlenmesi sırasında ya da hemen sonrasında kitlesel şiddet olaylarıyla ilişkili gelişen dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres bozukluğu, “aile psikopatolojisi” bağlamında kişiler arası ilişki dinamiklerine negatif eksende etki etmektedir (Öztürk, 2023b: 24). Bu derleme çalışmasında sağduyulu, barış ve gelişim odaklı bireylerden oluşan kitlelerin hüküm sürmesi adına insanlığın travmatik tarihinin psikotoplumsal analizi olarak fonksiyon gören dissoanaliz kuramı ile modern psikotraumatoji paradigmaları temel alınarak literatür incelemesi yapılması amaçlanmıştır.

Bir Kriz Yaşantısı Olarak Travma

Travma, bireylerin ve toplumların hem tarihsel ve kültürel değerlerini negatif yönde etkileyen hem de örseleyici olaylarla baş etme mekanizmalarını sekteye uğratan kriz yaşantılarıdır. “Katastrofik kriz yaşantısı” olarak öz bir şekilde tanımlanabilen travma, diğer kriz deneyimlerinden daha yüksek ölçüde yıkıcı psikolojik dinamiklerinin bulunması ekseninde farklılaşmaktadır. Psikolojik, sosyolojik ve tarihsel boyutları bulunan krizler genellikle; “normal”, “kritik” ve “katastrofik” olmak üzere üç kategoride

ele alınmaktadır (Hamburger, 2020a: 5). “Normal kriz”: bireylerin ve kit-
lelerin toplumsal kodlarında yer alan tarihsel bilinç ya da kültürel değerler
ile büyük oranda baş edilebilen olumsuz yaşantılardır. Aniden gelişen bu
kriz yaşantıları, öznelerin kendi bireysel ve kültürel baş etme stilleriyle
nötralize edilerek anlam kazanmaktadır ki bu anlam kazanma süreci, trav-
matik yaşantıların çözümlenmesini imkanı kılmaktadır. “Kritik kriz”, bi-
reylerde tarih ve kültürle ilişkili mevcut olan yorumlama ve anlamlandır-
ma kapasitesine oranla daha başarılı savunma mekanizmaları aracılığıyla
baş edilebilen örseleyici deneyimlerdir. Kritik krizlerle karşılaşıldığında
geçmiş kavrayabilmek adına yeni anlamlandırma paternleri oluşmakta ve
etkin baş etme stilleri üretilmektedir (Rüsen, 2020: 45).

“Katastrofik kriz” ise tarihsel bilincin ve kültürel değerlerin, aniden orta-
ya çıkan yıkıcı durumlar ya da örseleyici olaylarla başa çıkma olasılığını
tamamen yok eder. Katastrofik krizler, tarihsel anlatının bireylerdeki akla
yatkinliğini ya da inandırıcılığını temsil eden anlam oluşumunun temel
dinamiklerine adeta meydan okur. Yıkıcı bir katastrofik kriz ortaya çık-
tığında, “tarihsel anlam” adeta sessizliğe gömülür ve savunmasal işlevi-
ni kaybeder. Bu krizle baş edebilecek ya da çözebilecek bir dil -aslında
savunma mekanizması- bulmak zaman almakta hatta nesiller boyunca
katastrofik krizlerin travmatize edici yansımaları etkisini sürdürebilmek-
tedir (Rüsen, 2020: 47). Travmatik yaşantılar olarak krizleri hem bireysel
hem de toplumsal boyutta anlamlandırma sürecinde başarısız olunması ve
bu krizlerin psikojen etkilerinin kuşaklararası sürmesi, örseleyici yaşantı-
ları çözmek adına bir girişimde bulunulmadığı anlamına gelmemektedir.
Çünkü krizlerin yıkıcı doğası, travmatik yaşantıları önleme stratejilerinin
başarısız olmasına yol açabilmektedir (Hamburger, 2020b: 59).

II. Dünya Savaşı’nda Holokost, Yahudiler ve Almanlar için tarihteki bir tür
katastrofik krizin ya da felaketin en radikal deneyimini temsil etmektedir.
Her iki ulusun her biri adına soykırım, toplumsal travmaların yıkıcı do-
ğası ve paylaştıkları modern kültürün temel değerlerini sekteye uğratması
hatta yok etmesi bakımından benzersizdir (Mucci, 2018). Holokost’u bir
“uygarlık ihlali” olarak nitelendiren Diner (1990: 135), soykırımın geç-
mişte gerçekleşmiş olmasının, günümüzdeki uluslar üzerinde travmatik
bir eki yaratmayacağı anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Soykırım
gibi yıkıcı bir toplumsal travma hem bireylerin hem de ulusların tarihleri
ve kültürleriyle olan entegrasyonlarına zarar vermekte hatta Holokost’tan
önceki ve sonraki zamana ilişkin her türlü anlamsal bağlantıyı ortadan
kaldırabilmektedir (Rüsen, 2020: 46). Entegrasyonu sekteye uğratan bu

toplumsal travmalar, psikolojik, sosyolojik ve tarihsel açıdan bir bütün olarak analiz edilmeli ve tekrarlanmaması adına bireylerden uluslara varan çok boyutlu holistik çözümlerin uygulanması olanaklı kılınmalıdır. Holokost ve terör eylemleri gibi toplumsal travmalar, “sınırdaki olaylar” olarak kabul edilmekte ve salt tarihsel düşüncenin ana odağı kapsamında ele alınmamaktadırlar. Çünkü toplumsal travmalar, sadece tarihin tek başına kendi perspektifinden inceleyebileceği ve yinelenmemesi adına çözüm önerisinde bulunabileceği bir konuma sahip değildir (Rüsen, 2005: 164). Psicotarihsel perspektiften ise terör olayları ve soykırımlar, kitlesel temelli toplumsal travmalar kapsamında değerlendirilmektedir (deMause, 2001: 362; Öztürk, 2023b; 1).

Toplumsal Travma Kavramı ve Tarihsel Konteksti

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan toplumsal travmalar, bireyleri ve devletleri psikotoplumsal açıdan önemli ölçüde etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir (Öztürk, 2023a: 304). Toplumsal travma kavramı, bir grubun ya da topluluğun planlı bir şiddet eyleminin hedefi olan kitlelerin deneyimledikleri örseleyici olayların psikolojik ve ilişkisel sonuçları bağlamında tanımlanmaktadır. Soykırım ve kitlesel şiddet bir grup tarafından diğerine karşı işlenmekte; toplumsal travma kurbanları, genellikle çevrelerinden sınırlı düzeyde destek görmektedir. Bu toplumsal travmalar hem kurbanların hem de istismarcıların sosyal kimliğine zarar vererek deneyimlenen travmatik yaşantıların artan oranlarda aktarılmasına yol açmaktadır (Mucci, 2018). Klinik psikoloji ve psikiyatride toplumsal travma kavramı, kitlesel örseleyici yaşantılarla ilişkili ruhsal hastalıklar ekseninde açıklanırken aynı zamanda tarih, sosyoloji ve hukuk disiplinleri tarafından da ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Toplumsal travmanın klinik kategorisi, “kitlesel travma” veya “aşırı ya da ekstrem travma” gibi kavramların yanı sıra sosyal bilimlerin “kültürel travma” ve “tarihsel travma” gibi travma kategorileriyle de yakından ilişkilidir. Toplumsal travma kapsamında yapılan çalışmalar, tarih boyunca kitlesel şiddet eylemleri ile ilgili konuşulamayan ya da konuşulamamış örseleyici deneyimlerin ve bu deneyimlerin hem bireyler hem de kitleler üzerindeki psişik etkilerinin ortaya çıkartılmasını hedeflemektedir (Hamburger, 2020a: 6).

Toplumsal travma deneyimleyen kişilerde olumsuz yaşam olayı ile ilişkili psikiyatrik bozuklukların yanı sıra artan suçluluk duyguları, duygusal instabilite, kronik üzüntü hissi, umutsuzluk ve sosyal izolasyon gibi “hayatta kalan sendromu” şeklinde tanımlanan uyum sorunları başta olmak üzere birçok semptom görülmektedir (Hamburger, 2020b: 60). Toplumsal

travma, her grup ya da her toplulukta temelde birbirine benzer objektif psikotoplumsal dinamiklerle fonksiyon görmektedir ancak bu kitlesel travmatik yaşantıların subjektif boyutu tümünden kişiler arası düzeyde deneyimlenen nötralizasyon süreçleriyle ilişkilidir (Öztürk, 2022c; 1370). Dori Laub (2005a: 308), toplumsal travma sonucunda hayatta kalanların, deneyimledikleri örseleyici yaşam öykülerini anlatmaya çalıştıklarında oldukça zorlandıklarını ifade etmektedir ki bu zorlanma, travmanın şiddetini net bir şekilde göstermektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında birçok sivil, toplumsal travmaya maruz kalmışken bu süreçte ruh sağlığı uzmanları da örseleyici olaylardan negatif yönde etkilenmişlerdir (Prince, 2009: 280).

Ruh sağlığı alanında çalışan çok sayıda klinisyenin Nazi terörü tehdidiyle uluslarından uzaklaştırılması ya da başka ülkelere göç etmek durumunda kalmaları, toplumsal travma ile ilgili teorilerin daha geç yapılandırılmasına yol açmış hatta kitlesel bir travma olarak “soykırım” deneyimleri üzerine olan teorilerin ancak uzun dönemlerde ortaya çıkmasını imkansız kılmıştır. 1940’lı yılların ortalarına kadar Burlingham ve Bettelheim dışında çok az akademisyen, toplumsal travmaya kendi çalışmalarında yer vermiştir. Bettelheim’in Almanya’daki Dachau ve Buchenwald’da geçirdiği yıllara ait toplumsal travma ile ilişkili raporu, toplama kamplarına dair gerçekleştirilen en kapsamlı psikolojik analizler arasında yer almaktadır. Bu rapor, o yıllarda prestijli bir dergide basılmış hatta ilgili raporun kısaltılmış bir versiyonu ise dört ciltlik Encyclopaedia Britannica’nın 1947 baskısının 1936-1946 yıllarını kapsayan 2. cildinde “Alman Toplama Kampları” başlığı altında yayımlanmıştır (Bettelheim, 1947: 2). 1960’lardan önce psikiyatri ve psikoloji disiplinleri, bu çalışma dışında toplumsal travmaya büyük oranda odaklanmamıştır (Hamburger, 2020a: 7).

1960’lardan sonra ise Herman, Kogan, Krystal, van der Kolk, McFarlane ve Weisaeth başta olmak üzere birçok bilim insanı toplumsal travma temelli araştırmalar gerçekleştirmiş ve bu alanda çok sayıda teorik çalışma yayınlamışlardır (Hamburger, 2020b: 62). Bettelheim, Almanya’daki toplama kamplarında bulunmuş ve o süreçte işkence ve fiziksel şiddet başta olmak üzere birçok travmaya maruz kalmıştır. Bettelheim’in “Alman Toplama Kampları” eserinde kendi travmatik geçmişini yansıtmaktan kaçındığı ve toplumsal travmayı yaşantılayan kişilerin psikolojik durumlarına yeterince değinmediği ifade edilmektedir (Prince, 2009: 282). Bettel-

heim'in yanı sıra özellikle toplumsal travma ile ilgili ilk çalışmaların, aile dışındaki sosyal faktörlerin öznel ve uluslar üzerindeki psikojen etkilerine odaklanmadan daha çok bireysel boyutta ele aldığı görülmektedir. Ancak, psikososyal bir yaşantı olarak travmaya yönelik öznel boyutlara odaklanan bir değerlendirme, bireyler üzerindeki farklı örseleyici olayların ayırt edilmesini zorlaştırmaktadır (Bohleber, 2000: 210).

Savaş Travması ve Terörizmin Operasyonel Tanımları

Dijital ağ platformlarının özellikle son çeyrek yüzyılda hem bireyler hem de toplumlar tarafından yoğun bir şekilde kullanılması ve kitle iletişim cihazlarının, silahlı insansız hava araçları teknolojisinin ve siber saldırıların yaygınlaşmasıyla birlikte “savaş” ve “terörizm” fenomenleri, geçmişe oranla önemli bir psikotoplumsal dönüşüm geçirmeye başlamıştır (Öztürk, 2023b: 5). Modern psikotraumatoji ilkelerine ve dissoanaliz kuramına göre artık ulusların kendi içerisinde yaşantıladığı bölgesel çatışmalar, siber uzamda hızlı bir şekilde uluslararası bir nüfuz yaratabilmektedir ki bazı terör örgütleri bu nüfuzu kendi hedefleri doğrultusunda kullanarak kitlesel şiddet ya da toplumsal travma döngüleri adına yeni faaliyet alanları oluşturabilmektedir (Öztürk, 2022a: 41). Dissoanalitik açıdan savaş travması ve terörizm fenomenleri hem uluslararası hem de ulusal boyutları bulunan ve pervasif şekilde bireyden topluma uzanan psikotraumatojik etkilerle karakterizedir (Öztürk, 2022b: 5; 2022c: 1360). Dissoanalitik psikotarihe göre ise savaşlar, yanlış çocuk yetiştirme stillerini benimseyen “kitlesel şiddet” yönelimli disfonksiyonel nesilleri oluşturan toplumların “kuşaklaraşırı fosilleşim” ekseninde baskıcı sistemlerin hüküm sürmesini sağlamak üzere “dissosiyojen düşman imgeleri”ne karşı eyleme geçmeleridir. Dissoanalitik psikotarihe göre savaş hem bireyleri hem de toplumları dissoasiye eden yıkıcı bir süreçtir ki aslında bu yıkıcı süreç, “savaş travması”nın ta kendisidir! (Öztürk, 2023a: 305).

Savaş kavramı, “bir ya da birkaç ülkenin askeri güçlerinin tamamını ya da bir bölümünü kullanarak meydana getirdikleri ve hukuki niteliği taraflarca kabul edilen, silah, şiddet ve kuvvet unsurlarını içeren düşmancıl niyetlerle karakterize olan eylemler” şeklinde tanımlanmaktadır (Varlık, 2013: 115). “Savaş travması” ise savaş esnasında ya da sonrasında başta askerler ve gaziler olmak üzere bu kitlesel şiddete maruz kalan herkesin deneyimlediği örseleyici olaylardır ki “ikincil savaş travması” onların aileleri hatta yakın çevreleri tarafından yaşantılanmaktadır (Öztürk, 2023b: 1). Savaş travması, mağdurların bilinçlerinde kesintilere yol açması ve

kişiler arası ilişkilerini etkin bir şekilde sürdürebilmelerine ket vurması nedeniyle onların psikolojik yardım alma taleplerini sınırlandıran bir psikoloji fenomenidir (Öztürk & Derin, 2023: 36). Savaş travmasını yaşantılayan askerler dışında bu kişilerin eşlerinde ve çocuklarında da toplumsal travmanın psikopatolojik izlerinin görülebildiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda “kuşaklararası travma geçişi” fenomeni, savaş travması ve aile dinamikleriyle yakından ilişkilidir (Öztürk, 2023a: 305; 2023b: 5). Savaş kavramı ile birlikte “kitlesel çatışma” kavramı da ruh sağlığı disiplinleri tarafından kullanılan bilimsel odaklar arasında yer almaktadır. Kitlesel çatışma ve savaş kavramları arasındaki en tipik farklılıklar, savaş kavramının sınıflandırılmasına yönelik bilimsel çalışmaların ardından ortaya çıkmaya başlamıştır (Varlık, 2013: 120).

Birbirine düşman ülkeler arasındaki küresel boyuta erişen savaşlar, katastrofik saldırı dinamiklerinin sınır tanımadığı ve kitle imha silahlarının kullanıldığı büyük ölçekli şiddet eylemleridir. Savaşlar genellikle, bir tarafın mağlup olması veya çatışmadan geri çekilmesiyle sona ermektedir (Clausewitz, 2003). Modern psikotravmatoloji, dissoanaliz kuramı ve dissoanalitik psikotarih, savaşlar ve terör saldırıları gibi toplumsal travmalarla yakın ilişki dinamikleri bulunan “kuşaklararası dissosiyasyon geçişi”nin ve “kuşaklararası psikopatoloji aktarımı”nın sonlandırılması adına yoğun çaba gösteren bilimsel ekollerdir (Öztürk, 2022a: 42; 2023a: 310). Dissoanalitik psikotarih perspektifinden savaşlar hem bireylerde hem de uluslarda oluşturduğu dissosiyojen dinamikler aracılığıyla kuşaklararası psikopatoloji aktarımlarının deneyimlenmesini imkanı kılmaktadır. Savaşlar, kendi kontrollerini sağlamaya çalışan travmatize toplumlara şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerini benimseterek hem kuşaklararası travma ve dissosiyasyon geçişine hem de bu toplumların baskıcı sistemler tarafından kontrol altına alınmalarına neden olmaktadır (Öztürk, 2023b: 30). Nötrale edilemeyen toplumsal travmalar savaş yanlısı baskıcı liderlerin ön plana çıkmasını ve disfonksiyonel kitlelerin kontrol edilmelerini hatta yönetilmelerini imkanı kılmaktadır (Öztürk & Derin, 2023: 37).

“Minör bir hedef gruba silahlı saldırı gerçekleştirilmesine rağmen bu saldırının hedef grup dışındaki çok daha büyük bir kitleyi etkilemesiyle eşlenik şiddet eylemleri” şeklinde tanımlanabilen “terörizm”, ülkelerin yönetsel stratejileri ekseninde operasyonel tanımlamalar açısından farklılık gösterebilmektedir (Whittaker, 2012). Devletler, kimi zaman terör saldırısı olarak kabul ettikleri bazı şiddet eylemlerini, bir süre sonra ise te-

rör eylemi kapsamında ele almayabilmektedir. Terörün kavramsal olarak farklı boyutlarda değerlendirilmesi, ulusların kitlesel şiddet ile ilgili hukuki düzenlemeleri etkin ve hızlı bir şekilde gerçekleştirememelerine yol açmaktadır. Hassas ya da kırılğan psikotoplumsal dinamikler ve instabil sosyopolitik dengeler üzerine kurulu olan terörizmi operasyonel açıdan İngiltere, “herhangi bir dinin, ideolojinin veya siyasi düşüncenin etki alanını genişletmek amacıyla, herhangi bir kişiye, gruba ya da mülke yönelik yoğun askeri şiddet içeren saldırıları gerçekleştirmek veya gerçekleştirme tehdidi göstermek” şeklinde Almanya ise, “belirli siyasi saiklere ulaşılabilmesi adına insanların hayatlarına ve varlıklarına şiddet temelli saldırılarda bulunmasıyla karakterize akut ya da süregelen silahlı saldırı” olarak tanımlamaktadır (Baysal, Karakas & Luleci-Sula, 2019: 1203).

“Yasadışı güç kullanımı”, “siyasal motivasyon”, “ulus-altı aktörler”, “sivil ve askeri gruplara yönelik saldırı” ve “hedef kitlenin olumsuz bir şekilde etkilenmesine yönelik kasıt” olmak üzere ana unsurları bulunan terörizm çalışmalarında, terör örgütlerinden ziyade bu örgütlerin silahlı saldırı stratejilerine ve teröristlerin kendisine odaklanılmaktadır (Whittaker, 2012). Terörizmi, örgütlerden öte daha bireysel ya da küçük grupların oluşturduğu bir eyleme indirgeyen yaklaşım, uluslararası boyuttaki bu sorunun önlenmesine yönelik askeri stratejilerin en kısa sürede yapılandırılmasını büyük oranda sekteye uğratmaktadır (Derin & Öztürk, 2020: 11). Terörizmin, son yüzyılda hızlı bir dönüşüm göstererek globalleşmesinde, dijital teknolojilerin ve sosyal medya platformlarının önemli bir rolü bulunmaktadır (Öztürk & Derin, 2020: 14). Küresel terörizm; düzensiz bir örgütsel yapılanmayla karakterize, sadece birkaç ülkede ya da bölgede bulunmayan, herhangi bir coğrafi bölgeyi işgal ederek orada yeni bir yönetim sistemi kurmaktan ziyade öngörülmesi güç nitelikteki asimetrik askeri eylemlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu askeri eylemlerin yöneldiği kitlesel tehdit, genellikle sınırlı bir bölgeden oluşmaktadır (Whittaker, 2012). Anlık olarak eyleme geçebilmeleri nedeniyle saldırıları öngörülemeyen terör örgütleri, farklı devletlerde farklı boyutlarda silahlı ataklar gerçekleştirmektedir. Günümüzde küresel boyuta ulaşan terörizme karşı bir bütün olarak mücadele verilebildiği takdirde pozitif sonuçlar alınabilmektedir. Bu bağlamda hem kolluk kuvvetlerinin hem de askerlerin birlikte ve koordineli olarak hareket etmeleri, başarılı bir mücadelenin ortaya çıkmasını imkanı kılmaktadır (Baysal, Karakas & Luleci-Sula, 2019: 1205).

Toplumsal Travmanın Kuşaklararası Yansımaları

“Toplumsal şiddet döngüleri: savaşlar, terör olayları ve soykırımlar” geçmişten günümüze belirli oranda azalma eğilimi gösterse de bu katastrofik kitlesel eylemler hala varlıklarını sürdürmektedir. Dissoanalitik açıdan “yanlış çocuk yetiştirme stilleri”, “disfonksiyonel aileler” ve “psikotoplumsal baskılar”, savaşların ve terör olaylarının etken ajanlarıdır (Öztürk, 2022b: 5). Ebeveynlerin benimsedikleri ve uyguladıkları şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin içerisinde adeta saklanarak kuşaklararası geçiş yapan çocukluk çağı travmaları, kitlesel şiddet eylemleriyle kendini göstermektedir. Dissoanaliz kuramına göre savaş ve terörizm gibi toplumsal travmaları destekleyen bireylerin günümüzde hala azımsanamayacak oranda bulunması, aile psikopatolojilerinin ve çocukluk çağı travmalarının kuşaklararası hatta kuşaklararası geçiş gösterdiğinin en önemli göstergesidir (Öztürk, 2022c: 1364). Savaş ve terörizm gibi kitlesel şiddet olaylarının bir “toplumsal travmatik döngü” halinde kuşaklararası ekseninde geçmişten günümüze aktarılmasında, disfonksiyonel ailelerin benimsedikleri empati kesintili yanlış çocuk yetiştirme stillerinin majör bir rolü bulunmaktadır. Özellikle duygusal açıdan istismarcı, şımartan ve anne-babalık reddi gibi görünürde normal iletişim dinamikleri ve ilişki stilleri bulunan ailelerin yetiştirdikleri çocuklar, ebeveynlerinin ikircikli tutumları sebebiyle kuşatıcı bir “dual açmaz” içerisine girerler (Öztürk & Derin, 2020: 15; Öztürk, 2023a: 305).

Deneyimledikleri kuşatıcı dual açmazı sonlandırmak amacıyla çocuklar ya ebeveynlerine bağlanmakta ya da anne-babalarına karşı kendilerini ruhsal açıdan korumaya çalışmaktadır. Ancak buradaki bağlanma süreci, ebeveynlerin dissosiyojen doğaları sebebiyle “istismarcıya bağlanma” olarak yaşantılanmaktadır. Aile içi travmatizasyonun ve reviktimizasyonun hüküm sürdüğü bu disfonksiyonel ebeveynlerle “güvensiz bağlanma” veya “istismarcıya bağlanma” kurulmakta hatta istismarcıya bağlanma, bir süre sonra “istismarcıyla identifikasyon” sürecine dönüşmektedir (Öztürk, 2020: 10; Ross & Halpern, 2009). İstismarcıya bağlanmanın ve istismarcıyla identifikasyonun ardıl bileşeni olarak “histerik körlük” geliştiren travmatize özneler, kendilerini adeta yok sayan liderlerini takip ederek yapmaları istenilen görevleri en kısa sürede yerine getirmektedirler. Yanlış çocuk yetiştirme stillerini benimseyen her birey, toplumsal travmaların varlanış göstermesinde etkin bir rol oynamaktadır (Öztürk, 2020: 4). Öztürk’e göre dünyanın bütün uluslarında ardıl savaşların ve terör atak-

larının sonlandırılarak küresel barışın ve psikotoplumsal huzurun sağlanabilmesi adına çocukluk çağı travmalarını önleme stratejileri ve doğru çocuk yetiştirme stilleri geliştiren dissoanaliz kuramı temelli “dissoanalitik psikotoplumsal çözümler”in uygulanması öncül bir öneme sahiptir (Öztürk, 2022b: 40).

Savaş ve çatışma, bireylerin ruh sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olup; bu travmatik yaşantıların psikojen izleri, ardışık nesillere kadar uzanabilmektedir. “Sessizlik komplosu”, “inkâr”, “kahramanlaştırma”, “kaçınma” ve “suçlama”, toplumsal travmanın bireyler üzerindeki ruhsal yansımaları arasında yer almaktadır (Rinker & Lawler, 2018: 150). Toplumsal travmaların nesiller arası mevcudiyetini korumasında ya da kuşaklararası travma geçişinde bölünmüş aileler ve bölünmüş gruplar önemli bir role sahiptir (Grand & Salberg, 2020: 209). Kuşaklararası travma geçişi ya da kuşaklararası travma aktarımı ilk olarak soykırımdan kurtulanların çocukları ile gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda ortaya çıkmış olup (Fromm, 2012) aynı zamanda bu fenomen, soykırım dışındaki diğer toplumsal travmaları deneyimleyen kişilerde ve onların çocuklarında tespit edilmiştir (Danieli, 1998; Volkan, Ast & Greer, 2002). Soykırım gibi majör bir travmatik yaşantıya yönelik çok sayıda çalışma olmasına rağmen, toplumsal travma deneyimleyen savaş gazileri ve çocukları ile gerçekleştirilen araştırmalar ise oldukça sınırlı düzeydedir (Dekel & Goldblatt, 2008: 281).

Toplumsal travmaya ilişkin kuramsal açıklamalarda kuşaklararası travma aktarımı, ana odak konuları arasında yer almaktadır. Çünkü bu toplumsal travma sadece kitlesel şiddet eylemine maruz kalanları değil, bu örseleyici olayın anlatılması aracılığıyla ardışık nesilleri de travmatize edebilmektedir (Hamburger, 2020a: 13). Kuşaklararası travma aktarımı sürecinde ebeveyn-çocuk arasındaki bağlanma dinamiklerinin temel bir rolü bulunmakta olup; çok sayıda travmatize ebeveyn, baş edilmesi güç örseleyici yaşantıları çocuklarına belirli oranda aktarmaktadır. Toplumsal travma söz konusu olduğunda örseleyici olay, sosyal çevrenin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu olumsuz deneyimler, çocuklara tekrarlı bir şekilde anlatılmaktadır. Bazen travmatik yaşantılar kelimeler kullanılmadan, sessizlikle de aktarılabilir. Toplumsal travma sadece aile içinde değil, çocuğun kendi sosyal çevresinde de tarihin adeta bir parçası haline gelir ki bu süreç, çocuğun “epistemik güveni”ni güçlü bir şekilde zedeler (Fonagy & Allison, 2014: 372). Epistemik güven, bir öznenin diğer kişilerin

bilgilerinin gerçek, güvenilir, genellenebilir ve kendisi ile ilgili olduğunu kabul etmesi ve ona güvenmesi olarak tanımlanmaktadır (Knapen ve ark., 2022: 312).

Fonagy, soykırım kurbanı bireylerin torunlarında deneyimlenen kuşaklaraşırı travma aktarımını, “korkmuş veya ürkütücü çocuk yetiştirme stilleri nedeniyle çocukta toplumsal travmayla ilişkili dissosiyatif durumlara karşı bir kırılma” şeklinde açıklamaktadır. Toplumsal travma kökenli dissosiyatif çekirdek ya da öz, çocukları bağlanma figüründen gelen, benlik yapısında entegre olmadan kalan ve üzerinde düşünilemeyen ya da yansıtılmayan travmayla ilgili düşünce kalıplarının içselleştirilmesine açık hale getirmektedir (Fonagy & Allison, 2014: 375). Çocuklar, psikolojik benliklerinin çekirdeğini oluşturmak adına ebeveynlerinin zihinsel temsillerini içselleştirmektedir. Toplumsal travma deneyimleyen anne-babalar, dissosiyatif edici bu süreçte kendi yaşlarını deneyimlemekte zorluk yaşamakta ve bu ebeveynlerin şiddet dolu örseleyici anıları, kendi çocuklarının benliklerine hatta ardıl nesillere aktarılmaktadır (Hamburger, 2020b: 60).

Toplumsal Travmanın Psikotraumatojik ve Dissoanalitik Yansımaları

Psikotraumatojik boyutları bulunan savaş ve terörizm; örseleyici deneyimler olarak hem bireylerin ruhsal entegrasyonları hem de kitlelerin psikotoplumsal entegrasyonları üzerinde uzun dönemli, kronik ve şiddetli dissosiyatif etkiler yaratmaktadır. Ardıl savaşlar, terör saldırıları ve katastrofik soykırımlar, çocukları, kadınları ve yaşlıları kapsayan sivillerin hem kitlesel saldırılara direkt maruz kaldıkları hem de tanık oldukları majör bir toplumsal travmanın ruhsal izleri, ardışık nesillerde kendini maksimal oranda psikopatolojik boyutlarda gösterebilmektedir (Derin & Öztürk, 2020: 12). Psikotraumatojinin ve sosyolojinin odak konuları arasında yer alan “toplumsal travma”, ruh sağlığı profesyonellerince hem klinik temelli bilimsel araştırmalarda hem de psikoterapi seanslarında, sosyologlar tarafından ise örseleyici yaşantıların toplumsal dinamikler üzerindeki etkisi ekseninde çalışılmaktadır (Rüsen, 2020: 45). Toplumsal travmalar, ruh sağlığı uzmanlarına inkâr, dissosiyasyon ve bastırma gibi bireysel savunma mekanizmalarının, gruplar ya da topluluklar tarafından kullanabildiğini göstermektedir. Toplumsal travmalara maruz kalan öznelere buldukları grup içerisinde sergiledikleri davranışlar, zaman zaman bilinçsizce ortaya çıkabilmekte ve kitleleri etkileyen örseleyici olaylar

karşısında bu bireyler, travmatize iç dünyaları tarafından kontrol edilebilmektedir. Psikotravmatoloji ve sosyoloji, toplumsal travmanın bireyden gruplara hatta topluluklara genişleyen bir pervasif psikotoplumsal etkisinin olduğunu vurgulamaktadır (Hamburger, 2020b: 61).

Psikotravmatoloji ve dissoanaliz, savaşlar ve terör saldırıları başta olmak üzere toplumsal travmanın temelinde “çocukluk çağı travmalarının”, “disfonksiyonel aile dinamiklerinin”, “yanlış çocuk yetiştirme stillerinin” ve “psikotoplumsal baskıların” yer aldığını kuvvetle vurgulayarak bu alanda çağdaş bir bilimsel yaklaşımın ön plana çıkmasını sağlamıştır (Öztürk, 2022a: 45; 2022b: 4). Psikotravmatolojik açıdan toplumsal travma hem terapistin hem de vakanın aynı ulusun parçaları olmaları durumunda her iki kişinin de yüzleşmeleri gereken bir realiteye işaret etmektedir. Toplumsal travma ile ilişkili yapılandırılan terapi seanslarında vakalarda, kitlesel şiddetin diğer kişilerle paylaşılmasına yönelik bir “sosyal ihmal” ya da örseleyici deneyim ile ilgili sürecin anlatılmasının aniden sonlandırılması görülebilmektedir. Travma terapilerinin temel bir unsuru olarak vurgulanan “tanıklık”, terapist ve vaka arasındaki alyans aracılığıyla bir işlev görmektedir (Mucci, 2018). Toplumsal travma söz konusu olduğunda bireyler tarafından yoğun bir şekilde deneyimlenen dissosiyasyon; intrapsişik fenomenler olan “sessizlik komplosu”, “inkâr” ve “önemsizleştirme” gibi aslında gerçekliğin ta kendisidir. Dissosiyatif yaşantılar, psikoterapilerde intrapsişik ve toplumsal travma bağlamında ele alınmalıdır. Tedavi sürecinde ruh sağlığı uzmanlarının, daha sessiz ve dinleyen taraf olmaktan ziyade örseleyici olayların nötralizasyonu odaklı aktif bir konumda bulunmaları, psikoterapinin başarıyla tamamlanması açısından temel bir öneme sahiptir (Hamburger, 2020a: 6).

Savaşların ve Terörizmin Önlenmesinde Dissoanalitik Psikotarihin Rolü

Adaletli, liyakatli, sağduyulu ve barış odaklı bireylerin oluşturduğu bir fonksiyonel toplumun inşası adına Öztürk tarafından yapılandırılan “dissoanaliz kuramı”, savaşları ve terörizmi önlemeye yönelik etkin stratejiler geliştiren “dissoanalitik psikotarih”in ortaya çıkmasını imkanı kılmıştır (Öztürk, 2022b: 8; 2023a: 303). Modern psikotravmatoloji ve dissoanaliz kuramı ekseninde Öztürk’ün oluşturduğu “dissoanalitik psikotarih”; çocukluk çağı travmalarından kronik baskılara, çocuk yetiştirme stillerinden disfonksiyonel nesillere ve kuşaklararası travma geçişlerinden kitlesel şiddet eylemlerine kadar uzanan geniş bir alanda araştırmalar yapan

ve özellikle savaşları, terörizmi ve soykırımları önleme odaklı etkin ve uygulanabilir stratejiler geliştiren bir bilim dalı olarak tanımlamaktadır (Öztürk, 2023b: 12). Dünyadaki tüm ulusların “psikokomünal terapi”lerinin gerçekleştirilmesiyle savaş yanlısı nesillerin ortadan kaldırılabileceğini vurgulayan “dissoanalitik psikotarih”, kuşaklararası travma geçişi ve kuşaklararası psikopatoloji aktarımı çalışmaları ile modern psikotravmatoloji ve psikotarih paradigmalarının entegratif sentezinden oluşan ünik ve holistik bir psikoloji kuramıdır. “İnsanlığın travmatik tarihinin dissoanalizi ve yeni psikotoplumsal gerçekliğin inşası” olarak anlam bulan dissoanalitik psikotarih; barış odaklı bir yaşam örgütlenmesi yaratmak amacıyla grupların ya da toplumların dissosiyatif bileşenlerini mutlak realite eşliğinde analiz etmektedir (Öztürk, 2023a: 308).

Dissoanalitik psikotarihe göre savaşlar ve terör atakları hatta soykırımlar, birer “toplumsal travma” olarak yaşantılanan ebeveynlik pratiklerinin negatif ya da pozitif yöndeki transformasyonunda etken ajanlar şeklinde işlev görmektedir (Öztürk, 2023b: 21). “Modern psikotarih: dissoanalitik psikotarih”, bireysel travmalar olarak çocukluk çağı travmaları ve toplumsal travmalar olarak ise savaşları önleme adına psikoloji, psikiyatri, antropoloji ve sosyolojiden çok daha başarılı stratejiler sunmaktadır (Öztürk, 2023a: 306). Öztürk, “Savaşlar, kalbi kırılan ve yalnızlığa terk edilen çocukların geçmiştten günümüze sızan binyıllık feryatlarıdır ya da intikamlarıdır hatta gülümsemeleri çalınmış çocukların binyıllık travmatik yaşantılarının ruhsal izleridir!” ifadesiyle, bireysel travmalar ile kitlesel travmalar arasındaki birbirine dönüşebilen psikotoplumsal dinamiğe vurgu yapmaktadır. Toplumsal travmanın ruhsal izleri “kuşaklararası travma geçişi” ve “kuşaklararası psikopatoloji aktarımı” olarak asırlar boyunca insanlık tarihinde mevcudiyetini sürdürmeye devam etmektedir (Öztürk & Derin, 2023: 37). Dissoanaliz kuramının ve dissoanalitik psikotarihin kurucusu Öztürk (2023b: 5) ile psikotarihin dünyadaki en değerli temsilcisi olan deMause (2001: 362)’a göre, yanlış çocuk yetiştirme stilleriyle doğru orantılı olarak geçmişte çocukların, günümüzün disfonksiyonel aileleri içerisinde büyüdüklerini hatta o dönemde dissosiyatif yaşantıların norm olduğunu söylemek mümkündür.

“Modern psikotravmatoloji” ilkeleri ekseninde Öztürk tarafından bir modern psikotarih yaklaşımı olarak geliştirilen “Dissoanalitik Psikotarih”, ardışık savaşlara, terör ataklarına ve katastrofik soykırımlara karşı “psikotoplumsal krizlere müdahale terapisi”dir. Dissoanalitik psikotarihe göre,

bir topluluğun ya da ulusun “ocukluğun gerçek tarihi” yani “travmatik tarihi” ve “ocukluk algıları” üzerine ne kadar çok psikotravmatoloji ve psikotarih temelli bilimsel çalışması varsa o topluluk ya da ulus, aynı oranda değişim, gelişim ve barış odaklıdır (Öztürk, 2023a: 310). “Modern psikotravmatoloji ilkeleri”, “dissoanaliz kuramı” ve “dissoanalitik psikotarih” perspektiflerinden travmatik yaşantıları önlemeye dair gerçekleştirilecek psikotoplumsal müdahalelerle; savaşların, terör olaylarının ve soykırımların dünyadaki tüm uluslar adına sonlandırılabilceği kuvvetle vurgulanmaktadır ki bu bağlamda travmatize bireylerin, grupların ve toplulukların dissoanalizleri gerçekleştirilemediği sürece hiçbir ulus, şiddet kökenli borderline bileşenlerinden kurtulamaz; kendileşme temelli hem entegratif hem de fonksiyonel “yenileşim” odaklı uzun erimli bir yaşam örgütlenmesine sahip olamaz (Öztürk, 2022a: 42; 2022b: 5; 2023b: 12)!

KAYNAKÇA

- Baysal, B., Karakas, U. ve Luleci-Sula, C. (2019). Uluslararası siyaset sosyolojisi ve güvenlik: Küresel terörizm, sınır güvenliği ve vatandaşlık örnekleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1203-1231.
- Bettelheim, B. (1947). Concentration camps, German. In W. Yust (Ed.), 10 eventful years: Volume two (2, II): *Concentration camps to ley* (pp. 1–16). Chicago, iL: Encyclopedia Britannica.
- Bohleber, W. (2000). The development of trauma theory in psychoanalysis. In S. Varvin & T. Stainer Popovic (Eds.), *Upheaval: Psychoanalytic perspectives on trauma* (pp. 207–234). Belgrade: International Aid Network.
- Clausewitz, C. V. (2003). *Savaş Üzerine*. (C. von Clausewitz, Ed.) (2. bs.). İstanbul: Eriş Yayınları.
- Danieli, Y. (Ed.). (1998). *International handbook of multigenerational legacies of trauma*. Dordrecht: Springer Science & Business Media.
- Dekel, R., & Goldblatt, H. (2008). Is there intergenerational transmission of trauma? The case of combat veterans' children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 281–289.
- deMause, L. (2001). The evolution of childrearing. *The Journal of Psychohistory*, 28(4), 362.
- Derin, G., & Öztürk, E. (2020). Savaş ve terörizm: Psikotraumatojik temelli teorik bir yaklaşım. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 6(1), 11-36.
- Diner, D. (1990). Between aporia and apology: On the limits of historicizing national socialism. In P. Baldwin (Ed.), *Reworking the past: Hitler, the Holocaust and the historians' debate* (pp. 135–145). Boston: Beacon Press.
- Fonagy, P., & Allison, E. (2014). The role of mentalizing and epistemic trust in the therapeutic relationship. *Psychotherapy*, 53(3), 372–380.
- Fromm, M. G. (Ed.). (2012). *Lost in transmission: Studies of trauma across generations*. London: Karnac.
- Grand, S. & Salberg, J. (2020). Trans-generational transmission of trauma. In: A. Hamburger, C. Hancheva & V. Volkan (Eds.), *Social trauma:*

An Interdisciplinary Textbook (pp. 209–215). New York: Springer Nature.

Hamburger, A. (2020a). Social trauma: A bridging concept. In: A. Hamburger, C. Hancheva & V. Volkan (Eds.), *Social trauma: An Interdisciplinary Textbook* (pp. 3-17). New York: Springer Nature.

Hamburger, A. (2020b). The complexity of social trauma diagnosis and intervention. In: A. Hamburger, C. Hancheva & V. Volkan (Eds.), *Social trauma. An Interdisciplinary Textbook* (pp. 3-17). New York: Springer Nature.

Knapen, S., van Diemen, R., Hutsebaut, J., Fonagy, P., & Beekman, A. (2022). Defining the concept and clinical features of epistemic trust: A Delphi study. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 210(4), 312-314.

Laub, D. (2005a). Traumatic shutdown of narrative and symbolization: A death instinct derivative? *Contemporary Psychoanalysis*, 41(2), 307–326.

Mucci, C. (2018). *Beyond Individual and Collective Trauma*. New York: Taylor and Francis.

Öztürk, E. (2020). *Travma ve Dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı*. 2. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi. p.1-33.

Öztürk, E. (2022a). Modern psikotravmatoloji ve dissosiyasyon teorileri. E. Öztürk, (Ed.). *Psikotravmatoloji içinde* (41-49). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E. (2022b). Dissoanaliz ve psikotoplumsal bilinç alyansı kuramı inkar travması ve dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçisi. E Öztürk (Ed.), *Psikotravmatoloji içinde* (1-40). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E. (2022c). Dissoanalysis as a modern psychotraumatology theory: Denial trauma and mass dissociation versus dissociative revolution and psychocommunal therapy. *Medicine Science*, 11(3),1359-1385

Öztürk, E. (2023a). Dissoanalytic psychohistory: Dissoanalysis of the traumatic history of humanity and the construction of a new societal reality. *Medicine Science*, 12(1), 303-18.

Öztürk, E. (2023b). Dissoanalitik psikotarih: Soykırımların, baskıların,

çocuk istismarlarının ve savaş travmalarının dissoanalizi. E. Öztürk, (Ed.). *Savaş Psikolojisi* içinde (1-35). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E., & Derin, G. (2020). Terör ve travma: Psikotravmatolojik bir değerlendirme. F. Aşıcıoğlu (Ed.), *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm* içinde (14-24). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E., & Derin, G. (2023). Dissoanaliz kuramı açısından savaş psikolojisi ve göç travması: Savaş kökenli kuşaklararası travma geçişi ve kuşaklararası psikopatoloji aktarımı. E. Öztürk, (Ed.). *Savaş Psikolojisi* içinde (36-51). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Prince, R. (2009). The self in pain: The paradox of memory. The paradox of testimony. *American Journal of Psychoanalysis*, 69, 279–290.

Rinker, J., & Lawler, J. (2018). Trauma as a collective disease and root cause of protracted social conflict. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 24(2), 150.

Ross, C. & Halpern, N. (2009). *Trauma model therapy. A treatment approach for trauma, dissociation, and complex comorbidity*. Richardson, TX: (1. bs.). Richardson: Manitou Communications.

Rüsen, J. (2005). Historizing nazi-time. Metahistorical reflections on the debate between Friedländer and Broszat. In J. Rüsen (Ed.), *History. Narration—Interpretation—Orientation* (pp. 163–188). New York, Oxford: Berghahn Books.

Rüsen, J. (2020). The wounds of history: About the historical dealing with traumatic experiences. In: A. Hamburger, C. Hancheva & V. Volkan (Eds.), *Social trauma: An Interdisciplinary Textbook* (pp. 43-51). New York: Springer Nature.

Varlık, A. (2013). Savaşı tanımlamak: Terminolojik bir yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 114-129.

Volkan, V. D., Ast, G., & Greer, W. F. (2002). *The third Reich in the unconscious: Transgenerational transmission and its consequences*. New York: Brunner-Routledge.

Whittaker, D. (2012). *The terrorism reader*. London: Routledge.

A Humanistic Approach to the Cultural Background of the Prevailing Level of Dowry in Tlemcen Society

Pr. BEKKOUCHE Born KECHIOUCH Nassira

*Algeria, Tlemcen University
ORCID: 0009-0005-0495-317X
E-mail: kechiouchnassira189@gmail.com
Culture13@hotmail.fr*

Abstract

Dowry is an economic and social symbol associated with marriage, which is one of its conditions. Its value is determined in the initial agreement prior to the reading of Fatiha. In many societies, the value of dowry is linked to the economic level of the groom's family. The Tlemceni community has been known to exaggerate the amount of dowry required for marriage, which has led to much debate and controversy among this community member. So what is the cultural background behind the over-dowry in the Tlemceni community? We will try to answer this important question in this research.

Keywords: *Dowry; Exaggeration; Parents; Saving; Tlemcen.*

Tlemcen Toplumunda Hakim eyiz Düzeyinin Kültürel Arka Planına Hümanist Bir Yaklaşım

Özet

Çeyiz, evliliğin şartlarından biri olan evliliğin ekonomik ve sosyal bir simgesidir. Pek çok toplumda eyizin değeri damadın ailesinin ekonomik düzeyiyle bağlantılıdır. Tlemceni topluluğunun evlilik için gereken çeyiz miktarını abarttığı biliniyor ve bu da bu topluluk üyesi arasında pek çok tartışmaya yol açıyor. Peki Tlemceni toplumundaki aşırı eyizin ardındaki kültürel arka plan nedir? Bu araştırmamızda bu önemli soruyu cevaplamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *eyiz; Abartı; Ebeveynler; Kaydetme; Tlemcen.*

Introduction

Marriage in Muslim societies in general and Arab societies in particular is a social system that contributes “a large share to the organization of the group. It is based on a preference for the permanent relationship between the parties and the desire for a common life. This is encouraged by the group’s contempt for those who deviate from it” (Abdelhamid, 1981, p. 100). “Historically, it is the first node in the social relations network to allow a particular society to perform its joint activity” (Ben Nabi, 1974, p. 49)

To be considered a marriage, marital union is required to take place in accordance with the conditions set by custom or law, regardless of their form, including giving the mehr (dowry) to the wife.

Semantic and Terminological Definition of Dowry

The dowry semantically is Sadak and its plural is dowries (Ibn Mandour, 2003, p. 216). In the Islamic law, it is the money that men have to give to a woman to marry her by a marriage contract (Ibn Abidin, 1386AH, pp. 100, 101). The dowry is called other names such as Sadak, charity, gift, wage, Faridha, Ghalaik, Okr and Hibaa. (Zelai, p. 136)

Dowry Functions in Different Communities

Dowry functions can be summarized in many communities as follows:

First: legalizing marriage. Thus, it is distinct from other units where men and women live without legal status, and therefore do not produce any reciprocal relations or economic obligations between these parties. (Al-Jawhari, p. 293)

Second: according to Murdoch, the dowry reflects the price of the bride’s children belonging to the tribe, especially African Negroes who follow the right to marry and replace the wife with her sister without a dowry in case the wife is barren and does not procreate. (Al-Ashmawy, 2011, p. 200)

Third: some anthropologists, who are supporters of the exchange, argue that the dowry paid to the bride’s family in some societies is in fact a price for her, or compensation for the loss suffered by her family as a result of the loss of her work and effort. According to this theory, the marriage selection process becomes a business transaction or some kind of trade-off

that takes place in the marriage market, and is subject to profit and loss. (Salem Al-Ahmar, 2004, p. 92)

Fourth: dowry in contemporary primitive societies is compensation paid to the bride's parents for their loss of the girl and the children she gives birth to. That is, it is material compensation for the loss of an unlimited number of births that could have affected the girl's society, and strengthened this society numerically and politically. (Riad, p. 504)

Fifth: In some traditional societies, the dowry that is originally paid to complete one marriage quickly moves from one family to another and from one clan to another to complete many other marriages. In the end, it links a large number of families belonging to a number of clans to the ties of affinity, in addition to the rights, duties, obligations, as well as political and economic responsibilities and mutual kinship. (Al-Ashmawy, 2011, p. 201)

Sixth: the dowry must be consistent with the social status of the bride, the groom, and their families and with the social benefits it brings to the newlyweds. (Al-Ashmawy, 2011, p. 201)

Seventh: The payment of the dowry entitles the husband to enjoy and use his family and sexual rights towards his wife, and also grants the wife the same rights. (Al-Ashmawy, 2011, p. 201)

Dowry (Mehr) from the Islamic Perspective:

The dowry in our Islamic religion is the committed money of the engaged to own her guardianship. It refers to the money granted to the woman in the marriage contract in order to enjoy her. The prophet peace be upon him says: "The conditions that are most deserving of fulfillment are those by means of which the private parts become allowed to you." (Al-Bukhari, 1992, p. 970)

Islam took care of women, respected them, and gave them several rights including the right to possess. In the pre-Islamic period, woman was both rejected and unappreciated, thus her guardian was acting in her pure money, not allowing her to possess or act. (Sâbik, 1983, p. 135)

Islam lifted this burden on her, imposed the dowry to be given to her and made it a right for her by the man, in addition, her father or the closest people to her cannot take anything from her except under consent and

choice. Allah said: “And give the women their dowries unasked, willingly and as agreed gift, but if they be pleased to remit you a portion thereof, of their own free will, and then take it with grace and pleasure.”(Surah An-Nisa, Verse 04)

The legal conditions of the marital relationship are not fulfilled until the fiancé provides the engaged with the conditional or agreed-upon dowry. The dowry may be divided into two parts: prompt and deferred, to prove the first with marriage, and the second in the event of divorce or death. The prompt dowry may be cash, received by the woman before or after intercourse, or non-monetary, which the man must pay when the woman demands it. In any case, whether the dowry is split or not, it is a fixed right of women, destined to be given to her.

As for the limit of the higher dowry in Islam, there is no ceiling for it, the important thing is to avoid exceeding the bounds of extravagance «...and eat and drink but exceed not the bounds, for He does not love those who exceed the bounds» (Surah Al-An'am, Verse 141). Many Muslim scholars have stipulated that it is necessary to facilitate the dowry and rather than exaggerate it. Moreover, a number of prophetic hadiths are narrated, including:

1- Aisha, may God bless her, said: The prophet of Allah (Peace Be upon Him) said: “It is a woman’s blessing to make it easier and reduce her dowry.” (Ibn Habban, 1414AH, p. 405)

2- Ibn Abbas said that the prophet (Peace Be Upon Him) said: “The best of them is who has the easiest dowry” (Ibn Habban, 1414AH, p. 342), and it means being easy for the man.

3- Aisha, may God bless her, said: The prophet (Peace Be upon Him) said: “The greatest women are those with the easiest dowry.” (Alhakim Al-Nisapuri, 1990, p. 194)

Dowry From an Anthropological Perspective:

The payment of dowry is an economic symbol associated with marriage, and Murdook states that the dowry system is common in African communities and Indonesia. It prevailed in most ancient societies and it is a condition of Islamic marriage. It also prevailed among Hebrews and most peoples who follow the matrilineal lineage system. (Al-Ashmawy, 2011, p. 200)

The dowry is called bride wealth or bride price, and it refers to goods, gifts and money provided by the groom's relatives to the bride's relatives. A dowry is a common image of wealth sharing. In Europe and the Near East, it means the material recompense that a woman returns with when she marries. (Laporte & Barnier, 2004, p. 79)

The form of the dowry varies from society to society, and in some African societies, it takes certain forms such as fabrics, spears, handcuffs, iron bars and beer bottles. This pattern is found in many East and West African communities and Congo. Sometimes the dowry is provided in addition to some specific services for the girl's father in the premarital period, where the husband must live, before and after his marriage, in the village of his father-in-law and work either on his farm or grazing his cattle herds. This pattern is found between the people living in the Nuba Hills, some Nigerian tribes and some matrilineal communities living in northeastern Rhodesia. In some other societies, a man who cannot provide dowry is allowed to marry in exchange for residence and service to his father-in-law, in return for which his grandchildren join the wife's family (Hay Morsi, 2007, p. 292). In many African societies, dowry is provided in the form of livestock, and this pattern is common among all peoples where livestock play an important role in their economies such as South Africa, South Rhodesia, East and West Africa, South Sudan and others. (Hay Morsi, 2007, p. 293)

Livestock received by families in the form of dowry for their daughters is of no economic importance per se, as in many cases they are kept by the girl's father for use in paying the dowries of his sons who marry. These cattle are therefore an important reason for maintaining the intimacy between the brother and his sister, who, through her dowry, helped him marry, i.e. the sister's dowry is used as a brother's dowry at the same time, and this is what happens in the Baganda tribes (Hay Morsi, 2007, p. 293). This is one of the dowry functions that we will address later.

The Prevailing Level of dowry in the Tlemceni Society and its Cultural Background

The value of the dowry in Tlemcen is determined in the initial agreement prior to reading *Fatiha*. Its value is linked to the economic level of the groom's family. Although Islamic law did not specify the amount of dowry, nor did Algerian family laws, the determination of the amount of dowry

in the Tlemceni community was left to the custom (Bourdieu, 1974, pp. 14, 18). This is why the dowry is so high, especially in the last quarter of this century. This rapid upward rise has undoubtedly negative effects on the marriage process itself. The number of young men and women coming to marriage has begun to dwindle year after year, while the number of maidens has been rising. This phenomenon has led to the spread of many social ills among young people, such as adultery and sodomy, which has prompted clerics and the law to address them. (Al-Bukhari, 1992, p. 1977) Since this phenomenon (over-dowry) has great dangers for Islamic youth, the Prophet's Sunnah has already called for easiness concerning the dowry case. It was mentioned in the Sahih: Ali Ben Abd Allah told us: Sufyan told us: I heard Abu Hazim say: I heard Sahl bin Sa'd say:

While I was (sitting) among the people in the company of Allah's Apostle a woman stood up and said, "O Allah's Apostle! She has given herself in marriage to you; please give your opinion of her." The Prophet did not give her any reply. She again stood up and said, "O Allah's Apostle! She has given herself (in marriage) to you; so please give your opinion of her. The Prophet did not give her any reply. She again stood up for the third time and said, "She has given herself in marriage to you: so give your opinion of her." So a man stood up and said, "O Allah's Apostle! Marry her to me." The Prophet asked him, "Have you got anything?" He said, "No." The Prophet said, "Go and search for something, even if it were an iron ring." The man went and searched and then returned saying, "I could not find anything, not even an iron ring." Then the Prophet said, "Do you know something of the Qur'an (by heart)?" He replied, "I know (by heart) such Sura and such Sura." The Prophet said, "Go! I have married her to you for what you know of the Qur'an (by heart). (Didi, 1995, p. 139)

Nevertheless, the dowry is still high, not only for wealthy families, but also for all kinds of families in the rich and poor region, particularly in cities, so that boasting of high dowry between families has become a sign of high social status, even if this leads the fiancé's family to borrow to pay for the dowry, which is a cause for concern.

The agreed dowry in the Tlemceni custom is represented in gold (jewelry; such as Maskiyah and Krafach (Gold designs), necklace, bracelets, ring and earrings...etc), clothes (Blouza, Mansouj, Kaftan and its parts), furniture, and mattresses. Tlemcen's people are keen to buy gold for the bride, and they allocate a significant amount to it because they believe that gold

represent the savings element. This phenomenon is diagnosed with many popular proverbs, including:

“Hdayed li Chdayed” which means “keep your jewels for the most difficult hardships”

If in this proverb, hardships mean the harsh conditions that may affect the family (spouses), the word “Jewels” means what the husband offers his wife(gold...) in the dowry, which the wife usually saves for days of hardship.

It is also understood that the savings element is not intended for the immediate term but for long-term: (chronic diseases or husband’s death in particular), as gold and silver jewels are the savings fund to which the husband resorts in the case of a family calamity. This is why Jewels acted as a vaccine against the scourge of poverty in the concept of this proverb. Since the family needs some kind of guarantee to protect it from the evils of time, the will of this popular proverb remains a fundamental basis for every family that wants to be cautious against the circumstances of time (Mernissi, 1983, pp. 171-178).In the Tlemcen area, it is customary for the groom’s father to go to the bride’s house with one of his brothers or eldest children, offering the dowry to her guardian and asking for selecting the date of marriage.

The bride’s parents are also keen to have uncles as a manifestation of family solidarity. It is also up to the fiancé’s family to negotiate with the woman’s family because there is often some talking and response, as the representatives of the young man’s father reduce the amount of dowry required trying to propose a compromise to complete the agreement between the two families. It is well known to the people of Tlemcen that it is inappropriate for a suitor or his father to participate in these preliminary negotiations in order to avoid embarrassment.

What a husband pays in exchange for having a wife involves an idea very close to the concept of “buying”, just as the price in the case of purchase varies depending on the item to be purchased, as does the dowry, it rises and falls according to the bride’s qualities to be married (Diab, 1980, p. 271).However, this does not apply to all Tlemcen families, where in some families dowry negotiations are conducted quickly and easily, with acceptance and full consent between the parties without presenting conditions.

Thus, the father or one of her representatives says: “We are not selling a cow; we are simply asking for joy, and joy assures wealth.”

It should be noted, however, that the dowry is imposed not only on the male, but also on the female. The girl is also responsible for equipping the future matrimonial home, especially the mother of the girl who is criticized by the attendees on the wedding day if her daughter’s supplies are not satisfactory to the husband’s family. The greater the bride’s supplies are, the more the ladies speak and show their admiration or jealousy.

The girl herself was contributing to the work by embroidering pillows and Satarim (square and round small pillows) for her next house with pure silk on a white linen cloth, which was called” Al-Ghara Embroideries. “This embroidery is characterized by extreme accuracy, durability and beauty, and requires the girl several years of work after mastering the embroidery under the supervision of a (teacher).She also embroiders napkins, silk curtains, which are decorated with flowers of different bright colors. (Kettani, 1978, p. 115)

It is understood that, in addition to the condition we have mentioned, there is another basic condition which is the woman’s competence and ability to prepare her daughter, which may take a long time, and requires considerable money. Based on the proverb: “Bent abbat, chouf yemaha asm khabat”, meaning “Once the baby girl starts to crawl, her mother starts to gather her wedding supplies”. As noted above, this act achieves the demands of the husband’s family and shows the prestige of the wife’s family to the public. This processing also plays a big role in girls’ competition with one another, each one wants her supplies to be better than the others, as these supplies weigh the value of the bride, and make her occupy a prominent status among the members of her new family. (DIB MAHROUF, 1984, p. 94)

Conclusion:

We conclude from all this that the dowry in Tlemcen is imposed not only on men, but also on the woman’s parents. The dowry also continued to occupy an important socio-psychological cultural position. It is a symbol of social status, a means of pride and appearance, and a display of wealth. The more the dowry worth, the greater the value of the girl in the eyes of others, especially since Tlemcen’s customs require that everyone see the bride’s dowry during the wedding.

Bibliography

Abdelhamid, L. (1981). *Sociology*. Beirut: Arab Renaissance Printing and Publishing House.

Al-Ashmawy, M. (2011). *Life Course Study of Popular Customs and Traditions*. Alexandria - Egypt: University Knowledge House for Printing, Publishing and Distribution.

Al-Bukhari, M. (1992). *Sahih Al-Bukhari (Vol. Part.5)*. AinM'lila - Algeria: Dar al-Huda for Printing, Publishing and Distribution.

Alhakim Al-Nisapuri, M. b. (1990). *Almostadrik Ala Sahihayn (Vols. Hadith: 2732, Ed.1, Part.2)*. (M. Abdelkader Atta, Ed.) Beirut: Scientific Book House.

Al-Jawhari, M. (n.d.). *Anthropology, Theoretical Foundations and Practical Applications*. University Knowledge House.

Ben Nabi, M. (1974). *The Birth Of Society, Social Relations Network (Vols. Part 1, Ed 2)*. (A. S. Shaheen, Ed.) Damascus: Dar Al-Fikr.

Bourdieu, P. (1974). *Sociology of Algeria – What do I know? (Vol. N°802)*. Paris.

Diab, F. (1980). *Social Values and Customs*. Arab Renaissance Printing and Publishing House.

DIB MAHROUF, C. (1984). *Collection, AL MOUJTAMMA Function of the dowry in the Algerian City: the case of an average city – Tlemcen and its HAWZ*. ALGIERS: O.P.U.

Didi, O. (1995). *Custom as a source of law and culture*. Tlemcen- Algeria: Library of Popular Culture.

General Fikh overview. (n.d.). *Marriage and Divorce in Sharia. Family law- Supreme Court judiciary*.

Hay Morsi, E. B. (2007). *Human Anthropology (Vols. Part.1, 1er Ed.)*. (M. Abbas Ibrahim, Ed.) Alexandria - Egypt: Dar Al Wafa For Printing and Publishing.

Ibn Abidin, M. A. (1386AH). Hachiyat Ibn Abidin: Radd al-Muhtar (Vols. Ed. 2, Part 3). Beirut: Arab Heritage Revival House, Dar al-Fikr.

Ibn Habban, M. (1414AH). Sahih Ibn Habban in the order of Ibn Balban, The Book of Marriage, Bab al-Sadaq (Vols. Ed. 2, Part. 9). (S. Al-Arnaout, Ed.) Beirut: Dar al-Resala, Hadith:4095.

Ibn Mandour, M. B. (2003). Lissan Al-Arab, Letter of R andseparation of M (Vols. Part. 5, Ed. 1). (A. Haidar, Ed.) Beirut: Scientific Books House.

Kettani, S. I. (1978). Traditional Moroccan Family. Heritage Journal, Ministry of Culture and Arts, Issue 3, vol.9.

Laporte, P., & Barnier, T. J.-P. (2004). Anthropology. (S. Misbah, Ed.) Lebanon: University Foundation for Studies, Publishing and Distribution.

Mernissi, F. (1983). Sex idiologyin Islam. (D. BROWER, & A. MARIE, Eds.) Pollrt ed. Tience.

Riad, M. (n.d.). Human Study in Type and Civilization. Beirut: Arab Renaissance Printing and Publishing House.

Sâbik, S. (1983). Fiqh al-Sunna, 1983, (Vols. Vol. II, Ed. 4,).

Salem Al-Ahmar, A. (2004). Family Sociology between Endoscopy and Continuing Reality (Vol. 1er ed.). Lebanon: United New Book House.

Zelai, O. B. (n.d.). Tabyin Al-hakaik CharhKanz Dakaik (Vol. Part. 2). Islamic Book House.

Levels Of Reasoning And Their Impact On Universalism And Particularism In Ethics

Per Buhn

*Emeritus Professor of Practical Philosophy
Linnaeus University, Sweden
per.buhn@lnu.se*

Abstract

This article discusses psychologist Daniel Kahneman's two systems of thinking in relation to the field of moral philosophy. According to Kahneman, while System 1 thinking is fast and intuitive, System 2 thinking is slow and reflective. However, the reason why we trust moral reflection over spontaneous moral intuition is not that the former is "slow" and the latter is "fast", but rather that the reflective level introduces certain tools of rational criticism helping us distinguish between justified and unjustified moral judgements. This raises the further question whether critical reflection, aiming for truth and objectivity, might make us lose sight of more local moral values, such as loyalty to one's family, friends, and political community. The conclusion of this article will be that it is indeed possible to outline a moral theory that is both justified at the level of critical thinking and that makes sense of particularist commitments.

Keywords: *Kahneman, moral philosophy, universalism, particularism*

Usamlama Düzeyleri ve Etkileri: Etik Erensellik ve Tikelcilik Üzerine

Özet

Bu makale psikolog Daniel Kahneman'ın ahlak felsefesi alanına ilişkin iki düşünce sistemini tartışıyor. Kahneman'a göre Sistem 1'in düşüncesi hızlı ve sezgiselken, Sistem 2'nin düşüncesi yavaş ve yansıtıcıdır. Bununla birlikte, kendiliğinden ahlaki sezgi yerine ahlaki yansımaya güvenmemizin nedeni, ilkinin "yavaş" ve ikincisinin "hızlı" olması değil, daha ziyade yansıtıcı düzeyin, haklı ve gerekçesiz ahlaki sezgiyi ayırt etmemize yardımcı olan belirli rasyonel eleştiri araçlarını sunmasıdır. Bu durum, gerçeği ve nesnelliği amaçlayan eleştirel düşünmenin, kişinin ailesine, arkadaşlarına ve siyasi topluluğa sadakati gibi daha yerel ahlaki değerleri gözden kaçırmamıza neden olup olamayacağı sorusunu gündeme getiriyor. Bu makalenin vardığı sonuç, hem eleştirel düşünme düzeyinde gerçekleştirilen hem de tikelci bağlılıkları anlamlı kılan bir ahlak teorisinin ana hatlarını çizmenin gerçekten mümkün olduğudur.

Anahtar Kelimeler: *Kahneman, ahlak felsefesi, evrenselcilik, tikelcilik*

Introduction

According to a famous argument made by Nobel Prize laureate Daniel Kahneman we have two modes of thinking, one quick and intuitive, the other reflective and deliberative. While thinking along the lines of System 1 “operates automatically and quickly, with little or no effort and no sense of voluntary control”, thinking along the lines of System 2 “allocates attention to the effortful mental activities that demand it, including complex computations” and is often associated with “the subjective experience of agency, choice, and concentration” (Kahneman 2011: 20–21). According to Kahneman, System 2 thinking usually accepts and adopts the suggestions of System 1 thinking, organizing our spontaneous impressions into a consistent whole rather than challenging and modifying them. However, when System 1 thinking faces a difficult task that requires serious deliberation, such as figuring out the answer to a complex mathematical problem, or when it is confronted with observations or suggestions that fly in the face of normal expectations, such as a barking cat, System 2 thinking is called upon to solve the problem or to restore order and rationality to our world. More important, particularly from the point of view of moral philosophy, System 2 is assigned the task of a “continuous monitoring of your own behavior – the control that keeps you polite when you are angry, and alert when you are driving at night” (Kahneman 2011: 24).

At first sight, Kahneman’s two systems of thinking would seem to fit well with what goes on in moral deliberation. On the one hand, we seem to have a more or less spontaneous set of moral reactions to the actions of other people, reacting with disgust or contempt when we are confronted with unconventional sexual practices or ways of appearing in public, including ways of dressing, food preferences, and so on, that seem strange to us. On the other hand, as we reflect on our reactions, we may arrive at the conclusion that they were misplaced and that we should be more generous in our evaluation of other people’s practices and less complacent about our own traditions. So we seem to apply both System 1 and System 2 thinking in moral deliberation. However, the reason why we trust moral reflection over spontaneous moral intuition (if we do) is not that the former is “slow” and the latter is “fast”, but rather that the reflective level is supposed to introduce certain tools of rational criticism which will help us distinguish between those moral judgements that are truly justified and those that are not.

Two-level Models of Moral Philosophy: Methodological and Normative Concerns

To a moral philosopher Kahneman's idea of two systems of thinking suggests two different problems. One concerns methodology: would adopting a two-level model along the lines of Kahneman's two systems help us discover moral truths? Would we be able to transcend selfishness and subjectivity by identifying with a "view from nowhere" (Nagel 1986), that is, a perspective in which we approach ourselves and our position in the world from the outside, as one viewpoint among many other similar viewpoints? Presumably such a thought experiment would involve moving from the spontaneous impressions associated with a System 1 type of thinking to the more detached reflective deliberation associated with a System 2 type of thinking. Now, assuming that a rationally justified moral principle can be found at the level of critical thinking typical of Kahneman's System 2, how do we move to this level from the pre-critical System 1 type of thinking, at which our norms and values are influenced by various contingent prejudices and the conventional norms and values inherent in our culture and traditions? And what would make such a principle binding for concretely existing empirical persons, whose perspectives are situated in particular historical and cultural contexts rather than in "nowhere"? This is a methodological question for moral philosophy. In this article, I intend to argue that certain implications of rational agency provide both a justification of a supreme moral principle and the necessary motivation for rational agents to embrace such a principle.

Another problem concerns the normative outcome of a two-level reasoning process. Granted that our reasoning often requires that we move from the spontaneous, subjective, and particular to the reflective, objective, and universal, there are legitimate questions regarding when and how far the former kind of perspective should be subordinated to the latter. Are there perhaps areas in which we should not defer to a more detached level of thinking? As the philosopher Bernard Williams has pointed out, "reflection can destroy knowledge" (Williams 1985: 148). Certain valuable ethical commitments based on sentiments of loyalty, love, and affection may not survive critical reflection and the desire to have a rational foundation for every action may in fact leave us bewildered, uncertain, and confused rather than confident, enlightened, and clear about what to do.

Here, it will be argued that a universalist agency-based theory of human rights is capable of not only accommodating but actually justifying par-

ticularist duties and commitments that persons have to families, friends, political communities and other non-universalist groupings. Accordingly, the commitments of empirically existing persons to the various social contexts in which they find themselves are not cancelled or ruled out by their acceptance of a universalist and rationally justified morality of human rights. In this way, the level of rational agency can reconnect with the level of empirical agency, and persons can find many of their situated and contingent commitments supported even from the more abstract level of rational agency – provided, of course, that these commitments are consistent with human rights.

Two-level Reasoning in the History of Moral Philosophy

The idea of different levels of reasoning has certainly played an important role in moral philosophy. What Kahneman calls System 1 has often been associated with emotions, impulses, intuition, feeling, and subjectivity, while his System 2 has been identified with reason, rationality, control, and objectivity. These different aspects of the human agent has often been portrayed as being in conflict with each other and in need of some kind of harmonization or ordering. In ancient times, the theory of moral virtues expressed an ideal of a balanced human being, being able to control her impulses with the help of reason, suggesting a hierarchy of dispositions (see, for instance, Sharples 1996). Already Aristotle made a distinction between the level of general principles for right conduct, at which philosophy can provide some guidelines, and the more specific level of particular individual human beings trying to apply these principles to the particularities of the context in which they find themselves. At the level of general principles we can say of moral virtue that it is the mean between excess and deficiency: “It is possible, for example, to feel fear, confidence, desire, anger, pity, and pleasure and pain generally, too much or too little; and both of these are wrong. But to have these feelings at the right times on the right grounds towards the right people for the right motive and in the right way is to feel them to an intermediate, that is to the best, degree; and this is the mark of virtue” (Aristotle 1976: 101 [1106b]). At the level of practical application, this general account of moral virtue does not by itself tell us what to do and instead “agents are compelled at every step to think out for themselves what the circumstances demand, just as happens in the arts of medicine and navigation” (Aristotle 1976: 93 [1104a]). A different model involving two levels of moral reasoning was suggested in

the 18th century by David Hume. According to his model, we acquire a capacity for moral judgement by moving from a personal and subjective level of reasoning to a social and intersubjective one. In this move we are helped by language and its inherent tendency to render experiences generally accessible by means of abstraction and conceptualization, directing us towards a shared moral vocabulary: “General language ... being formed for general use, must be moulded on some more general views, and must affix the epithets of praise or blame, in conformity to sentiments, which arise from the general interests of the community. ... The intercourse of sentiments, therefore, in society and conversation, makes us form some general unalterable standard, by which we may approve or disapprove of characters and manners” (Hume 1975: 228–229).

Another kind of moral theory that builds on the idea of levels of reasoning can be found in the works of Immanuel Kant. According to Kant, and unlike Hume, we should not look for morality in a generalized form of a sentiment like sympathy, but rather opt for a level of reasoning that is free of sentiments altogether. Hence, we should move from the level of maxims, expressing what we want to do out of sympathy, antipathy, indifference, selfishness, or any other contingent motive, to the level of rationally necessary moral law. Morality, according to Kant, should not depend on how we happen to feel for each other or on what we want to achieve for ourselves. Hence, “an action done from duty has to set aside altogether the influence of inclination, and along with inclination every object of the will; so there is nothing left able to determine the will except objectively the law and subjectively pure reverence for this practical law” (Kant 1964: 68–69).

Unlike Hume, who thought of reason on its own as “utterly impotent” when it comes to motivating any action (Hume 1978: 457), Kant believed reason to be at the very foundation of morality. Given that the moral law must apply to all agents regardless of their personal preferences, and given that reason, in the minimal sense of non-contradiction, is inescapable for any agent, any maxim aspiring to the status of being morally justified must have a content that can be universally realized without any contradictions.

However, Kant’s method raises questions as to what it actually proves – does it only prove the immorality of maxims that cannot be consistently universalized, or can it also show that every maxim that can be consis-

tently universalized is thereby also morally right? Moreover, whether or not a particular maxim can be consistently universalized seems to depend on how it is formulated. A general maxim of the form “Lie whenever it suits your interests” may well be impossible to consistently universalize (since no one would be able to gain anything from lying in a world where everyone lies and people accordingly do not trust each other) but what about a more specific maxim like “Lie when it is necessary to save an innocent person’s life”? On the other hand, a maxim like “When alone in the dark, whistle” can be consistently universalized, but we would still find it odd to think of it as a moral principle (Frankena 1973: 32), reminding us that morality is not only about a certain form (universalizability) but also about a certain content (concerning important human interests).

The Utilitarian Approach of Hare and Brandt

In what may seem as a precursor of Kahneman’s theory the British philosopher Richard Hare distinguished between two levels of moral thinking, one “intuitive”, the other “critical”. At the intuitive level, we act in accordance with the norms and values that our parents have inculcated in us and that we would usually accept without much questioning. At the critical level, on the other hand, we go beyond these acquired intuitions, qualifying them, modifying them, and sometimes replacing them with other norms and values, chosen in a process of reasoning conducted “under the constraints imposed by the logical properties of the moral concepts and by the non-moral facts, and by nothing else” (Hare 1981: 40). At the level of critical thinking, we are supposed to be able to select moral principles as well as to resolve conflicts between them. For Hare, this means that while we at the intuitive level may uphold deontological principles concerning justice and rights (such as not sacrificing an innocent person’s life just to please a vindictive mob), the selection of these principles at the critical level will be based on utilitarian reasons about expected consequences (such as the expected negative impact that punishing the innocent is likely to have on people’s trust in the legal system). Hence, according to Hare, “the method to be employed is one which will select moral principles for use at the intuitive level, including principles about rights, on the score of their acceptance-utility, i.e. on the ground that they are the set of principles whose general acceptance in the society in question will do the best, all told, for the interests of the people in the society considered impartially” (Hare 1981: 156). Now one problem with Hare’s method is that it depends so heavily on people’s contingent beliefs that it blurs the

line between what is right and what people are willing to accept as right. As Hare himself observes, “what prima facie intuitive principles of substantial justice are the best for a particular society to adopt will vary according to the circumstances of that society”, including “the propensities of its members” (Hare 1981: 159). The critical level never severs the ties to the particularities of the society in which it is going to be applied. Hare believes it to be an advantage of his model that it takes a realistic approach to morality rather than being otherworldly utopian. He is also willing to accept the conclusion that his method might commit him to support that certain societies adopt moral norms very different from the ones he personally endorses, given the cultural and historical realities of these societies. Hare claims to believe that slavery is wrong and that democracy is right, but these conclusions, he adds, are based on contingent factual beliefs about what kinds of rules and constitutions best serve human societies: “If these were shown to be false, then the same philosophical views about the nature of the moral argument involved might make me advocate slavery and tyranny” (Hare 1981: 167).

The problem here is Hare’s critical level utilitarianism which forces him to look for those principles that will maximize the satisfaction of the actual preferences of all people affected by the principles, including not only the decent preferences of morally good people, but also the evil preferences of morally bad people. Of course, Hare would argue that what should be labelled “decent”, “evil”, “morally good” and “morally bad” can only be decided at the critical level – it is first when we have balanced all existing preferences against each other that we can say something about what is the morally right thing to do. However, for this very reason we are expected to take into account the preferences of religious fanatics and supporters of fascist and communist dictatorships on an equal footing with the preferences of their victims: “None has greater authority or dignity than another, so far as the reasoning goes” (Hare 1981: 179). And given that there are indeed societies where fanatics and extremists represent a substantial part of the population, and given that their preferences are intensely held and difficult to change, it is not that unlikely that they will emerge victorious from a critical level confrontation with the more tentatively held preferences of moderate liberals. Hence, Hare’s method blurs the distinction between what happens to be the dominant normative beliefs in a particular community and what is the morally right and just thing to do in that community.

Another utilitarian, Richard Brandt, has tried to avoid this outcome by extending rational criticism to include the very tenets of one's culture and community. According to Brandt, "we should like to step outside our tradition, look at it from the outside, and see where some more basic kind of criticism would lead" (Brandt 1979: 185). However, also Brandt may have to allow for the possibility of a morality that accommodates the beliefs of fanatics and extremists. This is so, according to his model, since a rational choice of a moral code requires that we pay attention to its "viability". That is, a rational chooser would not opt for a moral code that is not likely to be realized in her society: "It is at least close to the truth that a moral code is not viable unless its provisions can be wanted by most persons in the society" (Brandt 1979: 214). Accordingly, in a society dominated by religious fanatics, a person of a secular and liberal persuasion would not, in spite of her own convictions, choose a moral code that includes a right to freedom of religion (which would also include the right not to adhere to any religion at all) or freedom of opinion and speech (which would include the right to criticize religious practices and taboos).

Once again, the distinction between what people happen to believe is morally right (or can be expected to believe is morally right, after some critical thinking) and what is morally right is being blurred. And unless we are willing to accept that morality in the normative sense (that is, morality as a set of justified ought-judgements) depends for its content on morality in the positive sense (that is, morality as a set of ought-judgements that are believed to be justified by some relevant population), this cannot be a satisfying outcome of the two-level method. To reduce normative morality to positive morality is to adopt the position of cultural relativism, according to which what is good and right in the moral sense can only be decided by studying the actual moral beliefs and practices of one's society. However, as Julia Driver has pointed out, to do so is also to adopt a position of moral conformism, according to which the prevailing moral standards are always right – that is, until the majority changes its views. But is this really a credible view of morality? Is slavery right as long as the majority believes it to be right? Is it first when the majority changes its view of slavery that it becomes wrong? Would it not be more reasonable to claim that slavery was always wrong, but the majority did not realize this from the beginning? As Driver observes, "Moral progress is often achieved through the efforts of rebellious individuals with beliefs that do not conform to popular cultural beliefs. It seems odd to say that they were

wrong and that everyone else was right, until others just happened to start sharing their beliefs” (Driver 2007: 18).

Gewirth’s Theory of Rational Agency

A different account of morality that at least implicitly relies on levels of reasoning has been given by Alan Gewirth. According to Gewirth’s theory, agents logically must accept a moral principle of human rights. This is so, since every agent wants to succeed in her purposes – that is why she acts in the first place. Although different agents have different purposes – some want to climb mountains, others strive to complete their stamp collection – all successful action requires two necessary conditions, namely, freedom and well-being. While freedom involves an agent’s “controlling each of his particular behaviors by his unforced choice and ... his longer-range ability to exercise such control” (Gewirth 1978: 52), well-being consists in “the necessary preconditions of action” – such as being alive and enjoying physical and mental health – as well as “the abilities and conditions required for maintaining one’s level of goods and for retaining undiminished one’s capabilities of action” and “the abilities and conditions required for improving one’s level of goods and for increasing one’s capabilities of action” (Gewirth 1978: 58–59). In less abstract terms, this involves not being the victim of theft, betrayal, lies, broken promises, as well as having access to education and opportunities for earning an income and acquiring wealth for oneself; it will also include the personal virtues of prudence, temperance, and courage.

Now, given that no agent can rationally accept being deprived of freedom and well-being (since that would contradict her intention to achieve her purposes), all agents must, at least implicitly, claim rights to freedom and well-being; hence, every agent must also accept that all other agents are entitled to the same rights.

Now Gewirth’s method can be described as distinguishing between two levels of evaluative and normative reasoning. At the level of empirical agency, we have concretely existing human agents with particular goals that they want to realize and that they evaluate as good – at least in the sense that they prefer to see them realized rather than unrealized. Any such particular agent may or may not think of herself as having rights to freedom and well-being. She just wants to achieve the purpose of her action, and consequently she would react with frustration and anger if

others were to interfere with her agency. However, given the agent's positive evaluation of her goal of action, it is possible to ascribe to her further evaluations that she may be unaware of but that are indeed logically implied by her very agency. At the level of rational agency we identify such logical implications of the empirical agent's evaluations of her agency. In Gewirth's words, while his method "proceeds from within the standpoint of the agent, it also undertakes to ascertain what is necessarily involved in this standpoint. The statements the method attributes to the agent are set forth as necessary ones in that they reflect what is conceptually necessary to being an agent who voluntarily or freely acts for purposes he wants to attain" (Gewirth 1978: 44).

At the rational level, the agent can be described as evaluating her freedom and well-being as necessary goods, since they are needed for her successful agency in general, and not only for the realization of any particular purpose. Hence, as she, qua agent, cannot accept being deprived of her freedom and well-being (since this would contradict her intention to successfully realize her goals of action), she will claim rights to freedom and well-being against all other agents: "Hence, from the agent's standpoint, the necessity of his having freedom and well-being entails the necessity of other persons' at least refraining from interference with his having them. The latter necessity is equivalent to a strict practical 'ought' that he implicitly addresses to all other persons, and hence is also equivalent to a claim that he has a right to the necessary goods of freedom and well-being" (Gewirth 1978: 73).

Moreover, at the rational level the agent can see that since freedom and well-being are necessary goods for her qua agent, they must be necessary goods for all other agents as well. Accordingly, she will recognize that all agents are justified in claiming rights to freedom and well-being: "Since, then, to avoid contradicting himself the agent must claim he has the rights of freedom and well-being for the sufficient reason that he is a prospective agent who has purposes he wants to fulfill, he logically must accept the generalization that all prospective agents who have purposes they want to fulfill have the rights of freedom and well-being" (Gewirth 1978: 112). Accordingly, given that freedom and well-being constitute the generic goods of agency, being necessary to all successful actions, and that the rights to freedom and well-being therefore are generic rights, every agent must accept a moral principle, the Principle of Generic Consistency (PGC):

“Act in accord with the generic rights of your recipients as well as of yourself” (Gewirth 1978: 135; italics in the original).

Now, it could be argued against Gewirth’s theory that while a rational agent may well endorse the idea that other agents should refrain from interfering with the conditions of her agency, there is no reason why she should thereby commit herself to a moral principle prescribing universal rights to freedom and well-being for all agents. Richard Hare has raised precisely this objection against Gewirth’s theory, arguing that Gewirth cannot take us from self-interest to morality, since the agent is under no compulsion to universalize her prescription that she should have freedom and well-being into a prescription applicable to all agents: “We may readily admit that the agent has to prescribe that his purposes be fulfilled. Otherwise they would not be his purposes. ... But it has not been shown that he must prescribe this universally – that is, prescribe that this be so whoever is in the roles in question” (Hare 1984: 56; italics in the original). What we have, according to Hare, is an agent who out of rational self-interest holds that she should have freedom and well-being, but this agent is in no way necessitated to hold that all agents should have freedom and well-being, and it is only the latter claim that deserves to be called moral. Hare, however, ignores how universalizability works in Gewirth’s argument. According to Gewirth, the agent claims rights to freedom and well-being for the sufficient reason that she is an agent. From within her own perspective as an agent, her being an agent is also what justifies her rights-claim. Hence, the agent must (logically) hold that everyone else who is also an agent is entitled to freedom and well-being. Hence, the agent must indeed “prescribe universally” that all agents should have rights to freedom and well-being: “The agent logically must here recognize that other persons have the same rights he claims for himself because they fulfill the same justifying condition on which he has based his own right-claim” (Gewirth 1984: 210). Hence, the agent is indeed logically compelled to universalize her self-interested right-claims – she would contradict herself if she did not, since she would then assume both that being an agent does constitute a sufficient ground for right-claims (in her own case) and that being an agent does not constitute a sufficient ground for right-claims (in the case of other persons).

Compared to Hare’s two levels of moral reasoning, Gewirth’s model has the advantage that it is not vulnerable to the objection that it blurs the dis-

inction between what is morally right and what people happen to be willing to accept as morally right. On the contrary, Gewirth's model shows that any empirical agent who sets out to realize some particular goal of hers is thereby also logically compelled to accept a normative conclusion formulated at the level of rational agency that all agents have rights to freedom and well-being.

Motivation and Justification

Now it is important to note that Gewirth's move from the level of empirical agency to the level of rational agency is relevant for the justification of a moral principle rather than for the motivation to act morally. In his own words, "motivation is logically external to moral obligation, in that such obligation can exist even in the absence of a corresponding motivation" (Gewirth 1983: 239). With Gewirth's model, we are enabled to explain why certain actions are morally right and others are morally wrong. But there is no built-in guarantee that this explanation will actually motivate people do what is right and refrain from doing what is wrong. Social, cultural, legal, and religious norms may operate to limit an agent's interest in other people's rights to those belonging to her own society, culture, state, and religion.

Still, moral motivation is a dynamic phenomenon, and the human propensity to look for objective justifications – for what is morally right, full stop, and not only morally right for us – is an important factor in explaining how the moral circle can and has been expanded to include groups other than one's own: "In Plato's time, to appeal to the claims of 'all human beings' would have seemed absurd; but Plato's appeal to consider the welfare of all Greeks, rather than just Athenians, served the same progressive function as the appeal to all humans has served in more recent times" (Singer 1983: 117). The willingness to replace tribalistic norms and values with ideas of human rights and to substitute reason and democracy for religious fanaticism and despotism has certainly made a difference in our world. Although wars and massacres continue to afflict humanity, "there are grounds for thinking that over much of the world the changes of the last hundred years or so have been towards a psychological climate more humane than at any previous time" (Glover 2012: 3).

Moreover, to the extent that we want to be rational, we would also be motivated to accept a rationally justified moral principle. And it would seem that we indeed do care about being rational. Most of us are usually

concerned that the factual information we receive is true and consistent with what we already take to be true. A person lost in a foreign city at night, would certainly take an interest in whether or not the information she is given about the shortest and safest way back to her hotel is correct. She would be hesitant, to say the least, to act on information that appears to be untrue or illogical.

People may be mistaken about facts and they may be mistaken in their logical inferences, but they certainly seem to be motivated to make plans based on what they believe to be true and logically correct. Hence, the link between empirical and rational agents in Gewirth's theory might be stronger than some of his critics have assumed.

Accepting the validity of Gewirth's argument that reason can justify a moral principle, we should reject the relativist assumption that "there are no absolute facts of right or wrong, apart from one or another set of conventions" (Harman 1977: 131–132). Likewise we should reject the confident conclusion of the moral sceptic that "although most people in making moral judgements implicitly claim ... to be pointing to something objectively prescriptive, these claims are all false" (Mackie 1977: 35). To the extent that a supreme moral principle, such as the PGC, can be justified, it would also be possible to derive objective and universally valid moral judgements from this principle. Here, however, another problem will appear.

A large part of our everyday moral concerns relates to non-universal aspects of our human and social lives. We usually care for members of our family, for our friends, for the future of our political community in a stronger way than we care for humanity in general, not to mention the world of non-human animals. We may well recognize universal human rights, but we identify with particular other human individuals in a way that we do not identify with human beings in general. Are we wrong in cultivating such particularist loyalties? Or is it instead the universalism inherent in the rational level of agency that fails to do justice to the particularist aspects of what it means to be a human being?

Ethical Universalism and Ethical Particularism

At the level of empirical agency, we find all kinds of particularist attachments, from temporary and informal groups, such as sports teams and music lovers, to long-term intimate associations, such as families and friends, to more permanent and comprehensive groupings such as politi-

cal communities (nations) and religious congregations. Empirical agents acquire various duties of support in virtue of their membership in groups like these and typically these duties are particularist in the sense that they do not extend to all human beings universally but only to specific other members of the groups in question. For instance, parents have duties of care to their children that they do not have to children in general and that no other person has to their children; likewise, citizens have duties of support to their country that they do not have to other countries and which non-citizens do not have to their country.

Particularist duties are relational, existing between specific individuals in virtue of their shared group membership. By definition, such duties do not extend to everyone. In the words of Nel Noddings, “[o]ur obligation is limited and delimited by relation. ... We are not obliged to summon the ‘I must’ if there is no possibility of completion in the other. I am not obliged to care for starving children in Africa, because there is no way for this caring to be completed in the other unless I abandon the caring to which I am obligated” (Noddings 2003: 86).

Ethical particularism of the kind exemplified by Noddings need not deny the existence and validity of universal human rights. However, when it comes to the corresponding duties, it will hold that we owe help and support first of all to those with whom we are associated in some morally relevant way, and that we should help and support other people, if at all, only if doing so is consistent with our duties to our fellow associates. For an ethical particularist it is possible and even reasonable to argue that even if all agents have rights to freedom and well-being, it is not our business to look after all agents’ rights equally; our primary concern should be the rights to freedom and well-being of people with whom we are associated in some morally significant relationship, whether as friends, family members, fellow citizens, or any other similar relationship.

Now, it might be tempting to assume that such particularist conceptions of duty would be rejected by the ethical universalism of human rights. If all agents are equally entitled to have their freedom and well-being protected, how could we then be justified in giving priority to fellow members of more or less arbitrarily constructed groups that we happen to belong to? Such an assumption can be detected in Joseph Carens’s argument that the particularism of the nation state, according to which it can legitimately limit access to its territory and so assign different sets of rights to citi-

zens and non-citizens, is incompatible with the universalism of the human right of free movement: “The radical disjuncture that treats freedom of movement within the state as a human right while granting states discretionary control over freedom of movement across state borders makes no moral sense” (Carens 2013: 239). Likewise, Peter Singer questions the priority we give to the interests of fellow citizens: “There are few strong grounds for giving preference to the interests of one’s fellow citizens, at least when subjected to the test of impartial assessment, and none that can override the obligation that arises whenever we can, at little cost to ourselves, make an absolutely crucial difference to the well-being of another person in real need” (Singer 2016: 206).

Contrary to the views of Carens and Singer, however, ethical universalism is not only consistent with some forms of ethical particularism, but is actually capable of justifying them. Certainly, the requirement to respect human rights sets limits to what a state may do to promote its own citizens’ interests or what parents may do to promote their children’s interests. However, it is one thing to argue that particularist commitments are in this way conditional on their being consistent with human rights; it is altogether another thing to argue that such commitments are invalidated. Particularist duties can be consistent with human rights either by being derived from them or by being necessary to their protection.

A particularist duty can be derived from human rights when agents apply their right to freedom to associate with others for a shared purpose which in turn generates particularist commitments. For instance, when two persons choose to become parents, they exercise their right to freedom to associate with each other and to procreate. In the process, they acquire commitments to each other and to the resulting child, implying particularist duties of support and care. These particularist duties are morally justified since they are derived from the universal human right to freedom and since they do not involve any violation of other persons’ rights. The particularist duties of parents involve that they should be committed to the well-being of their child in a way that they are not committed to the well-being of any other child. However, for these particularist duties to be morally justified, they must still be consistent with the human rights of other persons, including other children. Accordingly, if faced with a conflict of similar rights between their own child and some other child, parents are morally permitted to give priority to their own child, but they are not

allowed to inflict harm on another child for the sake of protecting their own child. If they only have enough food to prevent one child from dying of hunger, they are morally permitted to give that food to their own child, even if that means that some other child will die of hunger; however, they would not be morally permitted to deprive some other starving child of its food for the sake of saving their own child from starvation.

This is not about the distinction between killing and letting die (Foot 1967), but rather about justified limits to the duty to rescue (Bauhn 2016). To act in accordance with our recipients' rights to freedom and well-being prohibits bringing about the death of an innocent child even for the sake of saving our own child's life; it also prohibits passivity when we can rescue a child's life at little cost to ourselves or anyone else. However, when we can rescue another child's life only at the cost of our own child's life, we are morally justified in choosing to save our own child's life.

Human Rights and the Particularism of States

Particularist commitments and duties are also morally justified when they are necessary to the upholding of human rights. The prime example here is the duty of citizens to support their state when this state protects human rights within its territory. Such a state typically upholds its citizens' rights to life, health, and property, and respects their right to freedom by having institutionalized a democratic constitution with various civil liberties. Citizens have a particularist duty to support such a state in recognition of its support for their rights. Hence, "[t]he particularistic concern for one's own state's interests is justified, at least in the first instance, not because it serves to maximize utility overall or even because it reflects an equal and impartial protection of human rights, but rather because, for each individual, the state protects his or her personal freedom and basic well-being" (Gewirth 1988: 301–302).

It should be noted here that the Gewirthian justification of duties to one's state is conditional and based on that state's protection of one's rights to freedom and well-being. This is very different from a communitarian justification of the kind offered by, for instance, Alasdair MacIntyre (1985) and Will Kymlicka (1995). In communitarian thinking the moral justification of a political community does not depend on its protection of the rights of its individual members but rather on its role in securing certain cultural traditions that are supposed to provide these members with a

meaningful life. Needless to say, these cultural traditions may well take a dismissive view of rights, especially the right to freedom and especially when that right conflicts with traditional norms and values.

Within Gewirthian theory citizens' particularist duty of support for their state is justified also at the level of rational agency, provided that this state protects their rights to freedom and well-being. The duty of support involves, among other things, performing productive work whereby needed goods and services are provided, paying taxes whereby public institutions and services supportive of freedom and well-being (such as schools, universities, libraries, hospitals, the police, the military, public transportation, sanitation, and so on) can be maintained, and, when needed, taking part in the military defence of the state.

A universalist morality of human rights justifies not only citizens' particularist commitment to their rights-respecting state, but also that state's particularist concern for its citizens' freedom and well-being. From the point of view of the PGC, the state can be perceived as a kind of institutional agent and its citizens as its recipients, since the state controls what effective access to freedom and well-being its citizens will have in important areas of their social life. Hence, the PGC applies to the state just as it applies to individual agents, and the state should act in accordance with its citizens' rights, providing an institutionalized protection of their freedom and well-being. Occasionally, this protection must be extended to non-citizens, as in the case of refugees trying to escape rights violations in another country. Here too the justifying reason for the state's duty to admit the refugees is that it controls whether or not the refugees will have effective rights to freedom and well-being. (The right to protection of non-citizen refugees is not absolute, however; it has to be consistent with the rights to freedom and well-being of the citizens of the admitting state. Hence, foreign terrorists who constitute a threat to these citizens' most basic rights can be justifiably denied asylum, regardless of the implications for the terrorists' freedom and well-being (Bauhn 2019).) A state may also appear as an agent in relation to other states and their citizens as the latter are affected by its foreign policies, trade agreements, aid programmes, and so on. Accordingly, the state should conduct its relations with other states in such a manner that it does not violate the human rights of their citizens; however, it does not have a duty to provide the citizens of other states with the institutionalized protection of freedom and well-being that it arranges for its own citizens.

A state upholding its citizens' rights to freedom and well-being can also be viewed as a necessary contribution to the universal realization of human rights. From the point of view of human rights, such a state, although it is territorially limited rather than global, upholding human rights locally rather than universally, still fulfils a morally necessary task. Without it, human rights would not be protected on this particular territory for this particular population. Hence, from the point of view of universalist human rights, and not only from the particularist point of view of its own citizens, it is morally required that such a rights-protecting state is preserved and allowed to continue to exist. This does not mean that it necessarily has to continue in its present shape and form – a state may dissolve in a morally permissible way, provided that the process of dissolution takes place in a way that respects the human rights of the population concerned. As an example of a morally justified split-up of a state, we could think of the peaceful dissolution of Czechoslovakia in 1993; as an example of a morally unjustified split-up, we could think of what happened to that same state in 1938, when Britain and France tried to accommodate Hitler by forcing the government of Czechoslovakia to hand over territory to Germany. (For a detailed discussion of the ethics of dissolving states, see Buchanan 1991.)

Conclusion

What the above argument has shown is that a two-level method of reasoning of the Gewirthian kind is capable of combining a universalist justification of a supreme moral principle with a particularist concern for local commitments and loyalties. Taking its point of departure in the particularist purposes of individual empirical agents, it shows how these purposes logically entail rights-claims to freedom and well-being that all agents must embrace and recognize at the level of rational agency. These universal rights to freedom and well-being in turn justify particularist concerns for one's family, friends, and political community. In this way, morality can be shown to accommodate everyday human concerns while at the same time transcend these concerns and provide them with a rational justification.

BIBLIOGRAPHY

- Aristotle. (1976). *Ethics*. London: Penguin Classics.
- Bauhn, P. (2016). The Gewirthian Duty to Rescue. In P. Bauhn (Ed.), *Gewirthian Perspectives on Human Rights* (pp. 212–226). New York and London: Routledge.
- Bauhn, P. (2019). Universalist Rights and Particularist Duties: The Case of Refugees. *Migration Letters*, 16(2), 145–153.
- Brandt, R. B. (1979). *A theory of the good and the right*. Oxford: Clarendon Press.
- Buchanan, A. (1991). *Secession*. Boulder, CO: Westview Press.
- Carens, J. (2013). *The ethics of immigration*. New York, NY: Oxford University Press.
- Driver, J. (2007). *Ethics: The fundamentals*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Foot, P. (1967). The problem of abortion and the doctrine of double effect. *Oxford Review*, 5, 5–15.
- Frankena, W. K. (1973). *Ethics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gewirth, A. (1978). *Reason and morality*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Gewirth, A. (1983). The rationality of reasonableness. *Synthese*, 57(2), 225–247.
- Gewirth, A. (1984). Replies to my critics. In E. Regis Jr. (Ed.), *Gewirth's ethical rationalism* (pp. 192–255). Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Gewirth, A. (1988). Ethical universalism and particularism. *The Journal of Philosophy*, 85(6), 283–302.
- Glover, J. (2012). *Humanity: A Moral History of the Twentieth Century* (2nd ed.). New Haven, CT, and London: Yale University Press.
- Hare, R. M. (1981). *Moral thinking*. Oxford: Clarendon Press.

Hare, R. M. (1984). Do agents have to be moralists? In E. Regis Jr. (Ed.), *Gewirth's ethical rationalism* (pp. 52–58). Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Harman, G. (1977). *The nature of morality*. New York, NY: Oxford University Press.

Hume, D. (1975). *Enquiries concerning human understanding and concerning the principles of morals*. Oxford: Clarendon Press.

Hume, D. (1978). *A treatise of human nature*. Oxford: Clarendon Press.

Kahneman, D. (2011). *Thinking fast and slow*. New York, NY: Farrar, Straus and Giroux.

Kant, I. (1964). *Groundwork of the metaphysic of morals*. New York, NY: Harper Torchbooks.

Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship*. Oxford: Clarendon Press.

MacIntyre, A. (1985). *After virtue* (2nd ed.). London: Duckworth.

Mackie, J. L. (1977). *Ethics*. London: Penguin Books.

Nagel, T. (1986). *The view from nowhere*. New York, NY: Oxford University Press.

Noddings, N. (2003). *Caring: A feminine approach to ethics and moral education* (2nd ed.). Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Sharples, R. W. (1996). *Stoics, epicureans and sceptics*. London and New York, NY: Routledge.

Singer, P. (1983). *The expanding circle*. Oxford: Oxford University Press.

Singer, P. (2016). *One world now*. New Haven, CT and London: Yale University Press.

Williams, B. (1985). *Ethics and the limits of philosophy*. London: Fontana Press.

Aydın İnsan ve Toplum Dergisi Yayın İlkeleri

Kapsam ve Hedef Kitle

Aydın İnsan ve Aydın Toplum Dergisi'nde, sosyal bilimlerin özellikle Psikoloji ve Sosyoloji odaklı tüm alanlarında ve alt alanlarında, araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makaleler veya daha önce yayımlanmış olan çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan derleme makaleler yayınlamaktadır. Ayrıca, alanda yayımlanan bilimsel kitaplara ait makale formatındaki değerlendirme yazıları ile kitap eleştirileri ve alana katkısı olan makalelerin İngilizce veya Türkçe çevirileri de kapsam dahilindedir.

Dergide yayınlanacak eserlerin daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ancak basılmamış bildirilerden üretilen makaleler, bu durum dipnotta açıkça belirtilmek koşuluyla kabul edilmektedir. Yayımlanan çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir. Yazıları yayımlanan yazarlara telif ücreti ödenmez. Dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar ve yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayın Dili ve Yayın Sıklığı

Dergide Türkçe makalelerin yanı sıra İngilizce makaleler de yayımlanabilir. İnsan ve Toplum Araştırmaları Dergisi yılda 2 kez yayınlanan hakemli akademik ulusal bir dergidir.

Değerlendirme Süreci

Yazım ilkelerine uygun olmayan çalışmalar hakem değerlendirmesine gerek duymadan geri çevrilir. Bir yazının dergide yayımlanabilmesi için iki hakem tarafından olumlu görüş bildirilmiş olması gerekir. Hakemlerden birinin olumlu diğerinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda editör tarafından üçüncü bir hakemin değerlendirmesine başvurulur.

Yazım Kuralları

Ana Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve koyu harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı sözcüklerin ilk harfi büyük olacak biçimde yazılmalı ve en fazla 10-12 sözcük arasında olmalıdır.

Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı koyu, adresler ise normal ve eğik karakterde harflerle yazılmalı; yazar(lar)ın varsa görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i ilk sayfada dipnot ile belirtilmelidir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 100, en fazla 150 sözcükten oluşan Türkçe "özet" ve İngilizce "abstract" bulunmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemeli; dipnot kullanılmamalıdır. Türkçe ve İngilizce özetleri altında bir satır boşluk

birakılarak, en az 3, en çok 5 sözcükten oluşan anahtar sözcükler (*keywords*) verilmelidir. Türkçe makalenin İngilizce başlığı olmalı ve *abstract*'ın üstünde gösterilmelidir.

Ana Metin: 17x24 cm boyutunda, MS Word programı, *Times New Roman* yazı karakteri ile 12 punto ve 1,5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında üst 3 cm., alt 3 cm., sol 3 cm., sağ 3 cm. boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazılar özet, abstract, şekil ve tablo yazıları da dahil 6.000 (altıbin) sözcüğü geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle ya da tek tırnak içinde yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti + eğik harfler gibi çifte vurgulamalara asla yer verilmemelidir.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Makaledeki tüm ara (normal) ve alt başlıklar (yatık) 12 punto ile sözcüklerin yalnız ilk harfleri büyük, koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konulmamalı ve bir satır sonra devam edilmelidir.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalı, siyah- beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Tablo ve şekiller ayrı ayrı sıra sayısı verilerek numaralandırılmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise yalnızca tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik (normal); tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik (*italik*) yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır.

Tablo 1: *Farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi*

Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmeli, hemen ardından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır.

Görseller: *Derginin alanı kapsamında gerekirse ilave edilir*

Dipnot: Dipnot kaynak göstermek için kullanılmamalı, dipnot kullanımına yalnızca açıklayıcı ek bilgileri için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir. Dipnotlarda kaynak göstermek için, metin içi kaynak gösterme yöntemleri kullanılmalıdır.

Alıntı ve Göndermeler/Atıflar: Yazar doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığı tüm alıntılara aşağıdaki örneklere göre göndermede bulunmalıdır. Burada belirtilmeyen durumlarda APA6 formatı kullanılmalıdır. Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve italik (eğik) yazı karakteri ile yazılmalıdır.

Metin içi alıntılarda göndermeler

Göndermeler için asla dipnot kullanılmamalıdır. Tüm göndermeler parantez içinde ve aşağıdaki biçimde yazılmalıdır.

Tek yazarlı çalışmaya yönelik genel göndermelerde;
(Carter, 2004).

Tek yazarlı çalışmanın alıntı yapılan belirli bir yerine göndermelerde;
(Bendix, 1997: 17).

İki yazarlı çalışmalara göndermelerde;
(Hacıbekiroğlu ve Sürmeli, 1994: 101).

İkiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve ‘vd.’ yazılmalıdır;
(Akalın vd., 1994: 11).

Kaynakça kısmında ise, birden fazla yazarlı yayınlara diğer yazarları da belirtilmelidir.

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa, kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

Gazimihal (1991:6), bu konuda “.....”nu belirtir.

Yayın tarihi olmayan yapıtlarda ve yazmalarda yalnızca yazarların adı;
(Hobsbawm)

yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. yapıtlarda ise kaynağın ismi, varsa cilt ve sayfa numarası yazılmalıdır.

(Meydan Larousse 6, 1994: 18)

İkinci kaynaktan yapılan alıntılar da aşağıdaki gibi yazılmalı ve kaynaklarda belirtilmelidir:

Lepecki’nin de ifade ettiği gibi “.....” (Akt. Korkmaz 2004: 176).

Kaynakça: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıdaki örneklere göre yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlara ise (2004a, 2004b) Şeklinde gösterilmelidir:

Kitapların gösterilmesi

Öztürkmen, A. (1994). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Carter, A. (2004). *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek*, ev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

Makalelerin gösterilmesi

Sarisözen, M. (1970). Bağlama Metodu, *Folklor/Halkbilim* (1): 12-16.

Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? *Dance Research* (32): 3-18.

Kitap içi bölümlerin gösterilmesi

Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. *Rethinking Dance History: A Reader*, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.

Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. *Klinik Psikoloji*, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

Tezlerin gösterilmesi

Dehmen, B. (2005). Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

İnternet kaynaklarının gösterilmesi

İnternet elde edilen verilerin kaynakları mutlaka gösterilmeli ve Kaynakça'da erişim adresi ve erişim tarihi belirtilerek verilmelidir. Erişim adresi olarak kaynağın yer aldığı web sayfasının (ana sayfa) adresi değil, kaynağın görüntülediği adres verilmelidir.

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).

Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, *Yazında ve Çeviride Beden*, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alan-ozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

Görüşmelerin gösterilmesi

Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.

İletişim Bilgileri:

AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 - 20402

Web Sayfası: <http://aitdergi.aydin.edu.tr>

E-posta: aitdergi@aydin.edu.tr

Author's Guide

Author's may send their articles which are prepared in accordance with the below stated publishing and editorial principles, together with the "article presentation form" via e-mail to the provided addresses.

Providing the permissions of the authors (the main author or the rightful publishing house) is obligatory for the translated texts and articles as well.

The articles which are sent to their authors for further improvement and/or proofreading following the preliminary reviews and referee evaluations, must be edited accordingly and delivered back to the journal in one month at the latest.

On the other hand, the articles which are found to be conflicting with this guideline, will be returned to their authors for further proofreading and will not be issued.

Publishing Principles

Aydin İnsan ve Toplum is a national, peer-reviewed journal printed twice a year by Istanbul Aydin University, Faculty of Arts and Sciences.

Aydin İnsan ve Toplum Journal publishes in all fields and sub-fields of social sciences especially Psychology and Sociology focused scientific articles which rely upon research and contribute to its field or collection articles which evaluate previously published works and offer new and noteworthy views in the related subject. In addition, evaluation articles from scientific books that are published in the related fields and book reviews together with the Turkish or English translations of related articles are also within the scope of the journal's publication.

The journal only accepts articles which are not published or accepted to be published previously. Articles which are created from the reports that are not published but presented in a scientific gathering can be accepted provided that the case is clearly stated in the footnote. No royalty fee is paid to the authors of the articles that are published in the journal. The scientific, ethic and legal responsibilities of the views and translations conveyed in the manuscripts which are published in the journal belong to their respective authors.

Evaluation Process

In result of the preliminary evaluation, the articles that are found to be conflicting with the editorial principles are rejected without further evaluation. Two positive referee reviews are required in order for an article to be published in the journal. In case an article receives a positive and a negative review from the two referees, the editor of the journal consults the evaluation of a third referee.

Publishing Language

In addition to Turkish, journal publishes articles in English language as well.

Editorial Principles

I. Main Title

Written in **bold** letters, the main title must be congruent with the text content expressing the treated subject in the best way. The main title must not exceed 10-12 words of which initials must be capitalized.

II. Author's Name(s) and Address(es)

The name(s) and surname(s) of the authors must be typed in **bold** whereas the addresses must be typed in italic letters. If there are any, the title(s) and the workplace(s) of the authors as well as their contact information must be indicated on the first page with a footnote.

III. Abstract

The article must include an abstract in both English and Turkish (özet) languages, which briefly and clearly summarizes the subject of the text and consists of at least 100 and at most 150 words. The abstract must not refer to the cited sources, figures and graphic numbers used in the text or contain footnotes. Authors must provide keywords consisting of at least 3 and at most 5 words leaving an empty line under the English and Turkish abstracts. The Turkish abstract must also have its title in Turkish.

IV. Main Text

The text must be written with Times New Roman font-type, 12-point font size leaving 1,5 space between lines and 3 cm margins on top, bottom and both sides of an 17x24 sized MS Word page. The pages must be numbered. The text must not exceed 6000 (six thousand) words including its Turkish and English abstracts, figures and table contents. The parts of the text which are to be emphasized must be written either in italics (not in **bold**) or shown in single quotation marks (‘’). The text must never contain double emphases using quotation marks and italics at the same time.

V. Sub-titles

The section and sub-titles may be preferred for delivering the information in an orderly way. All the section (regular) and sub (italics) titles must be written in 12- point size, **bold** characters, capitalizing only the initial letters of each word in the title. Sub-titles must not be followed by a colon (:) and the text must begin after an empty line.

VI. Tables and Figures

Tables must be prepared according to black and white printing with a title and number. Tables and figures must be numbered separately. Tables must not be drawn with vertical lines; horizontal lines, on the other hand, must only be used for categorizing the sub-titles within the table. The number of the table must be indicated above the table, on left side, in regular fonts; the title of the table must be written in italics capitalizing the initials of each word. Tables must be located in their proper places within the text.

» **Example: Tablo 1: Farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi**

The numbers and the titles of the figures must be centered just below the figure. The number of the figure must be in italics followed by a full stop (.). Right after comes the title of the figure in regular fonts with only the initial letter capitalized.

VII. Visuals

The images, photographs or special drawings included within the text must be scanned in 300 ppi (300 pixels per inch) with a 10 cm short edge in JPEG format. In addition to the article and the “article presentation form”, all the visual materials used in the text must be e-mailed to the provided addresses in JPEG format. The online sourced images must also comply with 10 cm/300 ppi rule. Visuals must be titled according to the criteria specified for tables and figures (item VI) above. Technically problematic or low-quality images may be requested from the contributor again or may be completely removed from the article by the editorial board. Author(s) are responsible for the quality of the visual materials to be used in their articles.

The images and photographs must be prepared according to black and white printing. The titles and the numbers of the visuals must be centered and typed in italics. The type of the visual and its number must be typed in italics followed by a full stop (.) and the name of the image typed in regular fonts with capital initials:

» **Example:** Resim 10. Wassily Kandinsky, ‘Kompozisyon’ (Anna-Carola Krausse, 2005: 91).

The pages containing figures, charts and images must not exceed 10, with only occupying one third of the text. If possible, authors may place the figures, charts and images where they are supposed to be providing that it will be prepared as ready to be published, if not they can write the numbers of the figures, charts and images leaving empty space in the text in the same size.

VIII. Footnotes

Footnotes must only be used for additional explanatory information with automatic numbering. Footnotes must not be used for citation or giving references.

IX. Citation and References

Authors must give references for all their direct or indirect quotes according to the examples given below. In case not specified here, authors must consult APA 6th edition referencing and citation style. Direct quotes must be given in italics using quotation marks (“”). Footnotes must never be used for giving references. All references must be written in parentheses and as indicated below.

- » Works by a single author: (Carter, 2004).
- » Specific passages in works by a single author: (Bendix, 1997: 17).
- » Works by two authors: (Hacıbekiroğlu and Sürmeli, 1994: 101).
- » Works by more than two authors: (Akalm et. al, 1994: 11). The other contributing authors must only be indicated in the bibliography section.
- » If the name of the author is mentioned within the text, only the publishing date of the source are provided: Gazimihal (1991: 6) states that “.....”.
- » Works with no publication dates, can be cited with the name of the author: (Hobsbawn)
- » Works with no author name, such as encyclopedias, can be cited with the name of the source and if available the volume and page numbers: (Meydan Larousse 6, 1994: 18)
- » The quotes that are taken from a secondary source are indicated as follows and must also be given in bibliography: As Lepecki also expresses “.....” (Korkmaz, 2004: 176).

X. Bibliography

The bibliography must be given at the end of the text in an alphabetical order as shown in the following examples. The sources must be sorted according to their publication dates in case an author has more than one publication. On the other hand, the publications that belong to the same year must be shown as (2004a, 2004b...).

Books

- » Öztürkmen, A. (1994). Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları.
- » Carter, A. (2004). Dans Tarihini Yeniden Düşünmek, çev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

Articles

- » Sarısözen, M. (1970). Bağlama Metodu, Folklor/Halkbilim (1): 12-16.
- » Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? Dance Research (32): 3-18.

Sections of a Book

- » Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. Rethinking Dance History: A Reader, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.
- » Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. Klinik Psikoloji, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

Thesis

- » Dehmen, B. (2005). Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Online Sources

Online sources must be cited for the data obtained from internet as well. The full web address of the accessed web-page (not the home page) and the accessed date must be indicated in the bibliography for the online sources:

- » <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).
- » Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, Yazında ve Çeviride Beden, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alan-ozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

Interviews

- » Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.
- Contact Information:

Contact Information:

AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

Editorial Board

Istanbul Aydın University, Faculty of Arts and Sciences

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, Nu: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 444 1 428

Web: <http://aitdergi.aydin.edu.tr>

E-mail: aitdergi@aydin.edu.tr

